

**T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**THOMAS LICKONA VE KARAKTER EĞİTİMİ
YAKLAŞIMI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Danışman Hazırlayan
Doç. Dr. Recep UÇAR Nur Sena FIRAT**

MALATYA 2024

**T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİN EĞİTİMİ BİLİM DALI**

THOMAS LICKONA VE KARAKTER EĞİTİMİ YAKLAŞIMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Nur Sena FIRAT

**Danışman
Doç. Dr. Recep UÇAR**

MALATYA 2024

ONUR SÖZÜ

Doç. Dr. Recep Uçar'ın danışmanlığında yüksek lisans tezi olarak hazırladığım “Thomas Lickona ve Karakter Eğitimi Yaklaşımı” başlıklı bu çalışmanın bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın tarafımdan yazıldığını ve yararlandığım bütün eserlerin hem metin içinde hem de kaynakçada yöntemine uygun bir biçimde gösterilenlerden oluştuğunu belirtir, bunu onurumla doğrularım.

Nur Sena Fırat

ÖNSÖZ

İnsan doğası gereği çok yönlü bir yapıya sahiptir. Bu çok yönlülük düşünsel, duyuşal, dini, ahlaki ve estetiksel yönleri içermektedir. Fakat tümel pencereden konuya bakacak olursak tüm bu alanların gelişimi için öncelikle karakter eğitiminin verilmesi elzemdir. Bu açıdan çalışma karakter gelişimini Thomas Lickona'nın düşünceleri ve eserleri üzerinden ele alarak karakter eğitiminin önemini ortaya koymayı hedeflemektedir.

Araştırma Amerika merkezli karakter eğitimi çalışmalarını incelemiştir. Yapılan incelemeler sonucunda Thomas Lickona'nın konuyla ilgili düşünceleri ve eserleri ile çalışma sınırlandırılmıştır. Lickona fikir birliğine varılacak evrensel değerler dizisinin varlığına dair düşünceleri ile Amerika merkezli karakter eğitimi hareketinin önemli düşünürleri arasındadır. Bu açıdan çalışma Thomas Lickona ve karakter eğitimi yaklaşımı üzerinden konuyu ele almıştır.

Çalışmanın ortaya çıkış süreçlerinde katkı, eleştiri ve destekleri ile yardımcı olan hocalarım Prof. Dr. Cemil Oruç, Doç. Dr. Recep Uçar'a ve manevi destekleri için aileme teşekkürlerimi sunuyorum.

Nur Sena FIRAT

2024

ÖZET

THOMAS LICKONA VE KARAKTER EĞİTİMİ YAKLAŞIMI

Bu çalışma karakter eğitiminin kavramsal boyutunu bir örnek üzerinden incelemeyi amaçlamıştır. Bu amaç çerçevesinde Amerika merkezli düşünce paradigmasının önemli temsilcilerinden biri olan Thomas Lickona'nın düşüncelerini ve eserlerini merkeze almıştır. Lickona'nın karakter gelişimine ve eğitime dair görüşleri de kendi çalışmalarından hareketle ortaya konmuştur. Çalışma nitel araştırma desenlerinden, durum analiz ve doküman inceleme yöntemleri kullanılarak oluşturulmuştur. Bu doğrultuda Thomas Lickona'nın eserleri merkezinde yardımcı kaynaklar da ele alınarak doküman incelemesi yapıp durum analiz yöntemi ile olguların ortaya konması amaçlanmıştır.

Çalışmanın sonucunda düşünürün karakter eğitime dair geliştirdiği görüşler ortaya konmuştur. Özellikle kolektif bakış açısı ile karakter eğitiminde toplumun tüm kesimlerine düşen görevler aktarılmıştır. Bununla birlikte teorik, pratik ve dini yansımasında oluşabilecek sorunlara da yer verilerek eleştirel bakış açısı geliştirilmiştir. Sonuç olarak Lickona'nın karakter eğitime dair görüşleri bütüncül bir şekilde ortaya konmuştur.

Anahtar Kelimeler: Karakter Eğitimi, Karakter, Okul, Thomas Lickona.

ABSTRACT

THOMAS LICKONA AND THE CHARACTER EDUCATION APPROACH

This study aims to examine the conceptual dimension of character education through an example. Within the framework of this purpose, it has centered on the thoughts and works of Thomas Lickona, one of the important representatives of the American-centered thought paradigm. Lickona's views on character development and education are also based on his own work. The study was designed using case analysis and document analysis methods from qualitative research designs. In this direction, it was aimed to reveal the facts with the case analysis method by conducting a document analysis by considering the auxiliary sources in the center of Thomas Lickona's works.

As a result of the study, the thinker's views on character education were put forward. Especially the collective perspective and the duties of all segments of society in character education were conveyed. In addition, a critical perspective has been developed by including the problems that may occur in theoretical, practical and religious reflection. As a result, Lickona's views on character education are presented in a holistic manner.

Keywords: Character Education, Character, School, Thomas Lickona.

İÇİNDEKİLER

ONUR SÖZÜ.....	iii
ÖNSÖZ	iv
ÖZET	v
ABSTRACT.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR	ix
GİRİŞ.....	1
1. Araştırmanın Konusu ve Önemi	1
2. Araştırmanın Yöntemi	4
3. Araştırmanın Problemi ve Amacı	6
4. Araştırmanın Sınırlılıkları.....	7
5. İlgili Çalışmalar	7

BİRİNCİ BÖLÜM

DİN EĞİTİMİNDE KARAKTER EĞİTİMİ

1.1. Karakter Eğitimi	11
1.2. Karakter Eğitimi ve Aile.....	12
1.3. Karakter Eğitimi ve Öğretmen.....	14
1.4. Karakter Eğitimi Açısından Mizaç	15

İKİNCİ BÖLÜM

THOMAS LICKONA: KARAKTER EĞİTİMİ BAKIŞ AÇISI

2.1. Hayatı ve Karakter Anlayışı	18
2.1.1. Thomas Lickona: Hayatı.....	18
2.1.2. Eserleri	19
2.1.3. Karakter Anlayışı.....	21
2.1.4. Karakterin Temel Parçaları.....	24
2.2. Karakter Eğitimine Bakış Açısı	29
2.2.1. Karakter Eğitimi Anlayışı.....	30
2.2.2. Etkili Karakter Eğitiminin 11 İlkesi.....	34

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KOLEKTİF KARAKTER EĞİTİMİ YAKLAŞIMI

3.1. Başlangıç Merkezi: Aile	44
3.1.1. Ebeveynlerin Görevleri.....	45
3.2. Uygulama Sahası: Okul	50
3.2.1. Disiplin Stratejileri.....	54
3.2.2. Okula Düşen Görevler	57
3.2.3. Personele Düşen Görevler	60
3.3. Toplum Grupları	63
3.3.1. İçsel İlkeler	64
3.3.2. Dışsal İlkeler	65

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ÇIKARIMLAR VE ELEŞTİRİLER

4.1. Teorik Açıdan	74
4.2. Pratik Açıdan	75
4.3. Dini Açıdan.....	77
SONUÇ ve DEĞERLENDİRME	79
KAYNAKÇA.....	83

KISALTMALAR

C.	: Cilt
CEP	: The Character Education Partnership
çev.	: Çeviren
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
DİB Yay.	: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları
ed.	: Editör
eds.	: Editors
pp.	: Page
s	: Sayfa Numarası
S.	: Sayı
SBE	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
ss.	: Sayfalar/Sayfalar Arası
TDK	: Türk Dil Kurumu
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
vb.	: Ve Benzeri
vd.	: Ve Diğerleri
Vol.	: Volume
Yay.	: Yayınları/Yayınevi
yy.	: Yüzyıl

GİRİŞ

Hayatta sağlıklı bir gelişim için öncelikle kendimizi tanımalıyız. Kendi özel hatalarımızı ve başarısızlıklarımızı, ayrıca güçlü yönlerimizi ve iyi bir yaşam sürmeye çalışırken kaydettiğimiz ilerlemeyi bilmeliyiz. Bu kişisel bilgiyi sürekli olarak davranışlarımızı inceleyerek ve nasıl bir insan olduğumuzu düşünerek kazanırız (Lickona, 2004, s. 196).

Karakter eğitimi insan olmanın bu kendini tanıma ve bilme aşamasında önemli rol oynamaktadır. Karakter eğitimi ile insan kendini tanıma yoluna girer. Bu tanıma işi ilk olarak ailede başlayıp okul ile sistematik bir bütünlük kazanır. Fakat Lickona'ya göre karakter eğitimi yalnızca aile ve okul değil aslında toplumun tüm gruplarının sorumluluğunda olan kolektif bir olgudur.

Araştırma bu bakış açısı ile insanın kendini tanıması yolunda karakter eğitimi merkeze almaktadır. Çalışmanın evreni Amerika merkezli düşünce sisteminin temsilcilerinden Thomas Lickona'nın düşünceleri ve eserleri temele alınarak sınırlandırılmıştır.

Bu bölümünde araştırmanın araştırma sürecindeki aşamaları ve yöntemsel kısım sunulmuştur.

1. Araştırmanın Konusu ve Önemi

Günümüzde ahlaki erozyon göz ardı edilemeyecek bir sorun olarak karşımızda durmaktadır. Bu erozyona engel olabilecek en önemli kurum aile ve okuldur (Köylü & Oruç, 2017, s. 35; 2023, s. 48) . Madalyonun diğer yönü ile konuya baktığımız zaman aileyi ve okulu oluşturan bireylerin de etkili olabilmesi için nitelikli bir eğitimden geçmiş olması gerekmektedir (Mengüşoğlu, 2015, s. 276). Bu bakış açısıyla karakter eğitimi üzerine ciddi bir düşünme ve eylem ortaya konmalıdır.

Ek olarak çocukluk çağında kazanılan davranış şekilleri ve alışkanlıklar insanın sonraki hayatı için oldukça önemlidir. Çünkü çocukluk çağında insanın kolaylıkla öğrendiği davranışlar sonraları güçlüklerle değiştirilebilir; hatta yapılan en güzel öğütler, konulan yasaklar ve verilen sert eğitim bile etkisiz kalabilir (Mengüşoğlu, 2015, s. 277).

Bu açıdan eğitim hayati bir öneme sahiptir. Fakat eğitim sadece bilişsel gelişime yönelik bir faaliyet olmayıp bireyin ahlaki gelişimine de katkı sağlayıcı ve bunu yaparken toplumsal olarak da etkisini gösterici nitelikte olmalıdır.

Ahlaki gelişimi destekleyen karakter eğitimi bu noktada sistematik olarak yirminci yüzyıl ile birlikte ortaya çıkmıştır. Öncelikle gerekliliği üzerine düşünceler ardından okullarda nasıl uygulanacağına dair yöntemler ile konu gelişim kuramları üzerinden farklı yöntemler ile ortaya konmuştur. Bu yöntemlerden öne çıkanlar şunlardır; telkin etme yaklaşımı, ahlaki gelişim yaklaşımı, analiz yaklaşımı, eylem öğrenme, değer belirginleştirme, hizmet ederek öğrenme ve müfredatın bütünleştirilmesi yaklaşımı (Aydın, 2020, s. 69).

Telkin etme yaklaşımı; 1970'lerde Blanchette tarafından geliştirilmiş olup belirli değerlerin öğrencilere aşılmasını hedeflemektedir. Yaklaşımda belirli değerleri değiştirmek amaçlanarak rol model olma, olumlu-olumsuz pekiştireçler ve oyunlar kullanılmaktadır (İşcan, 2007, s. 33). İlk yaklaşımlardan olması dolayısıyla yeniliklere kapalı ve kuralcı bir yaklaşım olarak yer almaktadır.

Ahlaki gelişim yaklaşımı ise, Lawrence Kohlberg (1927-1987) tarafından geliştirilmiştir. Bu yaklaşımın genel amacı öğrencilerin muhakemesini geliştirerek ahlaki kavram veya değer konusunda kendi görüşlerini de ortaya koyabilecekleri bir gelişim oluşturmaktır. Her bir birey potansiyel olarak evrensel ahlak ilkeleri oluşturabilecek ve bu ilkeleri somut durumlara uyarlayabilecek bilişsel potansiyelle dünyaya gelir (Kaymakcan & Meydan, 2020, s. 157). Bu yaklaşım bu bilinçlilik durumunu destekleyerek bireylerin ahlaki muhakeme bilincini geliştirmeyi hedeflemektedir.

Değerler eğitiminde bir diğer yaklaşım ise, analiz yaklaşımıdır. Değerlerle ilgili konular öğrencilerin mantıksal düşüncelerine ve bilimsel incelemeler yapmalarına dayalı olarak ilerlemektedir (İşcan, 2007, s. 46). Bu yaklaşım; tartışmalar, münazaralar ve derin araştırma tekniklerini içermektedir.

Jones ve Newmann tarafından geliştirilen eylem öğrenme yaklaşımı ise öğrenciye değere dayalı eylemlerde bireyin davranış gösteren yönünü ortaya koyarak bu eylemleri kendilerinin ortaya koymasını hedeflemektedir (Aydın, 2020, s. 90). Ülkemizde bu yaklaşım daha çok yaparak/yaşayarak öğrenme olarak anılmaktadır. Bu yaklaşım,

öğrencilere, değerlerine dayanan kişisel ve sosyal davranışlar için fırsatlar sağlamaktadır. Öğrencilere kendi kendilerini kişisel sosyal olarak karşılıklı etkileşim içinde olan bir varlık olarak görmeleri konusunda cesaret vermektir (Aydın, 2013, s. 5).

Değer belirginleştirme yaklaşımı değerler eğitimi ve ahlak eğitimi için Louis Rath (1900-1978) ve Sidney Simon (1927-2023) tarafından John Dewey'in (1859-1952) çalışmalarından etkilenecek geliştirilmiştir. Bu yaklaşımda öğrencilerin değerler konusunda farkındalığını artırmak ve değerler konusunda iletişime açık olmak hedeflenmektedir. Yaklaşım bireyin hayat değerlerini fark etmesine, karar almasına, kararını uygulamasına ve başarmasına yardım eder (Aydın, 2013, s. 4).

Hizmet ederek öğrenme yaklaşımı ise, topluma hizmet yoluyla akademik başarıyı amaçlamayı hedeflemektedir. Topluma hizmette var olan belli bir hizmetin yanında, öğrenciler, hizmeti seçip, planlayıp ve son olarak uygular. Bol içerik ve yetenekleri kullanma, hizmeti öğrenmenin doğasında vardır. Akademik içeriğin yanında öğrenciler, örgütlenme, işbirliği yapma ve problem çözme gibi değerli uygulama becerilerini gerçekleştirirler (Uysal, 2008, s. 68). Karakter eğitiminde hizmet ederek öğrenme daha çok vatandaşlık dersleri bünyesinde kendisini göstermektedir. Okuldan aldığı bilgi ve becerilerin gerçek hayatta uygulanmasını sağlayan bir yaklaşımdır.

Müfredatın bütünleştirilmesi yaklaşımının temel amacı; karakter eğitimi prensiplerini, bütün okul topluluğunda sağlamaktır. Bu yaklaşımla, karakter eğitimi, okul müfredatının her parçasına inmeyi hedeflemektedir (Uysal, 2008, s. 71). Müfredatla bütünleşmeyi teşvik eden öğretim stratejileri genellikle, konuları, projeleri ve problem merkezli öğrenmeyi içerir.

Yirminci yüzyıl ile birlikte eğitim alanında önemli tartışma konularından biri haline gelen karakter eğitimi farklı isimlendirmeler ve farklı yöntemler ile varlığını sürdürmektedir. Karakter eğitimi; ahlak eğitimi, etik, kamu eğitimi, dini eğitim, moraloji, toplumsal eğitim veya vatandaşlık olmak üzere farklı isimlerle birbirinden ufak farklılıklarla ayrılan bir ders olarak karşımızda durmaktadır. Bununla birlikte yapılan araştırmalar göstermektedir ki karakter eğitimine yönelme daha ağırlıklı olarak 1970'lerden itibaren Amerika merkezli çalışmalar ile başlamıştır.

Bu çerçevede araştırma, karakter eğitiminin son yüzyıldaki Amerika merkezli gelişimini konu edinmiştir. Güncel düşünür, gelişim psikoloğu ve eğitim bilimcisi Thomas Lickona'nın görüşleri ve konuyla ilgili en kapsamlı eseri Character Matters merkeze alınmıştır. Böylece Amerika merkezli karakter eğitimi yöntemleri ve Lickona'nın geliştirdiği ilkelerin ortaya konması hedeflenmiştir.

William Damon (1944-), Matthew Davidson(1946-) ve Thomas Lickona (1943-) Amerika merkezli düşünce sisteminde öne çıkan çağdaş düşünürlerdir. Öyle ki karakter eğitimi alanında araştırma yaparken düşünürlerin Thomas Lickona'nın eserlerini referans aldığı görülmektedir. Özellikle Amerika merkezli eğitim bilimleri incelemesi yapan her araştırmacının yolu Lickona ve eserlerine atıf yapmaktan geçmektedir. Bu açıdan araştırma Lickona'nın eserlerini kendi dilinde incelemiş ve çalışmalarını merkeze almıştır. Böylece araştırma yaşayan bir eğitim psikoloğu ve bilimcisinin karakter eğitimine sağladığı katkıları ortaya koymayı hedeflemiştir.

Bununla birlikte çalışma Amerika'nın Washington DC eyaletinde bütüncül yaklaşım çerçevesinde faaliyet gösteren Karakter Eğitimi Ortaklığı (The Character Education Partnership – CEP) organizasyonu çerçevesinde çalışmalar yürüten Lickona'nın düşüncelerini ortaya koymaktadır. Böylece akademik literatüre Lickona'nın düşünceleri merkezinde bütüncül ve kolektif bakış açısına sahip yaklaşımının içyapısını sunmayı amaçlamaktadır.

Araştırma, karakter eğitimi alanında son dönem eğitim bilimcisinin konuya bakış açısı ve karakter eğitimine dair katkıları ile alana hizmet etmeyi hedeflemektedir.

2. Araştırmanın Yöntemi

Araştırma nitel araştırma yöntemleri kullanılarak oluşturulmuştur. Nitel araştırma yöntemi; verilerin doğal ortamda toplanarak tümel bakış açısı ile değerlendirilip derinlemesine ve bütünlükçü olarak verileri ortaya koyan araştırma yöntemidir. Bu yöntem insan davranışlarını ve bu davranışları etkileyen faktörleri daha derin şekilde anlamak için araçlar sunar (Ocak, 2019, s. 126). Bu araçlar; olay inceleme, olgu bilim, gömülü teori, durum analiz ve kavram analiz şeklindedir.

Bu çalışma nitel araştırma desenlerinden durum analiz ve doküman inceleme yöntemlerini kullanarak oluşturulmuştur. Durum analiz; çeşitli kaynaklar kullanarak bir

bağlam içerisinde bir olgunun açıklanmasını kolaylaştıran ve olgunun çok yönlü şekilde ortaya çıkmasını sağlayan yöntemdir (Ocak, 2019, s. 133). Doküman inceleme ise; bir olguyu tanımlamak ve anlamlı hale getirmek için yazılı veya elektronik kaynakları sistemli bir şekilde inceleme yöntemidir (Yıldırım vd., 2011, s. 187). Bu açıdan araştırma; durum ve inceleme desenlerini kullanarak “Nasıl? Niçin? Ne?” sorularını yanıtlayıp olguları ortaya koymayı hedeflemektedir.

Bu doğrultuda çalışma içerisinde; Karakter eğitimi nedir? Niçin gereklidir? Thomas Lickona konuyu nasıl ele almıştır? soruları merkeze alınarak durum analiz ve doküman incelemesi yapılmıştır. Durum analizi Thomas Lickona’nın eserleri üzerinden konuya dair geliştirdiği ilkeler ve disiplinler üzerinden okunmaktadır. Doküman incelemesi ise Amerika merkezli karakter eğitime dair öne çıkan çalışmalar ve yine Lickona’nın eserleri üzerinden ortaya konmuştur.

Bu doğrultuda Thomas Lickona’nın; Smart & Good High Schools, How To Raise Kind Kids, Raising Good Children, Character Matters ve Education For Character öne çıkan eserlerindendir. Bununla birlikte Character Matters eseri konunun üç boyutu olan aile-okul-toplum gruplarını ilkeler ve disiplinler ile ele aldığından dolayı çalışmanın merkezini oluşturmaktadır. Çalışma yöntemleri özellikle bu eserler üzerinden uygulanmıştır. İlaveten eleştirel ve destekleyici çalışmalar da araştırmaya kaynaklık etmektedir. Böylece durum analiz ve doküman inceleme yöntemleri ile nitel bir araştırma ortaya konmuştur.

Araştırmanın evrenini ise, karakter eğitiminde Amerika merkezli düşünce, yaklaşım ve yöntemleri oluşturmaktadır. Araştırmanın örnekleme, Amerika merkezli akademik çalışmalar içerisinde Thomas Lickona ve düşüncelerinin ele alınmasıdır. Araştırmanın evreni konunun kapsamını oluşturan tüm nesne, olgu, literatür veya bireyleri kapsarken araştırmanın örnekleme araştırmanın evreninden seçilen sınırlı parçadır. Bu açıdan çalışma Amerika merkezli karakter eğitimi yaklaşımları evreni içerisinde Thomas Lickona merkezinde bütüncül yaklaşımı örnekleminde konuyu ele almıştır.

3. Araştırmanın Problemi ve Amacı

Nitel araştırmalarda hipotez yerine araştırmanın problemi belirlenir ve bu doğrultuda inceleme oluşturulur. Bu çerçevede araştırmanın problemi; “Karakter eğitiminde Thomas Lickona’nın karakter kavramına bakış açısı nedir ve yöntem olarak neler ortaya koymuştur?” şeklinde ifade edilebilir.

Araştırma Karakter Eğitimi Ortaklığı (CEP) organizasyonu perspektifinde Thomas Lickona’nın bütüncül bakış açısını ortaya koymayı hedeflemektedir. Böylece Amerika merkezli karakter eğitim bilimcisi Thomas Lickona ve düşüncelerini sunarak alana katkı sağlanması hedeflenmiştir. Karakter eğitimi tarihsel ve gelişimsel olarak Amerika merkezli bir seyir izlemektedir. Bu açıdan karakter eğitime dair araştırma yapacak araştırmacılardan Amerika merkezli karakter eğitimi yaklaşımlarının okunması beklenmektedir. Bu çalışma ise karakter eğitimi yaklaşımlarından birini öne çıkan ve güncel düşünür üzerinden ele almıştır.

Bu bağlamda araştırma şu sorulara cevap aramaktadır:

- Amerika merkezli eğitim sisteminde karakter neyi ifade eder?
- Thomas Lickona karakter eğitiminde neyi öncelemektedir?
- Etkili karakter eğitimi ilkeleri nelerdir?
- Aile ve okul için karakter eğitimi neyi ifade etmektedir?
- Toplumun tüm grupları karakter eğitimi için ne yapabilir?
- Karakter eğitiminde bütüncül bakış açısı neyi ifade etmektedir?
- Bütüncül bakış açısına yöneltilen eleştiriler nelerdir?
- Uygulama sahasında diğer yaklaşımlardan farkı nelerdir?
- Din eğitimi için bu yaklaşım ne ifade etmektedir?

Bu araştırma ile Lickona’nın karakter eğitimi yöntemi, ilkeleri, aileye, okula ve sosyal gruplara düşen sorumluluklar tespit edilip değerlendirilmiştir. Lickona’nın kolektif bakış açısı ele alınmış ve böylece karakter eğitiminde tümel bakış açısı ortaya konmuştur.

4. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırmacının yapmak isteyip çeşitli nedenlerle vazgeçmek zorunda kaldığı şeyler araştırmanın sınırlılıkları olarak tanımlanmaktadır (Karasar, 2013, s. 65). Dünyada karakter eğitimi uygulamaları çok fazla çeşitlilik göstermektedir. Bu açıdan tüm uygulamaları değerlendirmek ve karşılaştırmak oldukça zordur. İlaveten karakter kavramı da kültür, din, ırk, coğrafya ve tarih gibi pek çok olgudan etkilenen, bunun yanı sıra her gün tekâmül ederek oluşumunu devam ettiren bir olgudur.

Bu doğrultuda çalışma ‘karakter’ kavramına ana hattıyla değindikten sonra Thomas Lickona ve karakter eğitimi yaklaşımına yoğunlaşmaktadır. İlaveten Lickona’nın geliştirdiği etkili karakter eğitimi ilkeleri ve görüşleri ele alınmıştır. İlaveten Lickona’nın bu çalışması YSOP (Youth Service Opportunities Project) ilkelerine uygun çalışmalardır. Bu bakış açısı Lickona’yı araştırmanın merkezine çekmiştir.

Konunun kapsamı ise Lickona’nın bu konu hakkındaki eserlerine yoğunlaşarak sınırlandırılmıştır. Yazarın Character Matters eserinde karakter eğitiminde rol oynayan aile, okul ve toplumdaki sosyal gruplara düşen görevler ve sorumluluklar ilkeler çerçevesinde ele alındığından dolayı bu eser birincil kaynak olarak kabul edilmiştir. İlaveten Education for Character, Smart & Good High Schools ve Raising Good Children, eseri de incelenmiş olup bu eserlerde, karakter eğitiminde okula ve aileye düşen görev ve sorumluluklara ve karakterin tarihsel seyrine odaklanmasından dolayı çalışmaya kaynaklık etmiştir. Bununla birlikte yazarın diğer eserleri ve ikinci el çalışmalarda araştırmaya kaynaklık etmektedir.

5. İlgili Çalışmalar

Karakter eğitimi ve okullardaki uygulamalarla ilgili çeşitli makale, yüksek lisans ve doktora tezleri çalışmaya kaynaklık etmektedir. Bununla birlikte özellikle Türkiye’deki akademik çalışmalar karakter eğitimi veya değerler eğitimi üzerinden öğretmen görüşleri, öğrenci üzerindeki etkisi, yöntemler, kaynaklar, din eğitimi ile bağlantısı ve tarihsel seyri üzerinden okunmaktadır.

Araştırmalar, araştırma sahasına genel ve bütüncül bakış açısı ile yaklaşımları, tarihsel seyrini veya eleştirileri konu edinirken bu araştırma diğerlerinden farklı olarak

daha sınırlandırılmış bakış açısı ile yaklaşımlar içerisinde birini merkeze alarak güncel bir düşünür ve eğitim bilimcisi üzerinden konuyu ele almıştır.

Bu çalışmanın paradigmasında ilgili literatür tarandığında aşağıdaki çalışmalara rastlanmıştır:

Gündoğdu (2004)'nın “A Case Study: Autonomous Learning Supporting Pupil Autonomy In One Primary School Applying The Child-Centred Ethos” yüksek lisans tezi Amerika'daki uygulanmakta olan karakter eğitiminin demokrasi ve insan hakları boyutundaki yönteminden hareketle Türkiye’de seçilen bir okulda bu yöntemin nasıl uygulandığını ortaya koymayı amaçlamıştır (Gündoğdu, 2004, s. 8). Bu araştırma yapılırken formel ve informal veriler ele alınmıştır. Çalışma Amerikan eğitim sisteminin verilerini ele alarak uygulanan yöntemlerin kıyasının yapılması bakımından önemlidir.

Uysal (2008)'in “Karakter Eğitimi Programlarının Değerlendirilmesi” yüksek lisans tezi karakter eğitimi programlarının tanıtılması bakımından önem arz etmektedir. Çalışmada Amerika’da uygulanan etkili karakter eğitimi programları ve stratejileri yer almaktadır. Çalışma sonucunda karakter eğitiminin öğrencilerin akademik başarısına pozitif katkı sağladığı sonucuna ulaşılmıştır (Uysal, 2008, s. 127).

Kıroğlu (2009)'nın “Karakter Eğitimi Yaklaşımlarına Eleştiriler” yüksek lisans tezi ise genel olarak öne çıkan karakter eğitimi yaklaşımlarının özellikle pratik boyuttaki eleştirel yönlerini ortaya koymaktadır (Kıroğlu, 2009, s. 10). Çalışmada Amerika Birleşik Devletleri başta olmak üzere uygulanmakta olan karakter eğitimi çalışmalarına yapılan eleştiriler ele alınmıştır.

Sılay (2010)'ın “Yükseköğretimde Karakter Eğitiminin İncelenmesi” doktora tezi çalışması ile Türkiye’de yükseköğretim kurumlarındaki öğretim elemanları tarafından uygulanan eğitim politikaları incelenmiştir (Sılay; 2010, s. 22). Çalışmanın nitel boyutunda karakter eğitiminin, ahlaki eğitim, değerler eğitimi, dini eğitim ve vatandaşlık eğitiminden ayrılan yönleri el alınmıştır. Nicel boyutunda ise öğretim elemanları ile üniversite öğrencilerinin, yükseköğretim kurumlarındaki öğrencilere verilen karakter eğitimine yönelik tutumlarında yaş, cinsiyet, unvan, fakülte, sınıf değişkenleri açısından anlamlı bir fark olup olmadığını saptanmaya çalışılmıştır.

Kaya (2022)'nın “Amerika Birleşik Devletleri’nde Uygulanmakta Olan Karakter Eğitimi Programlarının İncelenmesi ve Türkiye’de Karakter Eğitimi Programlarının Geliştirilmesine Yönelik Öneriler” başlıklı doktora tezi ile karakter eğitiminde öne çıkan Amerika Birleşik Devletleri eğitim modelleri ele alınmıştır. Bu doğrultuda; Olumlu Eylem, Duyarlı Okul Topluluğu ve Karakter Önemlidir! programları incelenmiştir. Araştırma sonucunda program geliştirme uzmanları bu programları Türkiye’de de uygulanabilir bulmuşlar, merkezden hazırlanan bir programın temele alınıp okul temelli yaklaşımla okulların kendi karakter eğitimi programlarını oluşturmaları noktasında görüş bildirmişlerdir (Kaya, 2022, s. 287).

BİRİNCİ BÖLÜM

DİN EĞİTİMİNDE KARAKTER EĞİTİMİ

Din eğitimi bireyde kendi yaşantısı yoluyla dinle ilgili davranış değişikliği meydana getirme süreci şeklinde tanımlanır (Aydın, 2021, s. 81). Formel olarak din eğitimi ise, bireyde kendi yaşantısı yoluyla planlı, programlı ve kasıtlı olarak dinle ilgili istendik davranış değişikliği meydana getirme süreci olarak tanımlanmaktadır (Aydın, 2021, s. 85).

Din eğitimi, bütün din mensuplarının gerçekleştirdiği evrensel olguyu ve değişmeyen insani gerçekliği ifade etmektedir. Dolayısıyla, din eğitiminden her türlü din eğitimi faaliyetini kapsayan bu evrensel gerçeklik anlaşılmaktadır. Din eğitimi süreci sonunda bireyler evrensel insani davranışlar kazanmaktadır (Aydın, 2021, s. 87).

Din eğitiminin amacı insan üzerindeki etkisinin olumlu yöne aktarılması ve kişinin iyiye ve doğruya yönelen, erdemleri kavrayan ve uygulayan karakterlerin yetiştirilmesidir. Bu bağlamda din eğitiminin de insanın karakter oluşumu, gelişimi ve eğitimi üzerinde önemli rolü bulunmaktadır (Çalışkan, 2022, s. 65). Nasıl ki karakter eğitimi evrensel erdemler üzerine kurulu bir eğitim ise, din eğitimi de aynı şekilde evrensel erdemleri temele alan bir eğitimidir.

Din eğitiminin karakter eğitimi üzerindeki etkisini, karakterin gelişim süreçlerine dinin dâhil edilmemesi veya bireyin din eğitimi almaması üzerinden de okumak gerekir. Açıktır ki, din bütün unsurlarıyla karaktere etki etmektedir. Zira din, yaşamı anlamlandırma, ona değer biçme, kendini hayata karşı konumlandırma noktalarında bireye kimlik kazandıran, gerçek değerini veren bir olgudur (Çalışkan, 2022, s. 67). Bu açıdan din eğitimi karakter eğitimi de kapsayan bir olgu olarak anlaşılmaktadır.

Bu perspektif ile çalışmanın ilk bölümünde din eğitiminin ilgi alanlarından karakter eğitimi neyi ifade etmekte ve karakter eğitime etki eden faktörlerinden aile, öğretmen ve mizaç konuları ele alınmıştır.

1.1. Karakter Eğitimi

Karakter, bireyin kendine özgü yapısı, onu başkalarından ayıran temel belirti ve bireyin davranış biçimlerini belirleyen, ayırt edici nitelik, üstün ana özellik, öz yapı anlamlarına gelmektedir (TDK, 2024). Karakter felsefe terimi olarak, bireyin kendi kendine egemen olmasını, kendi kendisiyle uyum içinde bulunmasını, düşünüş ve hareketlerinde tutarlı, sağlam kalabilmesini sağlayan özellikler bütünü (Akarsu, 2016, s. 111) olarak tanımlanmaktadır.

Karakter, bireye özgü davranışların bütünü olarak insanın bedensel, duygusal ve zihinsel faaliyetine çevrenin verdiği değerdir. Karakter gelişimi geniş ölçüde değerli ve tutarlı tecrübelerle bağlıdır. Bu tecrübeler bireyin doğru seçimler yapmasına ve değişen çevreye uyum sağlayabilmesi için gerekli olan yeteneği elde etmesi anlamına gelir (Kaya, 2022, s. 25).

Karakter kavramı sosyal yönden, ahlaki olgunluğu ve barış içerisinde bir yaşam için her insanda bulunması beklenen özellikler olarak anlaşılmaktadır. Duygusal yönden ise bilinçli, saygılı, empati kurabilen, iyiyi seven, öz-denetim yapabilen ve iyi insan olmanın ayırt edici özelliklerine sahip olmayı içerdiği anlaşılmaktadır (Kaya, 2022, s. 26).

Buradan hareketle karakter eğitimi, daha iyi bir toplum için öğrenci davranışlarına güçlü birer ahlaki temel kazandırmaya ve edilgen bir durumda bulunan ahlaki değerler için davranışsal formlar oluşturmaya yönelik rehberlik çalışmaları olarak tanımlanabilmektedir (Kaya, 2022, s. 26).

Karakter eğitimi sonradan insan hayatına nüfus eden bir eklenti değildir. Okulun tüm aşamalarında temel özellikleri destekleyen ve tüm okul kültürüne nüfuz eden kapsamlı bir yaklaşımdır. Açıktır ki, karakter eğitimi bireye, topluma, değerlere ve davranışlara odaklanmaktadır.

Eğitim bakımından karakter zaman zaman “değerler eğitimi” ile de karıştırılabilmektedir. Karakter eğitiminin değerler eğitiminden farkı değerler eğitiminin değerlere; karakter eğitiminin ise erdemlere odaklanmasıdır. Erdem; zaman ve kültürü aşan objektif ahlaki ilkelerdir (Lickona, 1997, s. 35). Değerler ise bir toplumun ortak bir biçimde önemli gördüğü fikirler olarak tanımlanmaktadır (Kaya, 2022, s. 27). Böylece,

karakter eğitimi evrensel ilkeleri merkeze alarak bireyler yetiştirmeyi hedeflerken; değerler eğitimi ise toplumsal ahlaki ilkeleri merkeze almaktadır.

Karakter eğitiminin amacı, gençlere etik ve erdemli insanlar olmalarını sağlamaktır. Akbaş (2008) karakter eğitiminin amacını, bireyleri zihnen, kalben ve davranışlarıyla iyi alışkanlıklar kazanmış olarak yetiştirmek; ahlaki sorumluluğu elde etmede ve özgüvenli yurttaş olmada onlara yardımcı olmak olarak açıklamaktadır.

Acat ve Aslan'a (2011) göre karakter eğitiminin amacı, çocukları anlayışlı, ilgili, ahlaki değerleri olan, kapasitelerini en iyisini yapmak için kullanan, doğru şeyler yapan ve hayatın amacını anlayarak yaşayan bireyler olarak yetiştirmektir. Karatay'a (2011) göre ise karakter eğitiminin amacı; çocukların iyiyi tanımaları, istemeleri ve nihayetinde iyi eylemlerde bulunmalarına yardımcı olmak olarak tanımlamaktadır (Kaya, 2022: s.28).

Bu amaçla okulun öğrencinin karakterini geliştirmek için yaptığı her türlü girişim karakter eğitimi olarak ele alınmaktadır. Ancak bu eğitim öğrencinin şimdiki zamanda yapacağı davranışlarla sınırlı kalmamalı ve gelecek yıllar boyunca yapacakları ile ilişkili olmalıdır. Kısa süreli etki karakterin parçası olarak görülmemektedir (Meydan, 2012, s. 137). Karakter eğitiminin nihai amacı verilen eğitimin kişinin tüm hayatına nüfus etmesi ve devamlı davranışlar haline gelmesidir.

1.2. Karakter Eğitimi ve Aile

Aile bireyin doğduğu andan itibaren üyesi olduğu en küçük toplumsal yapıdır. Olumlu ya da olumsuz birçok davranış ve alışkanlıkların temeli ailede atılır. Bir yönüyle çocuğun ilk eğitim kurumu ailedir. Çocuk ilk eğitimini anne ve babasından alır ve sonraki yıllarda davranışlarına anne babasından aldığı bu eğitim yön verir.

Anne ve babanın çocuğuna karşı takındığı tutum ve davranışlar çocuğun ailesine ve topluma uyumunu sağlayacaktır (Gökçek, 2007, s. 37). Aileden sonra toplumun diğer unsurlarının etkisi görülmektedir.

Aile ortamında kazanılan temel erdemler çocukların çevre ile olan iletişim ve etkileşiminde de önemli rol oynar. Erdemlere sahip olan bireyler, karşısındaki ile iletişime geçerken sosyal beceriler içerisinde yer alan, nezaket kurallarına uyan,

başkalarının haklarına saygı gösteren, empati kuran, kendini açıkça ifade eden bireyler olarak var oluşlarını gerçekleştirirler.

Anne-babanın erdemleri çocukların davranışlarına yansıdığından, toplumsal değerlere kıyasla çocuk üzerinde daha etkili olmaktadır. Bu nedenle, anne-baba yönelimleri çocuğun gelişim ortamının önemli bir bölümünü oluşturur (Kağıtçıbaşı, 1998, s. 57).

Çocuk ilk önce ahlaki gelişimini aileden alır ve aileden aldığı bu eğitim, çevre ile iletişimi erdemler üzerine kurmasına yardımcı olur. Bu açıdan ailelerin toplumu da etkileyen bu etkilerinin farkında olmaları gerekmektedir. Bu bilinçlilik ile çocukların ahlaki gelişim ve eğitimine yaklaşımları elzemdir.

Ailenin önemseydiği temel erdemleri yaşayarak çocuklarına model olmaları karakter eğitiminin doğal ve en etkili yöntemidir. Model olmak bildiğini uygulamak anlamına gelmektedir. Bu da çocuklar için öğrendiği bilginin nasıl uygulandığını görmeleri ve bunu deneyimlerken gördüğü şekliyle yaşaması anlamına gelmektedir. Bu açıdan model olmak ilk önce ailede uygulanmalıdır.

Eğer anne-babalar model olarak, çocuklarının kendilerini emin ve huzurlu hissedecekleri bir ortam yaratmayı başarabilirlerse; çelişkiler sert çatışmalarla sonuçlanmaz. Hatta tersine, saygı ve güven gibi değerlerin yaşamdaki yerini ve anlamını öğrenmeleri için çocuklarına olanak tanınmış olacaktır. Bu durumda, yaşanan her tartışma, ahlaki açıdan kişisel sorumluluk kazanmak için alıştırma niteliğinde olacaktır (Ulusoy & Dilmaç, 2020, s. 86).

Bunun yanı sıra ailelerin her zaman okul ile birlikte hareket etmesi de önemlidir. Okul dışındaki çocuğun karakter gelişiminde en önemli etken olan ailelerin, öğrencilerin ihtiyaçlarını ve sağlıklı karakter gelişimlerini sağlama konusunda okullarla birlikte çalışmaları karakter eğitiminin uzun vadede daha etkili olmasını sağlayacaktır. Çocukların sosyalleştiği ve hayatın içinden kazanımlar kazandığı kurum olarak okul, çocuğun ahlaki gelişiminde önemli yere sahiptir. Bu açıdan ailelerin bu kurum ile kontak kurması istek ve ihtiyaçların dile getirilmesi veya kurumun desteklenmesi açısından önem arz etmektedir.

1.3. Karakter Eğitimi ve Öğretmen

Çocuğun karakteri ve ahlaki gelişimi üzerinde en çok ailenin etkili olduğu söylenebilir. Fakat erken çocukluktan itibaren okul ve öğretmen çocuğun hayatında önemli bir dönüm noktasıdır. Çocuğun sosyal çevresi okul ile birlikte gelişir. Bu aşamada öğretmene düşen en önemli sorumluluk çocuğu sevmek ve davranışları ile ona iyi örnek olmaktır.

Öğretmenin çocuğa ve başkalarına göstereceği davranış tarzı ile örnek olma, çocuğun karakter gelişiminde anahtar rol oynamaktadır. Bu anlamda, öğretmenlerin sorumlulukları arasında; karakter eğitimi kapsamındaki temel ahlaki erdemleri öğrenciye aktarması, bir rehber ve örnek olması da yer almaktadır (Kaya, 2022, s. 45).

Öğretmenlerin, okul ortamında ve dışında model olmaları, ahlaki sınıf ortamları oluşturmaları, değişik stratejiler kullanarak sınıf içinde veya sınıf dışında da karakter eğitime yönelik uygulamalar yaptırmaları önemlidir. Karakter eğitiminde öğretmenlerin en büyük sorumluluğu rol-model olmaktır.

Öğretmenin, kendisinden öğretim sürecinde uygulanması ve öğretilmesi istenilen değerler yoksa veya bu değerlerin öğrencilere nasıl kazandırılacağını bilmiyorsa; öğretmen değerler ve karakter eğitimi alanında, öğrencilere iyi bir model değil, tam aksine öğrencilerde bulunan mevcut değerlerin bile körelmesine ve hatta ortadan kalkmasına sebep olabilecek kötü bir model olabilir (Demirel vd.. 2016, s. 1639). Bu açıdan öğretmenin görev ve sorumluluklarını bilmesi ve etkili şekilde rol model olması gerekmektedir.

Eğitim uygulamalarında ve değerlerin gelişimiyle ilgilenirken öğretmenler, bilişsel ve eleştirel düşünme için gerekli stratejiler üzerinde odaklanırlar. Sınıfta değerlerin aktarımında hem katılımcı hem de rehber olarak rol oynarlar. Birçok ülkede öğretmenlerin önemli görevlerinden birisi temel erdemlere sahip ahlak standartlarını gelecek nesillere aktarmaktır (Ulusoy & Dilmaç, 2020, s. 97).

Okulda öğrencilere erdem öğretimi öğrenciler için ayrı bir ders açılacağı anlamına gelmemelidir. Her konunun öğretiminde konuyla ilgili erdemlere yer verilmelidir (Ryan & Bohlin, 1999, s. 95). Böylece erdemlerin hayatın içinden olgular olduğu ve öğretmenler tarafından da uygulanan davranışlar olduğu aktarılmış olacaktır.

Okullar sadece öğrencileri zeki yapmak için değil, onları iyi yapmak için de vardır. Sosyal çalışmalar ve çocuk edebiyatı ve erdemler müfredatına yönelik önerilen çocukların değerler ve inançlar hakkında düşüncelerini ifade etmek için fırsatlar sunar. En önemlisi bu deneyimler, çocukların hayatta karşılaşılan binlerce problemlerle baş etmesine yardım etmek için ahlaki bir pusula niteliğindedir (Ulusoy & Dilmaç, 2020, s. 100). Bu açıdan okulun en önemli bileşenlerinden biri olan öğretmene önemli sorumluluklar düşmektedir.

Öğretmenler erdemleri kazandırma esnasında yaşanan dünya ve insanlar konusunda öğrencilere sürekli karamsar tablolar çizmek yerine; anne-baba, öğretmen veya çevredeki bir vatandaş olarak onlara nasıl destek olunacağı konusunda bilinçli olmaya çalışarak faydalı olmalıdır. Özellikle zor anlarda, gerek dünyada, gerekse insan hayatında olumlu yansımaları olan pozitif düşüncelere dayanmak veya tartışmak ve yakınmak yerine düşünceleri uygulamaya geçirmek daha doğru bir davranış olacaktır (Ulusoy & Dilmaç, 2020, s. 100). Ahlaki erdemleri kazandırmada toplumsal değişim anne-baba veya eğitimciler için "bireyin, önce kendinden, çocuklarıyla birlikte yakın çevresinden başlayarak", iyimser bir dünya görüşü sergilemesiyle sağlanabilir.

Aile, çevre ve okul değer eğitiminin önemli ve vazgeçilmez parçalarıdır. Ailede öğretilen değerler ile çevre ve okulda öğretilen değerler birbirine yakın ve tamamlar nitelikte olacaktır (Ulusoy & Dilmaç, 2020, s. 100).

1.4. Karakter Eğitimi Açısından Mizaç

Mizaç bir çocuğun kendine özgü davranış stilini belirleyen, doğuştan gelen kişisel özelliklerin bütünüdür. Mizaç terimi İngilizce “temperament”, Latince “temperare” sözcüğünden gelir. Kelime anlamı karıştırmak ya da karışım olan bu kelime birden fazla etkenin bir davranış oluşturmak üzere bir arada çalışması anlamına gelir. İlk olarak mizaç tanımı, Hipokrat tarafından ortaya atılmış daha sonra Galen tarafından genişletilmiştir (Sarı, 2018, s. 5).

Mizaç; huy, yaratılış, tabiat ve fitrat şeklinde tanımlanmaktadır (TDK, 2024). Mizaç, kişiliğin doğuştan gelen, genelde fizyolojik kaynaklı ve kolay kolay değişmeyen ve davranışlarına yansiyarak sürekli hâle gelen, duygusal ve ruhsal özelliklerinin bütünüdür. Örneğin, içe dönüklük, karamsarlık, sinirlilik, heyecanlılık, dışa dönüklük,

acelecilik, soğukkanlılık, neşeli olma, hassas olma ve vurdumduymaz olma gibi kişilik özellikleri mizacı anlatır (Aydın, 2021, ss. 15-16).

Yapılan araştırmalara göre mizacın tüm boyutlarında genetik geçişlilik bulunmaktadır ve çocukluk döneminden yetişkinlik dönemine kadar çok fazla değişkenlik göstermemektedir. Mizaç, yaşamın ilk yıllarında ortaya çıkan ve istikrar gösteren bireysel davranış ve duygusal özellikler in toplamı olarak tanımlanmaktadır (Türküresin, 2022, s. 128).

Kişilik, mizaç ve karakter kavramları sıklıkla birbiri ile karıştırılmaktadır. Freud'a göre kişilik; id, ego ve süper egonun birleşimidir. Psikologlara göre ise kişilik; bir insanın ilgi, tutum, yetenek, konuşma tarzı, dış görünüş ve çevreye uyum biçimini kapsayan kendi içinde süreklilik gösteren bir bütündür (Aytar vd.. 2014, s. 238).

Karakter ise, kişiye özgü davranışların bütünü olup insanın bedensel, duygusal ve zihinsel yönüne çevrenin verdiği değer toplamıdır. Bireyin karakteri, kişisel özellikleri ve içinde yaşanılan çevrenin değer yargılarından oluşmaktadır. Bu değer yargılarını benimseyip benimsememe, karakteri oluşturmaktadır. Karakter, kişilik ve içinde yaşanılan çevrenin değer yargıları ile birlikte ele alınmaktadır. Ayrıca karakter, zamanla değişebilecek özelliğe sahiptir. Aile, okul ve diğer sosyal çevre içinde geçirilen sosyal yaşantılar sonucu gelişmekte ve dönüşmektedir (Aytar vd.. 2014, s. 238).

Kişiliğin diğer bir parçası olan mizaç ise tanımlanması oldukça zor olan bir kavramdır. Mizaç genel olarak çocuğun dünyayı algılayışını ve yaklaşımını yapılandıran doğuştan getirdiği özellikler şeklinde tanımlanmaktadır. Örneğin, çabuk kızmak, öfkelenmek, sıkılgan, neşeli, içedönük veya dışadönük olmak mizaçla ilgili özelliklerdir (Aytar vd.. 2014, s. 239).

Karakter ifadesiyle karıştırılabilen mizaç; kişinin duygu ve heyecan yönünü anlatır. Mizaç; insanın düşünme, konuşma, olaylar karşısındaki tepki verme durumunun sıklığı, çabuk ve sürekli olup olmaması gibi özellikleri yansıtır. Mizaç, yapısaldir ve değişmez. Karakter ise daha çok bir insanın yaşantıları sonucu oluşur. Özellikle ilk çocukluk dönemindeki yaşantıları ve ilaveten yeni deneyimler edinmekle bir dereceye kadar değişebilen yönüdür (Aydın, 2021, ss. 15-16).

Bu nedenle mizaç, bir dereceye kadar biyolojik etkenlerle ortaya çıkan yani doğuştan gelen ve kişide değişmesi zor olan davranışları ve huyları ifade eder. Karakter ise insanın yeni öğretiler ile değişebilen bir yönüdür.

Sonuç olarak mizaç, kişiliğin kalıtımla ilgili özelliklerini temsil etmektedir. Mizaç: kalıtımla belirlenen ve kişinin yaşamı boyunca çok az oranda değişen yapısal özellikleridir. Karakter ise; doğuştan olmayıp çevrenin ve yetiştirilmenin etkisiyle gelişmiş sonradan kazanılmış tutumlardır. Kişilik ise; bireyin doğuştan sahip olduğu mizacı ve sonradan elde ettiği karakterinin birleşmesiyle oluşmaktadır (Türküresin, 2022, s. 128).

Bireylerin diğer yaratılanlara nazaran kendine özgü hal ve hareketleri vardır. Bireyler bu hal ve hareketlerin bir kısmını doğumuyla yani anne babasından genetik yollarla alır. Kalan kısmını da kendi deneyimleri sonucu elde eder (Çalışkan, 2022, s. 7).

Genel olarak değerlendirildiğinde mizaç, kalıtım yoluyla bireyin doğuştan sahip olduğu ve kişiliğin bir bölümünü oluşturan kısmına verilen isimdir. Bireylerin mizaçları kişiliklerinin bir parçası olduğu için önemli görülmektedir Buradan hareketle karakter oluşumunda mizacın etkisi de öne çıkmaktadır. Kişinin genetik yollarla getirdiği huy ve davranışları karakter eğitimi ile geliştirebilir veya eksikleri tamamlayabilir. Açıktır ki her mizaç yapısı farklı karakter eğitimi gerektirmektedir. Bu açıdan ailelerin ve öğretmenlerin bireyin mizaç yapısını da bilmesi karakter eğitimi açısından önemlidir.

İKİNCİ BÖLÜM

THOMAS LICKONA: KARAKTER EĞİTİMİ BAKIŞ AÇISI

Tezin bu bölümü iki alt başlıktan oluşmaktadır. İlk olarak Thomas Lickona'nın hayatı ve karakter kavramını nasıl tanımladığı ele alınmıştır. İkinci olarak karakter eğitimi nasıl tanımlandığı ve karakter eğitimi anlayışı ele alınmıştır. İlaveten kendisinin de içinde bulunduğu ortak bir çalışmanın sonucunda ortaya koydukları etkili karakter eğitiminin on bir ilkesi bu bölümde sunulmuştur.

2.1. Hayatı ve Karakter Anlayışı

Çalışmanın bu bölümünde ilk olarak Thomas Lickona'nın biyografik ve akademik hayatı ele alınmıştır. Karakter eğitimi yaklaşımının daha iyi anlaşılabilmesi için “karakter” kavramının neliği üzerinde durulmuştur. İlaveten Thomas Lickona'nın karakter kavramını nasıl ele aldığı ortaya konmuştur.

2.1.1. Thomas Lickona: Hayatı

Thomas Lickona 1943 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde doğmuştur. Özellikle karakter eğitimi alanındaki araştırmalarıyla tanınan Amerikalı bir gelişim psikoloğu ve eğitim bilimcisidir. Ahlaki gelişim ve değerler eğitiminde uluslararası alanda saygın bir otoriteye sahiptir (Hafızallah, 2023, s. 15).

Lickona, Siena College'da lisans derecesini 1964'te tamamladı. 1965'te Ohio Üniversitesi'nde yüksek lisans derecesi okudu ve doktorasını psikoloji alanında Albany'deki New York Eyalet Üniversitesi'nden aldı. Tez konusunu, çocukların ahlaki akıl yürütmelerinin gelişimi üzerine yazmıştır (Kurniawan vd., 2023, s. 37). Şu anda Cortland'daki New York Eyalet Üniversitesi'nde araştırma yapmakta ve ders vermektedir.

Aynı zamanda Boston ve Harvard Üniversitesinde dersler vermiştir. Öğretmen atölyeleri, ebeveynler, din ve değerler eğitimi, karakter eğitimi ve ilgili alanlara yönelik uluslararası konferanslarda konuşmalar da yapmıştır (Hafızallah, 2023, s. 15).

1994 yılında ana odağı olan okullarda, ailelerde ve topluluklarda karakter eğitimi teşvik etmek olan Eğitim Okulu (School of Education) merkezini kurdu. Burada

alışmalarını sürdürmeye devam etti. Merkez o zamandan beri karakter eğitimi müfredatının incelenmesi ve geliştirilmesi için ulusal bir merkez haline gelmiştir. 1994'ten 2022'ye kadar Cortland'daki New York Eyalet niversitesi'nde 4. ve 5. Saygı ve Sorumluluk Merkezi (The 4th and 5th Rs (Respect and Responsibility)) kurucu direktörlüğünü yaptı ve burada ğretmen ve ebeveyn eğitiminde ulusal ödüllü çalışmalar yaptı.

1990'larda Lickona, Ahlak Eğitimi Derneği'nin başkanıydı. Ayrıca şu anda Washington DC'de karakter eğitimini destekleyen, partizan olmayan bir kuruluş olan Karakter Eğitimi Ortaklığı'nda (CEP -The Character Education Partnership) danışman olarak hizmet vermektedir. Matthew Davidson ile birlikte karakter eğitimini de teşvik etmeyi amaçlayan bir okul ağı olan Akıllı ve İyi Okullar (Smart & Good Schools) programını da başlatmıştır.

Amerika Birleşik Devletleri, Latin Amerika, Kanada, İşvire, İrlanda ve Japonya'da karakter eğitimi ile ilgili çeşitli seminerler vermiştir. The Larry King Live, Good Morning America ve Focus on the Family dâhil olmak üzere çok sayıda radyo ve televizyon programlarında fikirleriyle konuk olarak yer almıştır. Thomas Lickona, karakter eğitimini günümüz dünyasında eğitimin stratejik konularında önemli bir söylem haline getiren önemli isimlerden biridir (Kurniawan vd., 2023, s. 36).

Lickona'nın iki oğlu ve on altı torunu vardır. Eşi Judith ile birlikte Cortland'da yaşamaktadır. Lickona ve ailesi Katolik olup dindar bir aile olduğu söylenebilir (Hafizallah, 2023, s. 15).

2.1.2. Eserleri

Thomas Lickona'nın yayımlanmış dokuz eseri bulunmaktadır. Bunlar kronolojik olarak şu şekildedir;

- Moral Development and Behavior (1976)
- Raising Good Children (1983)
- Educating for Character: How Our Schools Can Teach Respect and Responsibility (1991)
- Character Development in Schools and Beyond (1992)

- Sex, Love and You (1994)
- Character Matters: How to Help Our Children Develop Good Judgment, Integrity, and Other Essential Virtues (2004)
- Character Quotations (2004)
- Smart and Good High Schools (2005)
- How To Raise Kind Kids (2018)

Moral Development and Behavior editörlüğünü kendisinin yaptığı yaklaşık yirmi araştırmacının katkıda bulunduğu bir eserdir. Eser dört bölümde ahlak alanında kuramsal ve güncel sorunların ele alındığı araştırmaları, sistematik bir şekilde ortaya koymuştur. Amerika'daki diğer çalışma alanlarını da görmek açısından eser önemlidir.

Raising Good Children eseri ise merhametli ve sorumlu çocuklar yetiştirmek için çocuk gelişimi ve çocuk yetiştirme alanına dair bilgiler sunan bir eserdir. Kitap dört ana bölüm ve ilgili alt başlıklardan oluşmaktadır. İlk iki bölümde ahlaki gelişim yaklaşımları ve gelişim dönemleri incelenmiştir. Son iki bölümde ise ebeveynlerin çocukların gelişimine nasıl yardımcı olacakları, çağın sorunları ve bunlara dair uygulanabilir yöntemler ele alınmıştır.

Educating for Character: How Our Schools Can Teach Respect and Responsibility; üç bölümden oluşan konuların kapsamlı ve derinlemesine ele alındığı eseridir. İlk bölümde karakter eğitiminin teorik çerçevesi sunulmuştur. İkinci ve üçüncü bölümde etkili karakter eğitimi ilkelerinin nasıl uygulanacağına dair bilgiler yer almaktadır. Amerika ve Kanada'daki pek çok öğretmen ve öğrenci hikâyeleri ile çalışma desteklenmiştir. İlaveyen eserde 'değerler eğitimi' ve 'ahlak eğitimi' kavramları sıkça kullanılmaktadır. Fakat Lickona'nın ifadesiyle bu iki kavram 'ahlaki değerler eğitimi' kavramını açıklamak için yer yer farklı şekilde kullanılan kavramlardır. Bu kavramlar anlam olarak 'karakter eğitimi' yansıtmaktadır.

Kevin Ryan ile birlikte editörlüğünü yaptığı Character Development in Schools and Beyond eseri ise daha çok Amerika'daki karakter eğitimi alanında sınıf ve müfredatların incelendiği bir eserdir. Bu çalışma ile özellikle ilkokul, ortaokul ve lise düzeyinde ahlak

gelişimi ve müfredatların içeriği farklı araştırmacıların çalışmaları üzerinden ele alınmıştır.

Sex, Love and You ortak bir çalışma ile günümüzdeki evlenmeden önce cinsel ilişkiye girme sorununun ele alındığı çalışmasıdır. Bu eser üzerinden televizyon, film ve internet gerçeği eleştirel bakış açısı ile ele alınmıştır. İlâveten bu eser ile evlilik dışı cinsel ilişkinin fiziksel ve psikolojik sonuçları ortaya konmuştur.

Character Matters: How to Help Our Children Develop Good Judgment, Integrity, and Other Essential Virtues eseri karakter eğitime dair bakış açısını aile, okul ve sosyal gruplar üzerinden ortaya koyduğu bir eserdir. Kitap beş ana bölümden oluşmaktadır. Her bölüm örnek olay ve hikâyeler ile desteklenmiştir. Aile, okul ve sosyal gruplara düşen sorumluluklar ilke ve stratejiler ile ortaya konmuştur.

Character Quotations eseri Matthew Davidson ile ortak çalışmasıdır. 36 altı farklı erdem hakkında ilham verici alıntılar sunan bir çalışmadır. Her haftanın farklı bir erdemi vardır ve bunlarla ilgili aforizmalar yer almaktadır. Öğretmenler için geliştirilebilir yönler ayrılarak bir kılavuz oluşturulmuştur.

Smart and Good High Schools, Matthew Davidson ile ortak bir çalışmasıdır. Etkili karakter eğitiminin 11 ilkesinin de yer aldığı ve bu ilkelerin derinlemesine işlendiği bir eserdir. İlâveten ‘performans karakteri’ ve ‘ahlaki karakter’ kavramları da bu eserde açıklanmaktadır. Çalışma altı ana bölümden oluşmaktadır ve bu çalışma daha çok okullar için hazırlanmış bir program niteliğindedir.

How To Raise Kind Kids Lickona’nın en güncel eseridir. Nazik çocuk yetiştirmek için ailelere yönelik öneriler, televizyon ve internet kullanımına dair kontrol edici çözümler, kardeş çatışmalarında izlenecek yollar ve aileler için disiplin ilkelerinin kapsamlı şekilde ele alındığı eseridir.

2.1.3. Karakter Anlayışı

Karakter, "işaretlemek" anlamına gelen Yunanca bir kelimedenden türemiştir. Kişinin davranışındaki kalıcı eğilimlerini ifade eder. Karakter tanımlamasına düşünürler üzerinden bakacak olursak; J. Dewey karakteri, aktif eğilimler ve ilgiler bütünü olarak tanımlar (Dewey & Tufts, 1910, s. 256). Nicgorski karakteri, eylemlerimizi nispeten sabit

bir şekilde şekillendiren eğilimler ve alışkanlıklar bütünü şeklinde açıklar (Niegorski & Ellrod, 1992, s. 143). Wynne & Ryan'a göre, düzenli olarak sergilenen iyi özellikler karakteri oluşturur (Wynne & Ryan, 1997, s. 24).

Görüldüğü gibi, karakteri tanımlamak basit bir mesele değildir. Yine de temelini oluşturan kavramlar şunlardır; alışkanlıklar, eylemler ve eğilimlerdir. O halde karakteri; kişiyi alışılmış eylem biçimlerine yönlendiren belirli kişilik özelliklerinin bir tezahürüdür şeklinde tanımlayabiliriz. Kişinin derinlerine kök salmış; davranış, tutum ve değerlerini bütünleştiren düzenleyici ilkesine işaret eder (Lapsley vd., 2006, s. 2).

Çağdaş kullanımda karakter, genellikle kişiler arasında ayırım yapmak için kullanılacak bir dizi niteliğe atıfta bulunur. Bununla birlikte, felsefede karakter terimi tipik olarak bir kişinin özellikle ahlaki boyutuna atıfta bulunmak için kullanılır. Örneğin, Aristoteles en çok etimolojik olarak "etik" ve "ahlak" ile bağlantılı olan karakter terimini kullanmıştır. (Heidari vd., 2016, s. 126) Nikomakhos'a Etik'in II. Kitabında Aristoteles erdemlerin doğasını ve tanımını ele almıştır. Ona göre karakter, insan yeteneğinin doğal bir parçası değildir; aksine alışmanın bir sonucu olarak ortaya çıkar. Bu nedenle karakteri erdemli davranışları uygulayarak elde ederiz (Lapsley vd., 2006, s. 3).

Lickona'ya göre ise, tamamen insan olabilmemiz için iyi karaktere ihtiyacımız vardır (Lickona, 1997, s. 45). İyi karakteri ise erdemler oluşturmaktadır. Erdemler nesnel olarak iyi insan nitelikleridir, bireyin gelişimi ve refahı için iyi aynı zamanda tüm insan topluluğu için iyidir. Özünde iyi oldukları için erdemler zamanın ve kültürün ötesine geçer; adalet, dürüstlük ve nezaket her zaman erdem olmuştur ve olmaya da devam edecektir (Lickona, 1999, s. 1). Nesnel olan bu erdemler iyi karakteri meydana getirmektedir.

Lickona'ya göre iyi karakterin üç önemli unsuru vardır. Bu üç unsura özellikle öğretmenlerin, öğrencilerinin karakterini oluştururken dikkat etmeleri gerekir. Üç madde şunlardır: iyiyi bilmek, iyiyi hissetmek ve iyiyi yapmak. Karakter eğitim sadece öğrencilere neyin doğru neyin yanlış olduğunu öğretmek değil, daha da ötesinde karakter eğitimi öğretmenden öğrenciye iyi alışkanlıkların aşılandığı böylece öğrencilerin anlama, hissetme ve iyilik yapma tutumlarını geliştirici nitelikte olmalıdır (Kurniawan vd., 2023, s. 41).

İyi Karakterin Bileşenleri (Lickona, 1992)

Her bir karakter alanı ile diğer iki karakter alanını birbirine bağlayan oklar ile birbiriyle bağlantılı doğasını vurgulamayı amaçlamaktadır. Ahlaki bilme, ahlaki duygu ve ahlaki eylem ayrı parçalardır, ancak iç içe geçerler ve bir şekilde birbirlerini etkilerler. Lickona'ya göre bilme, ahlaki duyguları artırabilir, ancak ahlaki duygular da düşünmeyi etkileyebilir. Bir kişinin ahlaki eylemini etkilemek için, ahlaki düşünceleri ve ahlaki duyguları işbirliği içinde olmalıdır. Burada Lickona'ya göre etki karşılıklıdır: nasıl davrandığımız nasıl hissettiğimizi etkiler nasıl düşündüğümüz ve hissettiğimiz de nasıl eylemde bulunduğumuzu etkiler niteliktedir (Kurniawan vd., 2023, s. 42).

Lickona karakterin; iyiyi bilmek, iyiyi hissetmek ve iyiyi yapmak yönlerini temel psikolojik bileşenler olarak tanımlamaktadır. Lickona'ya göre örneğin, adalet erdemine sahip olmak için adaletin her durumda kişiden ne talep ettiğini anlaması gerekmektedir. İkinci olarak kişi, adaleti önemsemelidir, adil bir insan olmayı istemelidir, başkalarının adilliğine hayranlık duymalı, bu standartın gerisinde kaldığında yapıcı bir suçluluk hissetmeli ve adaletsizlik karşısında ahlaki öfke duyma kapasitesine sahip olmalıdır. Üçüncü olarak ise kişi, adaleti uygulamalı kişisel ilişkilerinde adil davranmalı ve bir vatandaş olarak daha adil bir toplum ve dünya inşa etmeye katkıda bulunmaya çalışmalıdır (Lickona, 2001, s. 4).

Bu açıdan Lickona'ya göre etik davranışlarımız hem kendimize duyduğumuz saygıyı korumak hem de etrafımızdakilerin yaşamlarını etkilemesinden dolayı önemlidir

(Davidson & Lickona, 2006, s. 6). Bu noktada Lickona şunu da belirtmektedir ki; karakter kolay ya da sakın bir şekilde geliştirilemez; ancak deneyimler, denemeler ve zorluklar yoluyla geliştirilebilir. Bunlar sayesinde kişinin ruhu güçlenebilir, vizyonu netleşebilir, ilham alabilir ve başarıya ulaşabilir (Suroso, 2023, s. 45).

2.1.4. Karakterin Temel Parçaları

Lickona karakterin iki temel parçasına değinmektedir; performans karakteri ve ahlaki karakter. Performans karakteri ustalık yönelimidir. Akademisyenlerde, ders dışı etkinliklerde, işyerinde veya herhangi bir eylem sahasında mükemmellik potansiyeli gerçekleştirmek için performans ortaya konmasıdır. Ahlaki karakter ise ilişkisel bir yönelimdir. İtaat, dürüstlük, adalet gibi nitelikleri içerir. Ahlaki karakter, performans hedeflerimize ulaşmak için etik araçları kullanmamızı sağlar (Davidson & Lickona, 2006, s. 6). Karakterli bir kişi hem performans karakterini hem de ahlaki karakteri bünyesinde barındırır.

Performans karakteri performansla aynı şey değildir. Performans sonuçtur, performans karakteri ise sonuç gerçekleşse de gerçekleşmese de kişisel olarak elinden gelenin en iyisinin yapılmasını sağlayan öz disiplin ve en iyi çaba gibi karakter güçlerinden oluşur. Uzun vadede, performans karakteri performansı en üst düzeye çıkarır çünkü doğamızdan en iyi şekilde yararlanmak için kendimizi zorladığımız güçlü yönlerimizi ve stratejilerimizi ortaya koyar.

Ahlaki karakter ise ilişkisel bir yönelimdir. Başarılı kişiler arası ilişkiler ve etik davranış için gerekli olan dürüstlük, adalet, ilgi ve saygı gibi niteliklerden oluşur. Ahlaki karakter, başkalarına ve kendimize saygılı ve özenli davranmamızı sağlar ve performans hedeflerimize ulaşmak için etik araçlar kullanmamızı gerektirir (Lickona & Davidson, 2005, s. 17).

Lickona bu noktada performans karakteri ve ahlaki karakter hakkında altı önemli nokta olduğunu belirtir. Bunlar;

- 1. Ahlaki karakter olmadan performans karakterine sahip olmak mümkündür ve bunun tersi de geçerlidir.*

Hepimiz çalışkanlık, öz disiplin ve performans karakterinin diğer yönleriyle yaptıklarını başaran ancak dürüstlük, nezaket, nezaket veya ahlaki karakterin diğer önemli yönlerinden yoksun olan yüksek başarılı kişileri tanıyoruz. Aynı şekilde, ahlaki erdemlerde güçlü olmak ama organizasyon, inisiyatif, sıkı çalışma ve azim gibi performans erdemlerinde daha az gelişmiş olmak da mümkündür.

2. Karakter sahibi bir kişi hem performans karakterini hem de ahlaki karakteri bünyesinde barındırır.

Performans karakteri de ahlaki karakter gibi etik bir boyuta sahiptir; örneğin kalitesiz bir iş yapmak ahlaki bir başarısızlıktır. Hepimizin yeteneklerimizi geliştirme, mükemmellik potansiyelimizin farkına varma ve yaşam görevlerimizi yerine getirirken elimizden gelen en iyi çabayı gösterme sorumluluğumuz vardır. Bu yükümlülüğümüzün iki nedeni vardır; birincisi, kendimize duyduğumuz saygı, yeteneklerimizi boşa harcamamamızı, onları bir kişi olarak gelişmek için kullanmamızı ve üstlendiğimiz her işte elimizden gelenin en iyisini yapmamızı gerektirir; ikincisi, başkalarını önemsemek, işimizi iyi yapmamızı gerektirir. Çünkü yaşamda işimizin kalitesi diğer insanların yaşamlarını etkiler. İşimizi iyi yaptığımızda genellikle birileri bundan fayda sağlar. Kötü yaptığımızda ise birileri zarar görür.

3. Ahlaki erdemler özünde iyi iken, performans erdemleri kötü amaçlar için kullanılabilir.

Bir terörist masum insanları bombalamak için yaratıcılık ve bağlılık gibi performans erdemlerini kullanabilir; bir CEO performans erdemlerini çalışanların, hissedarların ve müşterilerin zararına kişisel çıkar peşinde koşmak için kullanabilir. Buna karşın, adalet, dürüstlük ve şefkat gibi ahlaki erdemler özünde, kendi başlarına iyidirler. Kötü amaçların hizmetinde kullanılamazlar.

4. Hem performans karakterinin hem de ahlaki karakterin üç psikolojik bileşeni vardır: farkındalık, tutum ve eylem.

Karakter eğitimi alanı uzun zamandır karakterin üç psikolojik boyutunu kabul etmektedir: bilişsel, duygusal ve davranışsal. Benzer bir şekilde, performans karakteri ve ahlaki karakterin üç psikolojik bileşene sahip olarak görülebilir: farkındalık, tutum ve eylem.

5. Karakter sahibi bir kişide, performans karakteri ve ahlaki karakter birbirini bütünleşik ve birbirine bağlı bir şekilde destekler.

Performans karakteri ve ahlaki karakterin bütünleşik işleyişini yansıtan aşağıdaki şekil, karakterin iki yönünü ayrı küreler olarak değil, ahlaki ve performans erdemlerinin temel etkileşimini temsil eden üç boyutlu bir top olarak tasvir etmektedir. Mükemmellik ve etik, bir karakter eylemini ya da yaşamını mümkün kılmak için birbiriyle uyum sağlar.

6. Performans karakteri ve ahlaki karakter, karakterin sekiz güçlü yönü açısından işlevsel olarak tanımlanabilir.

Karakterin iki büyük parçası, sekiz özel karakter gücüne veya gelişimsel sonuca ayrılabilir. İnsanın yaşam boyu gelişmesi için bir sekiz karakter özelliği kişiye vizyon sunar. Bunlar Lickona ve Davidson tarafından şu şekilde gruplanmıştır;

8 Güçlü Karakter Özelliği (Gelişimsel Sonuçlar)

1. Yaşam Boyu Öğrenen ve Eleştirel Düşünen

- Eğitimli bir kişiyi karakterize eden bilgiyi edinmek için çabalar.
- Öğrenmeye yaşam boyu devam eden bir süreç olarak yaklaşır.
- Eleştirel analiz becerilerini gösterir.
- Başkalarının bakış açılarını ciddiye alır.
- Uzman görüşü ve güvenilir kanıt arar.
- Bağlantılar kurar ve bilgiyi bütünleştirir.

- Alternatif çözümler üretir.
- Hatayı kabul etme ve düşüncesini değiştirme konusunda isteklilik gösterir.

2. Çalışkan ve Yetenekli Performansçı

- Mükemmellik için çabalar; elinden gelenin en iyisini yapar.
- İnisiyatif ve öz disiplin gösterir.
- Kalite standartlarını bilir ve yüksek kaliteli ürünler yaratır; işiyle gurur duyar.
- Kişisel hedefler belirler ve ilerlemeyi değerlendirir.
- Zorluklar karşısında sebat eder.

3. Sosyal ve Duygusal Olarak Yetenekli Kişi

- Sağlıklı bir özgüvene ve olumlu bir tutuma sahiptir.
- Sosyal durumlarda temel nezaketi gösterir.
- Başkalarının duygularına karşı duyarlılık ve “özen gösterme” kapasitesini içeren olumlu kişilerarası ilişkiler geliştirir.
- Etkili iletişim kurar.
- Başkalarıyla iyi çalışır.
- Anlaşmazlıkları adil bir şekilde çözer.
- Kendini tanıma ve duyguları yönetme becerisi de dâhil olmak üzere duygusal zekâyâ sahiptir.

4. Etik Düşünür

- İyi muhakeme ve etik bilgelik dâhil olmak üzere ahlaki muhakemeye sahiptir.
- Doğru şeyi yapma yükümlülüğü dâhil olmak üzere iyi biçimlendirilmiş bir vicdana sahiptir.
- Kişinin ahlaki taahhütleri tarafından tanımlanan güçlü bir ahlaki kimliğe sahiptir.

5. Saygılı ve Sorumlu Ahlakı Kişi

- Tutarlı ahlakı eylemde bulunmaya karardır.
- Tüm kişilerin haklarına ve onuruna saygı duyar.
- Saygının, başkalarının inançlarına veya davranışlarına saygılı bir şekilde katılmama vicdan hakkını da içediğini anlar.
- Doğru olanı yapmak için güçlü bir kişisel yeterlilik ve sorumluluk duygusuna sahiptir.
- Hatalar için sorumluluk alır.
- İyi bir örnek olma ve olumlu bir etki yaratma sorumluluğunu kabul eder.
- Ahlaki liderlik için kapasite geliştirir ve uygular.

6. Sağlıklı Bir Yaşam Tarzı Sürdüren Öz Disiplinli Kişi

- Çok çeşitli durumlarda özdenetim gösterir.
- Fiziksel, duygusal ve zihinsel sağlığı gözetir.
- Sürekli kişisel gelişime, sağlıklı bir yaşam tarzına ve olumlu bir geleceğe katkıda bulunan seçimler yapar.

7. Katkıda Bulunan Topluluk Üyesi ve Demokratik Vatandaş

- Aile, sınıf, okul ve topluma katkıda bulunur.
- Yurttaşlık karakteri ve demokratik süreçlere katılım için gereken becerileri gösterir.
- Ülkenin demokratik mirasını takdir eder.
- Karşılıklı bağımlılık bilinci ve insanlığa ve tüm yaşamı sürdüren çevreye karşı sorumluluk duygusu sergiler.

8. Yüksek Bir Amaca Yönelik Yaşam Oluşturmakla Meşgul Ruhani Kişi

- Asil bir amaca yönelik bir yaşam arar.
- Yaşam hedeflerini ve bunların peşinden gitme yollarını formüle eder.

- Varoluşsal sorular üzerinde düşünür.
- Hakikat, güzellik ve iyilik gibi aşkın değerlerin takdir edilmesini sağlar
- Gerçek mutluluğun peşindedir
- Zengin bir içsel yaşama sahiptir
- Başkalarıyla derin ve anlamlı bağlar kurmanın peşindedir,

Bu sekiz güçlü yön ancak birlikte ele alındığında eksiksiz bir insan ve gelişen bir yaşam yaratır. Daha önce de belirttiğimiz gibi, hedeflerimizin peşinde kötü şeyler yapmamamızı sağlamak için performans karakteri her zaman ahlaki karakter tarafından düzenlenmelidir. İyi niyetlerimizi gerçekleştirmede etkili olabilmemiz için ahlaki karakter her zaman performans karakterine ihtiyaç duyar. Aynı şey karakterin sekiz güçlü yönü için de geçerlidir; bunlar birbirlerini bilgilendirmeli ve desteklemelidir.

Karakterin tüm güçlü yönleri, yaşam deneyimlerinin ve artan olgunluğun bir fonksiyonu olarak zaman içinde gelişecek olan daha büyük bir yaşam amacına hizmet etmek için bir araya gelmelidir (Lickona & Davidson, 2005, ss. 18-23).

Karakterini ortaya koyan iyi eylem sadece kişisel bir mesele değildir. İyi eylem, eylemlerimizin diğer insanları, çevremizdekileri veya dünyanın diğer ucundakileri nasıl etkilediğinin değerlendirilmesini içerir. Yani iyi yaşamayı oluşturan şey sadece bireysel olarak görülmez (Eaude, 2016, s. 34). Bu açıdan bir domino taşı etkisi gibi kişinin bireysel olarak yaptığı bir eylem yakınından başlayarak etki alanını genişletmektedir. Bu noktada eylemlerimiz karakterimizi oluşturmaktadır. Başka bir ifade ile karakterimizi doğru eylemler oluşturmaktadır. Tam bu noktada karakteri oluşturan iyi eylemleri öğrenebilmek için karakter eğitimi gereklidir.

2.2. Karakter Eğitime Bakış Açısı

Bu bölümde Amerikan eğitim sisteminde ve Thomas Lickona'nın görüşlerinde karakter eğitimi tanımlaması sunulmuştur. Lickona'nın karakter eğitimi anlayışı ele alınmıştır. İlaveten Thomas Lickona'nın da katkı sunduğu etkili karakter eğitiminin on bir ilkesi alt başlık içerisinde maddeler halinde sunulmuştur.

2.2.1. Karakter Eğitimi Anlayışı

Eğitimcilerin ahlaki geliştirmek için kullandıkları çeşitli yöntemler arasında “karakter eğitimi” eğitim tarihinin en eski yöntemlerinden biridir. Platon, Aristoteles, Locke ve Herbart gibi büyük eğitimciler, karakter eğitimi çocuklarda ve gençlerde ahlaki erdemleri geliştirmek için etkili bir yöntem olarak göstermiştir.

Karakter eğitimi, eğitim tarihinde uzun bir emsal teşkil ederken, 1980'lerden itibaren Amerika Birleşik Devletleri'nde ve bazı Avrupa ülkelerinde yeniden canlanmıştır. Özellikle okullarda karakter eğitime yeniden odaklanmanın nedenlerini dile getirilmiştir. Bunlar; başarısız ve işlevsiz aileler, yasa dışı cinsel ilişkiler, artan şiddet, kitle iletişim araçlarında tasvir edilen materyalizm, akran baskısı, artan güvensizlik ve yalan, aldatma, hırsızlık ve soygun, yetişkinlere artan saygısızlık, okullarda ve toplumun diğer kesimlerinde hurafelerin yaygınlığı, erken cinsel olgunlaşma ve hukuki sorumluluk kaybı şeklinde gösterilmektedir (Heidari vd., 2016, s. 125).

McClellan karakter eğitiminin ilkel tarihini on dokuzuncu yüzyıla bağlarken mevcut popülaritesini ise yirminci yüzyılın başlarına bağlamaktadır (Lapsley vd., 2006, s. 15). Yirminci yüzyılın ortalarında Amerika Birleşik Devletleri, karakter eğitiminde dünyanın öncüsüdür. Öncelikle John Dewey, karakter eğitiminin okullardaki eğitimin kapsamlı bir hedefi olduğunun eğitim teorisinde yaygın bir konu olduğunu yazmıştır. O yıllarda karakter eğitimi yavaş yavaş Amerika okullarının misyonlarından biri haline gelmiştir (Heslep, 1995, s. 168).

1950'lerin sonunda Kohlberg, ahlaki davranışın kaynağı olarak mantıksal düşünme ve bağımsız yargıyı içeren yeni bir ahlaki gelişim teorisini tanıttı (Smith, 1989). Öğrencilere güzel huyları ve ahlaki hakikatleri öğretmenin sadece vaaz vermekle mümkün olmadığını belirtti. Ona göre bunun yerine görgü kurallarını öğretmek için çocuk merkezli yaklaşımlar ve stratejiler kullanılmalıdır. Özellikle, Kohlberg 1976'da karakter eğitiminin amacının öğrencilerde ahlâkî akıl yürütmenin doğal aşamalarına uygun olması gerektiğini ileri sürmüştür (Heidari vd., 2016, s. 127).

Yirminci yüzyılın ilk otuz yılında, Edington karakter eğitiminin "öğrencilerin ahlaki değerleri modelleme yoluyla içselleştirmelerine yardımcı olmak" anlamına geldiğine inanmaktadır. Böylece ebeveynlerin ve öğretmenlerin varlığı olmadan

öğrenciler akıllıca seçimler yapabilir ve bunlara göre hareket edebilir ve bu davranışları gerçekleştirmeye istekli olabilirler (Heidari vd., 2016, s. 126).

Charles German ise karakteri, yaşam koşullarına kişiselleştirilmiş ve uygun bir tepki olarak tanımladı. Bu tanıma uygun olarak, yeni psikologlar, karakterin birçok etik olmayan eylemi önlemek için bir "düzenleyici sistem" olarak kullanılabileceğini ve kişinin bağımsız bir kişi olarak istikrarını ve kimliğini korumasına yardımcı olabileceğini kabul etmektedir (Shipiro, 2000, s. 9). Ancak karakter, "eğitim" ile birleştirildiğinde, daha özel bir anlam bulur. Günümüzde karakter eğitimi, ahlaki değerleri öğretmek için sistematik, kapsamlı ve planlı bir yaklaşım anlamına gelmektedir (Wood & Rvach, 1999).

Lickona ise karakterin doğru şeylere sahip olmak olduğunu ifade eder. Doğru şeyler ise insanın içinde sahip olduğudur (Lickona, 2004, s. 5). Bu içsellik Lickona'ya göre öznel değil nesnel ifade eder. Karakteri oluşturan erdemler nesnel olarak iyidir. Yani insanın doğasının bir parçasıdır. Erdemler uygulandıkça insanın mutluluğu artmaktadır.

Başka bir ifadeyle mutluluğun büyük kısmı huylara bağlı deneyimlerden veya eylemlerden öğrenilmektedir (Lickona, 2004, s. 10). Lickona'ya göre erdemleri bilme, hissetme ve eyleme geçirme ayrı şeyler değildir. Bu üç alan iç içe geçer ve birbirini etkilemektedir (Lickona, 1991, s. 52). Erdemi oluşturan yargı, duyguyu doğurabilirken; duygu da erdemli düşünmeyi besleyebilir. Bu açıdan karakteri oluşturan erdemlerin aşamalarının aslında bir bütün olduğu unutulmamalıdır. Buradaki etki karşılıklıdır. Nasıl davrandığımız aynı zamanda nasıl düşündüğümüz ve hissettiğimizi de etkiler.

Karakterini oluşturan erdemler olmazsa insanlar yalnızca kendilerini düşünürler. Neticesinde ise yolsuzluk ortaya çıkar (Lickona, 2004, s. 23). Bu açıdan Lickona güçlü karakter için en önemli erdemler nelerdir? sorusunu ele almıştır. Bunlar; bilgelik, adalet, cesaret, öz denetim, sevgi, olumlu tutum, sıkı çalışma, dürüstlük, şükür ve tevazu. Bilgelik; diğer erdemleri nasıl uygulamamız gerektiğini bize gösterir. Adalet; bizi başkalarına, bize davranılmasını istediğimiz gibi davranmaya yönlendiren erdemdir. Cesaret; zor olan doğru kararların uygulanmasında harekete geçirici erdem olarak durmaktadır. Özdenetim ise; kendi kendimizi yönetme yeteneğidir. Sevgi; adalet erdeminin bile önüne geçerek başkası uğruna fedakârlık yapma isteğini ifade etmektedir. Olumlu tutum; kişinin kendisine ve başkalarına değer katma erdemidir. Sıkı çalışma;

gayret ve hedef belirlemeyi içerir. Dürüstlük; ahlaki ilkelere sadık kalmak anlamına gelir. Başkalarına gerçeği söylemek değil kendimize doğruyu söylemektir. Şükür; iradenin bir eylemidir ve her gün sahip olduğumuz nimetleri saymaya bizi sevk eder. Tevazu; tüm ahlaki yaşamın temeli olarak düşünülebilir. Diğer erdemlerin kazanılması için önemlidir çünkü kusurlarımızın farkına varmamızı sağlar ve bizi daha iyi insan olmaya yönlendirir (Lickona, 2004, ss. 8-11).

Erdemli bir yaşam zordur. İnsan erdemleri uygulamada yetersiz kalabilir. Ama unutulmamalıdır ki bu erdemlerden en azından bir dereceye kadar sahibiz. Ve bir erdem üzerinde onu güçlendirmek amacıyla yoğunlaşmak diğer tüm erdemleri yukarı çekecek ve güçlendirecektir (Lickona, 2004, s. 11).

Lickona, karakter eğitimi ise; "insanların temel etik değerleri anlamalarına, önemsemelerine ve bunlara göre hareket etmelerine yardımcı olmak için kasıtlı bir çaba" olarak tanımlamıştır. Lickona'ya göre çocuklara neye önem verdiğimiz, inandığımız ve savunduğumuz standartları, kurallara karşı çıkmadığımızı göstermemiz gerekir. Aksi takdirde onlardan bu eylemleri uygulama cesareti göstermesini bekleyemeyiz? (Lickona, 2004, s. 42).

Karakter eğitiminde öncelikle öğretmenlerin karakter eğitiminin ne olduğu konusunda net bir şekilde bilgilendirilmesi gerekmektedir. Karakter eğitimi erdemleri öğretmek için yapılan kasıtlı bir çabadır. Erdemler; zamanı, kültürü ve bireysel tercihi aşan nesnel ahlaki standartları temsil etmektedir (Lickona, 1997, ss. 63-80).

Karakteri şekillendirmek öğüt vermek kadar kolay ya da direktif vermek kadar basit değildir. Karakter eğitimi sabır, alışkanlık ve tekrar gerektirir (Suroso, 2023, s. 44). Karakter kavramını kapsamlı şekilde bilen öğretmenler kapsamlı bir öğretim programı hazırlayabilirler. Kapsamlı bir yaklaşım, okulun tüm bileşenlerini karakter eğitimine katmayı hedeflemektedir (Lickona, 1997, ss. 63-80).

Karakter eğitiminin önemli bir parçası öğretmenler tarafından çocuklara doğru muhakemeyi kazandırmaktır. Doğru muhakeme doğru karakterin bir parçasıdır. Lickona çocukların karar muhakemesini geliştirici 9 etik kural geliştirmiştir. Bunlar;

1. *Geri döndürülebilirlik*; insanların bana bunu yapmasını ister miydim?
2. *Adillik testi*; yaptıklarım, etkilenebilecek herkes için adil mi?

3. *Ya bunu herkes yapsaydı*; bunu herkes yapsa hoşuma gider miydi?

4. *Doğruluk*; bu eylem gerçeğin tamamını temsil ediyor mu?

5. *Ebeveynler*; annem ve babam nasıl hissedirdi?

6. *Din*; bu benim dinime aykırı mı?

7. *Vicdan*; daha sonra kendimi suçlu hissedecek miyim?

8. *Sonuç*; yaptıklarım şimdi ve gelecekte kötü sonuçlar doğurur mu?

9. *Ön sayfa testi*; eylemim gazetenin ön sayfasında yayınlansa nasıl hissederdim?

Elbette her eylemde bu testleri uygulamak çok zordur. Fakat çocuklar bunlardan birkaçını bile uygulasa dürtüyle uygulayacakları eylemlerden daha iyi sonuçlar doğacaktır (Lickona, 2004, s. 47).

İnsan doğası gereği çok yönlü bir yapıya sahiptir. Bu çok yönlülük bünyesinde düşünsel, duyuşsal, dini, ahlaki ve estetik olmak üzere pek çok alanı barındırır. Eğitim nazarından konuya bakacak olursak; bireyin bu çok yönlülüğü her daim göz önünde bulundurularak her alanda gelişimine katkı sağlayacak bir program ortaya konulması şeklinde karşımıza çıkacaktır.

Karakter eğitimi paradigmasında ise konu bireyin ahlaki gelişimi açısından önemle üzerinde durulması gereken bir konudur. Çünkü başta da ifade ettiğimiz gibi eğitim bireyin yalnızca düşünsel ya da estetiksel yönünü geliştirmez aynı zamanda bireyi birey yapan ahlaki yönünü de geliştirici nitelikte olmalıdır. Bu doğrultuda yirminci yüzyılla birlikte özellikle Amerika'da bloom taksonomisi merkeze alınarak bilişsel, duyuşsal ve psikomotor alanları destekleyici eğitim programları ortaya konmaya çalışılmıştır.

Bu çalışma kapsamında Lickona ise karakterin insanın içsel boyutunda var olan erdemlerden oluştuğunu dile getirmiştir. İyi karakteri oluşturan erdemler olmadan hiçbir birey mutlu yaşayamaz ve hiçbir toplum etkili şekilde ilerleyemez (Lickona, 2004, s. 12).

Her ne kadar topluma ait kültürün bireylerin karakterine olan etkisi yadsınamaz bir gerçek olsa da bir grubun normlarını yükseltmek grup üyelerinin işlevsel karakterini yükseltmekten geçmektedir. Görüldüğü üzere kültür ile bireylerin karakter gelişimi arasında çift yönlü bir etkileşim mevcuttur. Yani bireylerin karakteri, toplumu ve kültürü

etkilediği gibi toplumun sahip olduğu karakter de bireylerin gelişimi üzerinde etkilidir. Bu açıdan Lickona konuya daha bütüncül perspektiften bakmakta ve toplumun tüm gruplarının karakter eğitiminde sürece dâhil edilmesi gerektiğini ifade etmektedir.

Öğrenciler mükemmelliği talep eden ve destekleyen bir kültürün içerisine girdiğinde uyum sağlamak isterler ve ellerinden gelenin en iyisi yaparlar. Her öğrencinin bireysel olarak farklı potansiyelleri olabilir ama genel olarak tutum ve başarıları kültür tarafından belirlenir. Bu açıdan nerede olursa olsun okul, karakter kültürü yaratmak için çalışmalıdır (Davidson & Lickona, 2006, s. 5).

2.2.2. Etkili Karakter Eğitiminin 11 İlkesi

21. yüzyılda karakter eğitiminden, tüm kültürlerde yaygın olan etik ve performans değerlerini beslemek ve geliştirmek anlaşılmaktadır (Singh, 2019, s. 2). Lickona'ya göre karakter eğitiminin etkili olabilmesi için okulun tüm paydaşlarını içermesi ve okul müfredatına nüfus etmesi gerekmektedir.

Karakter eğitime dair bütüncül yaklaşımlar öğrencilerin sosyal, duygusal ve etik gelişimlerini destekler bakış açısına sahiptir. Bu açıdan son yüzyılda karakter eğitiminden, erdemleri destekleyici nitelik beklenmektedir (Singh, 2019, s. 2).

Karakter eğitimi tanımlamasında Karakter Eğitimi Ortaklığı (CEP) şöyle tanımlama yapmaktadır; okulların, bölgelerin ve eyaletlerin öğrencilerine önemseme, dürüstlük, adalet, sorumluluk ve saygı gibi önemli etik değerleri aşılamaya yönelik kasıtlı ve proaktif bir çabadır (Singh, 2019, s. 2). Lickona'nın da yer aldığı CEP organizasyonu bu perspektif ile tüm kültürlerde yaygın olan değerler etrafında etkili 11 karakter eğitimi ilkesini ortaya koymuştur. Bunlar;

1. *Karakter eğitimi, iyi karakterin temeli olarak temel etik değerleri teşvik eder.*

Karakter eğitimi, adalet, sorumluluk ve kendine ve başkalarına saygı gibi temel etik değerler olduğunu kabul eder. Karakter eğitime kendini adanmış bir okul, bu değerleri açıkça adlandırır ve açıkça savunur; bunları okul topluluğunun tüm üyelerine duyurur. Bu değerleri okul yaşamında gözlemlenebilecek davranışlar açısından tanımlar, modeller, inceler ve tartışır. Bu değerleri okuldaki insan ilişkilerinin temeli olarak kullanır. Okul ve

toplumdaki tezahürlerini kutlar ve tüm okul üyelerini temel değerlerle tutarlı davranış standartlarından sorumlu tutarak onları destekler.

Karakter geliştirmeye adanmış bir okulda, bu temel değerler bir zorunluluk meselesi olarak ele alınır. Okul, bu temel hak ve sorumlulukları açıkça ortaya koymaktadır.

2. *“Karakter” düşünce, duygu ve davranışları içerecek şekilde kapsamlı olarak tanımlanmalıdır.*

Etkili bir karakter eğitimi programında karakter, ahlaki yaşamın bilişsel, duygusal ve davranışsal yönlerini kapsayacak şekilde geniş kapsamlı olarak ele alınır. İyi karakter, temel etik değerleri anlamak, önemsemek ve bunlara göre hareket etmekten oluşur. Bu nedenle karakter eğitiminin görevi, öğrencilerin ve toplumun diğer tüm üyelerinin, iyiyi bilmelerine, ona değer vermelerine ve ona göre hareket etmelerine yardımcı olmaktır.

İnsanlar karakterlerinde geliştikçe, temel değerlere ilişkin giderek daha rafine bir anlayış geliştirip bu değerlere göre yaşama konusunda daha derin bir bağlılık ve ona uygun davranma konusunda daha güçlü bir eğilim geliştireceklerdir.

3. *Etkili karakter eğitimi, okul yaşamının tüm aşamalarında temel değerleri teşvik eden kasıtlı, proaktif ve kapsamlı bir yaklaşım gerektirir.*

Karakter eğitime kendini adanmış okullar kendilerine ahlaki bir mercekten bakar ve okulda olup biten hemen her şeyin öğrencilerin değerlerini ve karakterini nasıl etkilediğini görür. Kasıtlı ve proaktif bir yaklaşım, sadece fırsatların oluşmasını beklemek yerine karakteri geliştirmek için bilinçli yollar planlar.

Kapsamlı bir yaklaşım, okulun tüm yönlerini (öğretim süreci, öğrenmenin değerlendirilmesi, okul ortamının yönetimi, ebeveynlerle ilişkiler, spor ve beden eğitimi programları vb.) karakter gelişimi için fırsatlar olarak kullanır. Tek başına karakter eğitimi programları yararlı ilk adımlar veya devam eden bir çabanın yararlı unsurları olabilir ancak karakter gelişimini okul yaşamının her yönüne entegre eden bütüncül bir yaklaşım içerisinde olması gerekmektedir.

4. *Okul şefkatli bir topluluk olmalıdır.*

Okulun kendisi iyi bir karaktere sahip olmalıdır. Ulus olarak yaratmaya çalıştığımız sivil, şefkatli ve adil toplumun bir mikro kozmosu olma yolunda ilerlemelidir. Okul bu ilkeyi, öğrencilerin yetişkinlerle ve birbirleriyle şefkatli bağlar kurmalarına yardımcı olan ahlaki bir topluluk haline gelerek yapabilir. Bu şefkatli ilişkiler hem öğrenme arzusunu hem de iyi bir insan olma arzusunu besleyecektir. Sınıflar ve okul ortamının diğer tüm bölümleri (koridorlar, kafeterya, oyun alanı ve okul servisi) başkalarına ilgi ve saygı, sorumluluk, nezaket ve adalet gibi temel değerlerin uygulandığı yerler olmalıdır.

5. *Karakter geliştirmek için öğrencilerin ahlaki eylem fırsatlarına ihtiyaçları vardır.*

Entelektüel alanda olduğu gibi etik alanda da öğrenciler yaparak öğrenenlerdir. En iyi yaparak öğrenirler. İyi bir karakter geliştirmek için, sorumluluk ve adalet gibi değerleri günlük etkileşim ve tartışmalarda uygulamak üzere fırsatlar oluşturulmalıdır.

Öğrenciler gerçek hayattaki zorlukları (işbirlikçi bir öğrenme grubunda iş bölümü nasıl yapılır, bir sınıf toplantısında fikir birliğine nasıl varılır, bir hizmet öğrenme projesi nasıl yürütülür, oyun alanındaki kavgalar nasıl azaltılır vb.) deneyimler ile nasıl aşılacağını öğrenir. Tekrarlanan ahlaki deneyimler sayesinde öğrenciler, karakterin eylem yönünü oluşturan ahlaki becerileri ve davranış alışkanlıklarını da geliştirebilir ve uygulayabilirler.

6. *Etkili karakter eğitimi, tüm öğrencilere saygı duyan ve başarılı olmalarına yardımcı olan anlamlı ve zorlu bir akademik müfredatı içerir.*

Karakter eğitimi ve akademik öğrenim birbirinden ayrı alanlar olarak düşünülmemeli, aksine güçlü ve karşılıklı destekleyici bir ilişki olmalıdır. Öğrencilerin öğretmenleri ve diğer öğrenciler tarafından sevildiklerini ve saygı gördüklerini hissettikleri özenli bir sınıf ve okulda, öğrencilerin çok çalışma ve başarılı olma olasılıkları daha yüksektir. Karşılıklı olarak, öğrencilerin okul işlerinde başarılı olmaları sağlandığında, kendilerini değerli hissetmeleri ve birey olarak önemsenmeleri daha olasıdır.

Bir karakter eğitimi okulu, işbirlikçi öğrenme, problem çözme yaklaşımları, deneyime dayalı projeler ve benzerleri gibi aktif öğretme ve öğrenme yöntemlerini etkili bir şekilde kullanır. Çocuklara saygı duymanın en özgün yollarından biri, onların öğrenme biçimlerine saygı duymaktır.

7. Karakter eğitimi, öğrencilerin içsel motivasyonunu geliştirmek için çaba göstermelidir.

Öğrenciler iyi bir karakter geliştirdikçe, ahlaki yargılarının onlara doğru olduğunu söylediği şeyi yapma konusunda daha güçlü bir içsel bağlılık geliştirirler. Okullar, özellikle disiplin yaklaşımlarında, temel değerlere yönelik bu içsel bağlılığı geliştirmek için çaba göstermelidir. Kural ihlallerine verilen tepkiler, öğrencilere telafi fırsatları sunmalı ve öğrencilerin kuralları anlamalarını ve gelecekte bunlara uymaya istekli olmalarını teşvik etmelidir. Benzer şekilde, akademik müfredat dahilinde, içsel motivasyon mümkün olan her şekilde teşvik edilmelidir.

8. Okul personeli, herkesin karakter eğitimi sorumluluğunu paylaştığı ve öğrencilerin eğitimine rehberlik eden aynı temel değerlere bağlı kalmaya çalıştığı bir öğrenme ve ahlak topluluğu haline getirilmelidir.

Burada dikkat edilmesi gereken üç husus vardır. Birincisi, tüm okul personeli (öğretmenler, idareciler, danışmanlar, koçlar, sekreterler, kafeterya çalışanları, oyun alanı yardımcıları, otobüs şoförleri) karakter eğitimi çabalarını öğrenmeye, tartışmaya ve sahiplenmeye dâhil olmalıdır. Tüm bu yetişkinler temel değerleri kendi davranışlarında modellemeli ve temas ettikleri öğrencilerin karakterini etkilemek için sahip oldukları diğer fırsatlardan yararlanmalıdır.

İkinci olarak, öğrencilerin yaşamını yöneten aynı değerler ve normlar, okul toplumunun yetişkin üyelerinin kolektif yaşamını da yönetmelidir. Öğrencilere işbirliği içinde çalışma ve sınıfları ve okulu geliştiren karar alma süreçlerine katılma fırsatları veriliyorsa, yetişkinler de bunu yapmalıdır. Eğer bir okulun personeli yetişkinlerle ilişkilerinde karşılıklı saygı, adalet ve işbirliğini deneyimlemiyorsa, bu değerleri öğrencilere öğretme konusunda daha az kararlı olacaklardır.

Üçüncü olarak okul, personelin ahlaki konular üzerinde düşünmesi için zaman bulmalı ve bu zamanı korumalıdır. Okul personeli, fakülte toplantıları ve daha küçük

destek grupları aracılığıyla düzenli olarak şu soruları sormalıdır: Okul hâlihazırda öğrencilerine ne gibi olumlu karakter geliştirici deneyimler sunmaktadır? Okul şu anda hangi olumsuz ahlaki deneyimleri (akran zulmü, öğrencilerin kopya çekmesi, yetişkinlerin öğrencilere saygısızlığı, arazinin kirletilmesi) ele almakta başarısız oluyor? Okul şu anda hangi önemli ahlaki deneyimleri (işbirlikçi öğrenme, okul ve toplum hizmeti, farklı ırksal, etnik ve sosyoekonomik geçmişlerden gelen insanlar hakkında bilgi edinme ve onlarla etkileşim kurma fırsatları) ihmal ediyor? Hangi okul uygulamaları, iddia edilen temel değerleri ve ilgili bir okul topluluğu geliştirme arzusuyla çelişiyor? Bu tür bir yansıma bir okulun ahlaki yaşamını geliştirmek için vazgeçilmez bir koşuldur.

9. Karakter eğitimi, hem personelin hem de öğrencilerin ahlaki liderliğini gerektirir.

Karakter eğitiminin buraya kadar özetlenen kriterleri karşılayabilmesi için bu çabayı destekleyen liderler (bir müdür, başka bir yönetici, bir başöğretmen) ve en azından başlangıçta, uzun vadeli planlama ve program uygulamasından sorumlu bir karakter eğitimi komitesi (veya her biri karakter çabasının belirli bir yönüne odaklanan bu tür birkaç destek grubu) olmalıdır. Zaman içinde bu komitenin işlevleri okulun olağan yönetim organları tarafından üstlenilebilir. Öğrenciler de öğrenci hükümeti, akran çatışması arabuluculuk programları, yaşlar arası özel dersler ve benzerleri aracılığıyla ahlaki liderlik rollerine getirilmelidir.

10. Okul, ebeveynleri ve toplum üyelerini karakter inşası çabalarına tam ortak olarak dâhil etmelidir.

Bir okulun karakter eğitimi misyon beyanı neyin doğru olduğunu açıkça belirtmelidir. Ebeveynler çocuklarının ilk ve en önemli ahlaki eğitmenleridir. Okul her aşamada ebeveynlerle okulun karakter gelişimiyle ilgili hedefleri ve faaliyetleri ve ailelerin nasıl yardımcı olabilecekleri konusunda iletişim kurmaya özen göstermelidir.

Ev ve okul arasında güven inşa etmek için, ebeveynler planlamayı yapan karakter liderliği komitesinde temsil edilmeli, okul ebeveyn alt gruplarına aktif olarak ulaşmalı ve tüm ebeveynler okulun önerdiği temel değerler ve okulun bunları nasıl öğretmeye çalışmayı önerdiği konusunda bilgilendirilmeli ve tepki gösterme ve onay verme şansına sahip olmalıdır. Son olarak, okullar ve aileler, temel etik değerlerin yaygınlaştırılmasında

daha geniş toplum kesimlerinin (işletmeler, dini kurumlar, gençlik örgütleri, hükümet ve medya) yardımını almaya teşvik edilmelidir.

11. *Karakter eğitiminin değerlendirilmesi, okulun karakterini, okul personelinin karakter eğitimcisi olarak işlev görmesini ve öğrencilerin ne ölçüde iyi karakter sergilediğini değerlendirmelidir.*

Etkili karakter eğitimi, ilerlemeyi değerlendirmeye yönelik bir çaba içermelidir. Bu değerlendirme üç noktada yapılmalıdır;

(a) Okulun karakteri; okul ne ölçüde daha sevecen bir topluluk haline geliyor? Bu, örneğin, öğrencilerden “Bu okuldaki öğrenciler birbirlerine saygı duyuyor ve değer veriyor” ve “Bu okul bir aile gibidir” gibi ifadelere ne ölçüde katıldıklarını belirtmelerini isteyen anketlerle değerlendirilebilir.

(b) Okul personelinin karakter eğitimcisi olarak gelişimi; yetişkin personel, öğretim üyeleri, yöneticiler ve destek personeli karakter gelişimini teşvik etmek için neler yapabileceklerine dair ne ölçüde anlayış geliştirdiler? Bunu yapmak için kişisel bağlılıkları ne ölçüdedir? Bunu gerçekleştirecek becerileri mevcut mu? Karakter eğitimcileri olarak gelişen kapasitelerine göre hareket etme konusunda tutarlı alışkanlıkları var mı? şeklinde değerlendirilmelidir.

(c) Öğrenci karakteri: Öğrenciler temel etik değerleri ne ölçüde anlıyor mu? bunlara bağlılık gösteriyor ve bunlara göre hareket ediyor mu? Örneğin okullar, karakterle ilgili çeşitli davranışlar hakkında veri toplayabilir; öğrenci devamlılığı arttı mı? Kavgalar ve uzaklaştırmalar azaldı mı? Akran zorbalığı azaldı mı? Uyuşturucu olayları azaldı mı?

Okullar ayrıca öğrencilerin ahlaki yargılarını (örneğin, “Sınavda kopya çekmek yanlış mıdır?”), ahlaki bağlılıklarını (“Yakalanmayacağınızdan emin olsaydınız kopya çeker miydiniz?”) ve kendi bildirdikleri ahlaki davranışlarını (“Kaç kez kopya çektiniz?”) ölçen anonim anketler aracılığıyla karakterin üç alanını (bilmek, hissetmek ve davranmak) değerlendirebilir (<https://character.org/11-principles-overview/> 08.05.2024).

Karakter eğitimi bir slogan veya ders değil okul yaşamına yerleşmiş bir misyondur (Singh, 2019, s. 10). Bu açıdan karakter eğitimi bu ilkeler etrafında şekillenip her toplumun ihtiyaç ve hedeflerine uygun olarak geliştirilmeli ve okul yaşamının bir parçası haline getirilmelidir. CEP organizasyonu bu perspektif ile tüm kültürlerde yaygın olan

değerler etrafında etkili 11 karakter eğitimi ilkesini ortaya koymuştur. Fakat unutulmamalıdır ki; bu ilkeler prensibinde içerikleri her toplumun geliştirebileceği veya eklemeler yapabileceği bir konudur.

Bu ilkelerden de anlaşılacağı üzere karakter eğitimi en iyi organize edecek sosyal kurum okuldur. Fakat Lickona'ya göre okulda karakter eğitimi tüm topluma yayarak kolektif bir bakış açısı ile konuya yaklaşmalıdır. Etkili karakter eğitimi eğitim kurumları, aileler ve toplumun her kesiminden bireyleri kapsayan bir eğitimidir (Suroso, 2023, s. 39).

Karakter eğitiminin iki meşru amacı vardır; akademik başarıyı artırmak ve gençlerin kendilerine ve topluma zarar vermemelerini sağlamak (Davidson & Lickona vd., 2014, s. 292). Sorunlar perspektifinden konuya bakılırsa, akademik başarının ve toplumsal huzursuzluğun arkasında da aslında iyi karakterin yokluğu görülmektedir.

Öyleyse iyi karakteri oluşturacak olan karakter eğitimi nedir? Erdemi bilişsel, duygusal ve davranışsal boyutlarıyla geliştirmeye yönelik kasıtlı bir çabadır. Bu, öğretmenin örnek olmasından, kuralların ve disiplinin ele alınmasına, müfredatın içeriğinden, sporun yürütülmesine kadar okul hayatının her aşamasında kasıtlı olarak yapılmasıdır şeklinde tanımlanabilir (Lickona, 2001, s. 4).

Karakter eğitimi iyi yapmak okul kültürünün dönüştürülmesi anlamına gelmektedir (Travis, 2000, s. 262). Öğretmenlerin özellikle desteğe ihtiyaç duyan öğrenciler ile birebir ilişki kurması gerekmektedir. Bundan daha büyük bir motivasyon öğrenciler açısından olamaz. İlaveten şu an da kimse ebeveynlere nasıl ebeveyn olunacağını öğretmiyor. Bu noktada okul, ebeveynlere yardım edecek tek sosyal kurumdur. Eğer okul bunu yapmazsa karakter eğitimi konusunda yine kendisi zorlanacaktır (Travis, 2000, s. 262).

Lickona'da bu bakış açısı ile etkili karakter eğitimi ilkelerinde toplumun tüm paydaşlarına karakter eğitimi sorumluluğu vererek bütüncül bir bakış açısı geliştirmiştir. Lickona'ya göre karakter eğitiminin üç hedefi vardır: iyi insanlar, iyi okullar ve iyi bir toplum.

İlk hedef, tam anlamıyla insan olmak için iyi bir karaktere ihtiyacımız olduğunu ileri sürer. İnsan olgunluğunun ayırt edici özelliklerinden ikisi olan sevgi ve çalışma

yeteneğine sahip olmak için zihin, kalp ve iradenin güçlü yönlerine; iyi muhakeme, dürüstlük, empati, şefkat, azim ve öz disiplin gibi niteliklere ihtiyaç vardır.

İkinci hedef, iyi karakteri somutlaştıran okullara ihtiyacımız olduğunu ileri sürmektedir. Okullar, okul yaşamının tüm aşamalarında yüksek davranış standartlarını modelleyen, öğreten ve destekleyen sivil, ilgili ve amaçlı topluluklar olduklarında daha iyi yerlerdir ve öğretme ve öğrenmeye daha elverişlidirler.

Üçüncü hedef, karakter eğitiminin ahlaki bir toplum inşa etme görevi için gerekli olduğunu ileri sürer. Şiddet, sahtekârlık, açgözlülük, ailelerin parçalanması, yoksulluk içinde yaşayan çocukların sayısının artması, kadınların dövülmesi ve çocukların doğumdan sonra istismar edilmesini kınayan ancak anne karnında yok edilmelerine izin veren ahlaki şizofreni gibi toplumsal sorunlar derin köklere sahiptir ve sistematik çözümler gerektirir. Ancak erdem tek tek insanların zihinlerinde, kalplerinde ve ruhlarında mevcut değilse erdemli bir toplum inşa etmek mümkün değildir. Bu noktada okul da erdem tohumu atacak en önemli kurumdur (Lickona, 1999, s. 5).

Karakter eğitimi, öğrencilerin nesnel olarak değerli erdemler edinmelerine yardımcı olmak için bilinçli bir çabaya geri dönüştür. Öğrenciler neyin doğru neyin yanlış olduğuna kendileri karar vermezler; bunun yerine okul, saygı ve sorumluluk gibi erdemleri savunur ve bunları her fırsatta açıkça teşvik eder.

Karakter eğitimi sadece konuşmak değildir; düşünmek ve tartışmak da önemlidir. Ancak asıl önemli olan, karakterin nihai ölçüsü olarak kabul edilen davranıştır. Karakter eğitimi ayrı bir ders değildir. Aksine, saygı, sorumluluk, dürüstlük, nezaket, çalışkanlık ve özdenetim gibi davranışların modellendiği, öğretildiği, beklendiği, kutlandığı ve günlük etkileşimlerde sürekli olarak uygulandığı bir erdem topluluğu yaratmaya yönelik tüm okulu kapsayan bir çabadır (Lickona, 1999, s. 4).

Eğitim araştırmacıları David ve Cheryl Aspy'nin (1994) gözlemlediği gibi, karakter eğitiminin karşı karşıya olduğu en büyük tehlike ise, ciddi sosyal sorunların sadece zayıf eğitim çabalarıyla karşılanmasıdır. Zayıf çabalar sorunları önemli ölçüde iyileştirmede başarısız olduğunda, insanlar “Karakter eğitimi denedik ama başarısız oldu” diyeceklerdir. Bu nedenle karakter eğitimi çabalarımızın ölçeği, karşı karşıya olduğumuz ahlaki sorunların ciddiyetiyle orantılı olmalıdır. Bu da aileler, inanç toplulukları, gençlik

örgütleri, hükümet ve medya da dâhil olmak üzere tüm şekillendirici kurumların, gençlerimizin karakterini ve nihayetinde kültürümüzün karakterini inşa etmek için okullara katılması gerektiği anlamına gelmektedir (Lickona, 1999, s. 18).

Lickona'nın ifadesiyle, iyi okullar, iyi aileler gibi bir fark yaratabilir. Ahlaki kültürümüzü yenilemenin zorlu mücadelesiyle yüzleşirken bu bir umut kaynağıdır (Lickona, 2001, s. 15).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KOLEKTİF KARAKTER EĞİTİMİ YAKLAŞIMI

Lickona'ya göre karakter, ahlaki olarak doğru olanın bilinmesi, hissedilmesi ve yapılmasıdır (Lickona, 1991, s. 51). Bu bakış açısı karakteri psikolojik bileşenleri ile okumak anlamına da gelmektedir. Yani; iyiyi bilmek, iyiyi hissetmek ve iyiyi uygulamak. Örneğin adalet erdemine sahip olmak için adaletin benden her durumda ne istediğini bilmem gerekir. İkinci olarak adaleti hissetmek; var olmadığı durumda neler olabileceğini hissetmek anlamına gelmektedir. Üçüncü olarak kişi bireysel ilişkilerinde adaleti uygulayan olmalıdır. Böylece adil dünya inşa edilecektir (Lickona, 2001, s. 3).

Etik bileşenlere sahip bu eylemlerin gerçekleşebilmesi için ise karakter eğitimine ihtiyaç vardır. Lickona bu ihtiyacı belirtirken çağın ahlaki çöküşüne de vurgu yaparak gereklilik tartışmalarından ziyade yöntem üzerine tartışmalar ve disiplinler geliştirilmesi gerekliliğini ele almaktadır. Lickona'ya göre doğru soru; 'Okullar değer öğretmeli midir?' değil 'Hangi değerler, nasıl öğretilir?' sorusudur (Lickona, 1991, s. 84). Lickona'ya göre karakter eğitimi bilişsel duygusal ve davranışsal boyutları geliştirmek için kasıtlı bir çaba anlamına gelmektedir (Lickona, 2001, s. 4). Bu açıdan Lickona karakter eğitiminde insanın çok boyutlu yönünü geliştirmek için bütüncül bakış açısı ile yöntem geliştirmiştir.

İçeriği belli müfredatlar yerine genel prensipleri savunup, çok yönlü karakter eğitimini destekleyen Karakter Eğitimi Ortaklığı (CEP) organizasyonu perspektifinde karakter eğitiminde Thomas Lickona bütüncül ve kolektif bakış açısına sahiptir.

Lickona'nın karakter eğitimindeki yaklaşımı ev, okul ve toplum merkezlidir. Lickona, bireyin karakterini oluşturan toplumun tüm grupları ile toplum gruplarının karakterini oluşturan bireylerin çift yönlü birbirini etkilediğini belirtmektedir. Bu açıdan toplumun tüm fertleri hem karakter eğitiminden geçmeli hem de karakter eğitimine katkı sağlamalıdır.

Thomas Lickona'nın karakter eğitimi yaklaşımını tek bir sınıflandırma ile yapmak mümkün görünmemektedir. Lickona bütüncül bakış açısı ile toplumun tüm bileşenlerinin sürece dâhil edildiği kolektif bir şuur ile ilke ve disiplinler ortaya koymuştur.

Elbette bu bileşenler içerisinde okul en önemli sorumluluklara sahiptir. Okul her zaman aile ile kontak halinde bulunup çocukların gelişimi için işbirliği içinde karakter eğitimi gerçekleştirmelidir. Bunun yanı sıra okulda aile okul işbirliğine ek olarak tüm personellerin sürece dâhil edildiği bir karakter eğitimi bakış açısı olmalıdır. Konunun en önemli kısmı ise öğretmenlerin güçlü etik bilgiye sahip olmasının yanı sıra etik değerlere yönelik eylemleri uygulayan konumunda bulunması gerekliliğidir. Böylece iyi okullar; iyi aileler ve iyi toplumlar yaratacaktır (Lickona, 2001, s. 15).

Çalışmanın bu bölümünde Thomas Lickona'nın karakter eğitiminde bütüncül yaklaşımı ele alınmıştır. Aile, okul ve toplum gruplarına düşen sorumluluklar Lickona'nın sunduğu yöntem ve disiplinler üzerinden sunulmuştur.

3.1. Başlangıç Merkezi: Aile

İnsan oluşumunun temel sütunları şüphesiz ki aile de atılmaktadır. Aile, çocuk ile bağını kurar ve temel değerlerini kendisi istemese bile pratikteki uygulamaları ile göstererek çocuğa aktarır. Böylece her çocuk ailesinden aldığı temel değerleri bünyesinde barındırarak okula başlamış olur. Okul ise mevcut sahipliklere eklemeler yapar veya onu yönlendirme görevini üstlenir. Bu açıdan her şeyden önce karakter geliştirme süreci de evde başlar (Lickona, 2004, s. 61).

Karakter geliştirme sürecinde erdemlerin öznelliği veya nesnelliği tartışması öne çıkmaktadır. Lickona bu konuda erdemlerin nesnel olgular olduğunu belirtir. Nasıl ki fiziki doğayı yöneten ilkeler varsa insan doğasını yöneten ilkeler de mevcuttur. Bunlar dini ya da herhangi bir ırka ait olmayan evrensel ahlaki ilkelerdir. Bu ilkelere göre yaşanırsa mutlu olunacaktır (Lickona, 2001, s. 3).

Lickona erdemlerin sadece öznel tercihler olmadığını, nesnel bir değere sahip olduklarını ifade etmiş ve ortak vicdanımız üzerinde yoğunlaşmıştır (Tatman vd., 2009, s. 9). Demek oluyor ki erdemler insanın içsel boyutunda nesnel karşılığı olan bir olgudur. Bu durum erdemlerin giderek daha fazla içsel motivasyona dayanmasını gerektirir. İçsel motivasyon geliştirmek için çocuklar eylemlerinin nedenini anlamalıdır. Bu açıdan

motivasyon da önemlidir. Belirli bir şekilde hareket etmek için motive olmak genellikle bir teşvik gerektirir. Özellikle bunu yapmak kişinin içgüdüleri ve arzularının varlığından dolayı hemen mümkün olmayabilir (Eaude, 2016, s. 27). Bu açıdan aile eylemlerin nedenini açıklama ve eylemlerin uygulanışı noktasında motive edici konumda bulunmalıdır.

Lickona ailelerin karakter gelişimini gerçekleştirirken öncelikle ahlakın ne demek olduğunu öğrenmeleri gerekliliğinden bahseder. Ebeveynlerin ahlakın merkezinde, saygı olduğunu bilmeleri gerekir. Saygı; kendine saygı, insanlara saygı ve onları ayakta tutan çevreye saygı anlamına gelmektedir. Saygı, inançları ne olursa olsun tüm insanların üzerinde anlaşılabileceği bir konudur. Saygı ahlakı geliştirmek, çocukların ahlaki olgunluğa erişmesinde büyük rol oynamaktadır (Lickona, 1994, s. 9).

Özellikle ebeveynler çocukların gelişim sürecindeki gibi karakter eğitimi de yavaş ve aşamalı olarak gerçekleştiren konumda olmalıdırlar. Böylece çocuklar karakter gelişimlerini sağlıklı şekilde gerçekleştirecektir. Bu noktada Lickona ebeveynlerin görevlerini disiplinler çerçevesinde ele alarak karakter eğitimi yaklaşımında onları da sürece dâhil etmiştir.

3.1.1. Ebeveynlerin Görevleri

Ebeveynliğimiz ve öğrettiğimiz standartlar çocuklarımızın ahlaki gelişimi ve davranışları üzerinde derin bir etkiye sahiptir. Yüksek standartlar koymadığımızda bu durum çocuklarımızı kendi olgunlaşmamış arzularına, akran grubunun ve kültürünün olumsuz baskılarına terk ettiğimiz anlamına gelir (Lickona, 2004, s. 34). Adil olmak gerekirse en yetkin ve vicdanlı ebeveynler bile çoğu zaman haftayı atlatmakta zorlanır ve başarısızlık duygusuyla kendisini kuşatabilir. Bu noktada şu unutulmamalıdır ki iyi karakter sadece mevcut ahlaki çevremizden özümselemeyecektir. Karakter aile ortamında özümselenecektir. Bu açıdan önceliğin ahlaklı çocuk yetiştirmek olduğu unutulmamalıdır (Lickona, 2004, s. 35).

Lickona ahlaklı çocuk yetiştirmeyi önceleyen ebeveynlere düşen görevleri ve bu görevlerin ne anlama geldiğini sıralamıştır. Bunlar;

1. Karakter gelişimini yüksek öncelik haline getirin.

Karakterimiz alışkanlıklarımızdan oluşur. Ebeveynler çocukların alışkanlıklarını iyi ya da kötü yönde etkileyebilir. Bir gün çocuklarınızın “Annem/babam karakter gelişimimi nasıl etkiledi?” sorusunu soracağını hayal ederek yetiştirin.

2. Etkili ebeveyn olun.

Ebeveynlerin ahlaki otoriteleri konusunda güçlü bir anlayışa sahip olmaları, saygı duyulma ve itaat edilme hakkına sahip olmaları gerekir. Yapılan araştırmalar otoriter ebeveyne sahip çocukların kendine daha fazla güvendiğini ortaya koymuştur. Fakat bu otoriterlik sıfır tolerans anlamına gelmemektedir. Gerektiğinde tolerans politikası izlenmeli ve çocuklara yaptıkları yanlışlıklar konusunda geri bildirim sağlanmalıdır.

3. Çocukları sevin.

Duygusal olarak sevildiğini hisseden çocuk otoriteye de bağlı kalır. Ebeveynlerin çocuklarını güvende hissettirmesi için onları sevmeleri gerekmektedir. Sevgimizin kalitesi çoğu zaman iletişimimizin kalitesine bağlıdır. Örneğin; “Aile yemeğine nasıl zaman ayırabilir ve onun anlamlı iletişim potansiyelini nasıl geliştirebilir?” sorusu üzerine düşünülebilir.

Çocukları sevmek onlar uğruna fedakârlık yapmaya istekli olmak anlamına da gelmektedir. Günümüzde ise bu fedakârlık özellikle her iki ebeveynin birbirine karşı bağlı olması anlamına gelmektedir. Özellikle son yıllarda artan boşanmalar çocukların karakteri üzerinde olumsuz etkiye sahiptir. İyi günde kötü günde birbirine bağlı kalan ebeveynler çocuklarına önemli bir hayat dersi verir.

4. Örneklerle öğretin.

Çocuklar hayata karşı ebeveynlerinin tutum ve davranışlarını uygular. Bu açıdan bir olay karşısında ebeveynin yaptığı davranış çocuk için örnek teşkil etmektedir.

5. Ahlaki ortamı yönetin.

Ebeveynlerin medya ve pazar kültürünü iyi yönetmesi gerekmektedir. Bunun yanı sıra aynı derecede eğitimsel yaklaşımı benimsemek de önem arz etmektedir. Eğitimsel yaklaşım basitçe yasaklamak yerine ahlaki itirazlarımızı açıklamak anlamına

gelmektedir. Ayrıca ebeveynler olarak çocuklarımızı korumak için yasaklar koyarken aynı zamanda onları asil ve kahramanca şeylerle tanıştırmak için de çaba harcamalıyız.

6. Vicdan ve alışkanlıklar oluşturmak için doğrudan öğretmeyi kullanın.

Vaaz verdiğimiz şeyleri uygulamamız aynı zamanda uyguladığımız şeyleri vaaz etmemiz gerekmektedir. Doğrudan ahlaki öğretim çocuğun davranış alışkanlıklarını oluşturmaya yardımcı olur. Doğrudan öğretim aynı zamanda neden doğru olduğunu açıklamayı da içerir.

7. İyi karar vermeyi öğretin.

Doğru muhakeme doğru karakterin büyük bir parçasını oluşturur. Karar alma aşamasında açık ve sakın bir duygusal durum gerekmektedir. Önemli kararlar alırken yeterince zaman ayırmak gerekmektedir. Doğru kararlar yorgun, stresli, üzgün veya kızgın zamanlarda verilemez. Bir karar verirken yeterince zaman ayırırsak pişman olmayız.

8. Akıllıca disiplin edin.

Disiplin empatiyi öğretmelidir. Ebeveynler çocuklarını öyle disipline etmelidir ki zor bir karar verme aşamasında çocuklar faydalı tavsiye almaya açık olmalıdır. Bu da empati yeteneklerinin gelişimine bağlıdır.

9. Anlaşmazlıkları adilce çözün.

Anlaşmazlıklar aile gelişiminin desteklenmesi için önemli fırsatlar sağlayabilir. Aile içi çatışmaları adaletli şekilde çözebilirsek gençler daha işbirlikçi hale gelir ve başkalarının ihtiyaçlarına daha fazla odaklanırlar.

10. Erdemleri uygulamak için fırsatlar sağlayın.

Çocuklara ev içerisinde sorumluluklar vermek çok önemlidir. Erdemler pratik yaparak gelişir ve aile ortamının bunun en iyi yoludur. Çocuklara hedef belirlemek ve hedef doğrultusunda hareket etmesini teşvik etmek önemlidir.

11. Manevi gelişimi teşvik edin.

Tanrı'ya inancı olmayan gençlerin özellikle günümüz kültüründe başka şeyleri Tanrılaştırma eğiliminde oldukları görülmektedir. Tanrı'yı merkeze koyarsanız bu durum

tüm davranışlarınızı etkiler. Elbette dindar olmadan da ahlaklı bireyler olunabilir. Fakat din de ahlaklı bireyler yetiştirmektedir (Lickona, 2004, ss. 35-60).

Açıktır ki, aile karakter gelişiminin temelini atıldığı kurumdur. Karakter eğitimi şüphesiz yalnızca kendimiz için değil gelecek olan insanlık için de önem teşkil etmektedir. Sanılanın aksine yapılan araştırmalar sonucunda mutlu insanların yalnızca kendisini düşünen değil, başkasına yardım eden insanlar olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Lickona, 2004, s. 6). Bu doğrultuda hem kendimizi hem de çocuklarımızı mutlu etmek için başkalarına yardımcı olan bireyler olmalarını sağlamamız noktasında hareket etmeliyiz.

Lickona aynı zamanda Amerikan politika ve uygulamalarını da eleştirerek; toplum olarak aileye değer verdiğimizizi söyleriz ancak daha sonra aileleri zayıflatan politikalar benimser ve sürdürürüz, der. Bu aşamada devlet sorunun parçası olmak yerine çözümün parçası olmalıdır (Lickona, 1991, s. 397).

Çözümün parçası olurken aile hayatını ve ebeveynliği destekler konumda yer almalıdır. Örneğin; çalışan kadınların bebekleri ile bağ kurmaya yetecek kadar iş izni verilmeli, okullarda ebeveyn katılımlarına teşvik artırılmalı, ev-okul iletişimi geliştirilmeli, okul bünyesinde ebeveynlere çocuk eğitimi konusunda doğrudan bilgi verilmelidir. Böylece bilinçlilik durumu artırılarak bağ kurulmuş olacaktır. Bu da doğrudan çocukların karakter eğitimine katkı sağlayacaktır.

Lickona gençliğin karakterini oluşturma konusunda retorik ile gerçeklik arasındaki uçurumun kapatılması gerektiğini de ifade eder. (Lickona, 2004, s. 25). Karakter oluşturma noktasında sayısız kaynak ve görüş mevcuttur. Fakat gerçeklikte özellikle medya pazarı üzerinden karakter yozlaştırılması yapılmaktadır.

Dünyanın her yerinde insanlar, gençlerin Amerikan medyası tarafından yozlaştırılmasını eleştirmektedir. Bu konuya Benedict Groeschel şöyle yaklaşmaktadır; gelişmiş toplumların başında gelen Amerikalılar, dünyanın büyük bir kısmındaki ahlaki değerlere aykırı davranışlara sahip olduklarını bilmelidirler. Televizyon ve internet, ahlaki değerleri o kadar yozlaştırmak için kullanılmaktadır ki, bu durum gençliğin ahlakını da olumsuz etkilemektedir (Lickona, 2004, s. 27).

Özellikle televizyon, değerli aile zamanlarını çalmakta ve çoğu zaman akşam yemeği sohbetlerinin ve yatmadan önce kitap okumalarının yerini almaktadır (Lickona, 2004, s. 76). Gençleri kalitesiz değerlerle buluşturmakta ve onları aile ilişkilerinden ve sağlıklı uğraşlardan uzaklaştırmaktadır (Lickona, 1991, s. 406). Televizyon hem gençlerin hem ailelerin değerli vakitlerini büyük ölçüde ele geçirmektedir. Bu değerli vakti alırken özellikle aile içindeki iletişimi koparmaktadır. Bununla birlikte iletişim kaybı sorunun yalnızca yarısıdır. Diğer yarısı ise genç izleyicilere rutin olarak sunduğu olumsuz değerler, rol ve modeller ve yaşam tarzlarıdır (Lickona, 1991, s. 407).

Bu açıdan ebeveynler bu konuda otoriter olmalı ve belli kurallar koyarak televizyon izlenimini azaltması gerekmektedir. Aksi takdirde televizyon gün geçtikçe ebeveynlerin yerini alacaktır (Lickona, 1976, s. 284). Bununla birlikte araştırmalara göre Amerikalı aileler dahi uyku saatlerini, yemek alışkanlıklarını televizyona göre değiştirmiş durumdadır. Bu açıdan televizyonun günlük yaşam üzerindeki etkisi tüm yeniliklerin etkisinden daha büyüktür (Lickona, 1976, s. 288). Açıktır ki; televizyon günlük yaşamın parçası haline almış durumdadır. Fakat bu konuda öncelikle kendinden başlayarak sonrasında çocuklarına karşı önlem alacak tek kurum ailedir.

Bu noktada Lickona şunu da ifade etmektedir; televizyonun bizzat kendisi kötüye yönlendirmiyor. Televizyon içerikleri kötü davranışa yönlendirebiliyor. Bu açıdan eğer bir içerik istenmeyen ahlaki dersler öğretebiliyorsa bir diğer içerik bunun yerine olumlu dersler vererek etkili olabilir (Lickona, 1976, s. 297). Özellikle çocuk programlarında aile ile işbirliği içinde olmak televizyonda olumlu programların gelişmesinde etkili olacaktır.

Açıktır ki ailelerin karakter eğitiminde dikkat etmeleri gereken nokta model olmanın anahtar olgu olduğudur. Ahlaki eğitimde en etkili yöntem model olmadır. Çocukların değerleri öğrenmesinde, yetişkinlerin olumlu davranışları göstermesi ve çocukların da bunları kendilerinin gözlemlenmesi çok önemlidir (Balat & Dagal, 2006, s. 19). Çocuğun sosyal yönden sağlıklı bireyler olabilmesi için anne babanın iyi bir model olması gerekmektedir. Bunun yanı sıra, çocuklarına karşı yönelttikleri tutum ve davranışlarının da önemli olduğu unutulmamalıdır. Böylece model olan aile, bireylerin ahlaki gelişiminde büyük etki sağlayacaktır.

Çocuk ilk ahlaki gelişim temellerini aileden almaktadır. Bu yadsınamaz bir gerçekliktir. Bu açıdan ailenin karakter eğitiminde sürece dâhil edilmesi hemen hemen

her yaklaşımda mevcuttur. Değer açıklama, değer analiz veya müfredatların bütünleştirilmesi yaklaşımları çerçevesinde aile sürece dâhil edilmektedir. Fakat Lickona bu noktada diğer yaklaşımlardan ayrılarak ailenin öncelikle bu sorumluluğunu doğru şekilde yerine getirebilmesi veya bilinçli eylemlerde bulunabilmesi için etkili bir karakter eğitiminden geçmesi gerektiğini ifade etmektedir. Böylece bilinçli ebeveynler karakterli bireyler yetiştirecektir.

İlaveten aile çocuğun eğitim hayatı içerisinde de aktif role sahip olmalıdır. Her daim okulu destekleyerek ve kontak halinde bulunup çocuğun karakter eğitimine katkı sağlamalıdır. Anne babanın, çocuğuna örnek olması ve onu iyi karakter sahibi olarak yetiştirmeye çalışması yanında, okuldaki karakter eğitimi programlarına katılması da karakter eğitiminin etkisi açısından çok önemlidir (Uysal, 2008, s. 77).

Sonuç olarak eğitimcilerin de ifade ettiği gibi her çocuk akıllı olmasa da, her çocukta iyi olma potansiyeli vardır (Tatman vd., 2009, s. 8). Bu iyi olma potansiyeli şüphesiz ailede temeli atılan bir olgudur. Bu noktada ebeveynlerin kendilerine düşen görev ve sorumlulukları bilerek hareket etmesi özelde kendi çocuklarının karakter gelişimini, tümelde toplumun karakter gelişimini destekleyici nitelikte olacaktır.

3.2. Uygulama Sahası: Okul

Lickona ailenin temel karakter eğiticisi olduğunu sonucunu ortaya koymuştur. Bunun akabinde okula ve öğretmenlere düşen sorumlulukları ele almıştır. Bunu yaparken özellikle ebeveyn-okul işbirliğinin önemini vurgulamaktadır. Ebeveyn ve okul her zaman işbirliği içinde olmalıdır. Ebeveynlerin daha çok öğrencinin yanında değil okulu destekleyici konumda olması önemlidir. Bu açıdan sürekli olarak ebeveyn ve okul kontağı kurulması elzemdir. Okul, ebeveynlere karakter eğitimi konusunda bilgilendirme sağlamalıdır (Lickona, 2004, s. 70). Okul ve ev arasında ne kadar fazla iletişim olursa ebeveynler çocuklarının eğitiminde kendilerini o kadar çok ortak gibi hissedecek ve çocuklarının öğrenimine ve karakter gelişimine o kadar çok yatırım yapacaktır (Lickona, 2004, s. 80).

Fakat okul, ebeveynlik programlarını ne kadar etkili bir şekilde desteklerse desteklesin, ebeveynlerin yalnızca küçük bir kısmı herhangi bir teklife katılacaktır. Bu nedenle ebeveynlere yardımcı olacak strateji ev merkezli olmalıdır (Lickona, 2004, s. 64).

Özellikle ebeveynlerin unutmaması gereken nokta; okullar ve ebeveynler birlikte özenle çalışması ve çocukları medyadaki cinsiyet, şiddet ve materyalizmin kültürel zehirlerinden korumasıdır (Lickona, 2004, s. 75).

Tarihsel açıdan da olduğu gibi okul ve aile, gençlerin değerlerini ve karakterini şekillendiren başlıca biçimlendirici kurumlardan ikisi olmuştur. Bu iki kurum mümkün olan birçok yolla birlikte çalışarak, çocukların hem okul hem karakter gelişimine katkı sağlayacak büyük potansiyele sahiptir (Lickona, 2004, s. 82).

Ahlaki bilginin temeli bir kez atıldığında, öğrenciler gerçekten öğrendiklerini uygularlar (Watz, 2011, s. 41). Bu açıdan karakter eğitimi ailede temeli sağlam şekilde attıktan sonra okul ile sosyal hayatın içerisine giren öğrencilerin karakter eğitimi doğru şekilde tamamlayabilmesi için hem okul personellerinin üzerine düşeni yapması hem de okulun ebeveynler ile birlikte hareket etmesi gerekmektedir. Öğretmenlerin öğrenciler üzerinde böyle bir etki yaratması, öğretmenlerin güçlü bir etik bilgisine sahip olması anlamına gelmektedir. Yanı sıra sınıf içinde günlük olarak da bu etik değerlere yönelik eylemler uygulanmalıdır. Bu noktada Mann, ahlak konusunda düzgün bir şekilde eğitilmiş öğretmenlerin hızlı ve kalıcı bir etki yaratabileceğini aktarmaktadır (Watz, 2011, s. 40).

Holly Salls “Sınıf, tüm alışkanlıkların öğrenildiği ve uygulandığı bir yerdir.” der (Lickona, 2004, s. 125). Nitekim evde oluşturulan karakter eğitimi temelinin uygulama sahası sınıf ya da okul olmaktadır. Bugün okul, çoğu öğrencinin evinde ve mahallesinde yaşanan ahlaki kaostan kaçacak bir sığınak olarak daha fazla önem kazanıyor. Bu çocuklar için bir öğretmen, koç ya da danışman hayatındaki en olumlu ahlaki etkiyi oluşturabilir (Lickona, 2004, s. 120). Bunu yaparken bir öğretmen olarak asıl mesajın öğrenci ile birlikte çalışmak olduğu aktarılmalıdır. Eğer öğrenci bir konuda başarılı değilse bunun öğretmenden kaynaklı olduğu ve öğretmenin öğrencilere kendisinin nerede yanlış yaptığını anlatmaları istenmelidir. Böylece asıl mesaj iletilecektir; birlikte çalışmak. Bu noktada elbette engeller olacaktır. Fakat engelleri aşmak için iletişim kurulmalıdır. Sonuç olarak öğrenci, öğretmen ile kendini özdeşleştirecektir (Lickona, 2004, s. 114).

Ayrıca öğretmenlerin öğrencilere sadece öğretmen olmadıklarını sosyal hayatın içerisinde farklı rollere sahip olduklarını göstermesi gerekir (Lickona, 2004, s. 115).

Öğrenci ve öğretmen arasında ast-üst ilişkisinden ziyade öğrencilerin öğretmenleri ile ortak bağ kurabilecekleri ortam oluşturulmuş olacaktır. Elbette Lickona bu noktada eylemin önemini vurgulayarak; eğer karakteri öğretmek istiyorsak, karakteri ortaya koymalıyız. Eğer biz karakterli insanlar değilsek, bunun eğitimini nasıl verebiliriz? sorusunu sormaktadır (Lickona, 2004, s. 117). Her sahada olduğu gibi teorikten ziyade pratikteki yansımalar mesajın daha hızlı iletilmesini sağlar. Öğrenciler gözünde eylemin uygulanabilir olduğunu görmek ve uygulayanları görmek çok daha etkili olacaktır. Kendi karakterini beslersen bir ışık gibi etrafına da bu karakter yayılacaktır.

İlaveten Lickona bu noktada ahlaklı yetişkinlerle çocuklar arasında bu bağ kurulmazsa olası etkileri de ele almaktadır. Çocuklar ahlaklı yetişkinlerle bağ kuramadıklarında vicdan ve karakter gelişimi gecikir (Lickona, 2004, s. 114). Bu durumun öncelikle ailede gerçekleşmesi gerekir. Çocuklar ebeveynlerinde ahlaklı yetişkin örneklerini görmelidirler. Fakat bu tek başına yeterli değildir. Aynı zamanda öğretmen – öğrenci ilişkisinde de çocuklar bağ kurarlar. Bazen bir öğrencinin genel davranışı, öğretmen o öğrenciyle yakınlık kurduğunda dikkate değer bir gelişme gösterir (Lickona, 2004, s. 117).

Aynı zamanda bu gelişim yalnızca karakter alanını değil akademik başarısını da etkilemektedir. Öğrencilerin karakter alanı beslendiği takdirde araştırmalar da ortaya koymaktadır ki; akademik öğrenmenin de etkileri artmaktadır. Lickona önemle altını çizmektedir ki; karakter gelişimi hem akademik başarının hem de ahlaki gelişimin temelini oluşturmaktadır (Lickona, 2004, s. 122).

Kaliteli bir karakter eğitimi merkezli program ortaya konulursa; öğrencilere çok çalışma ve eğitimlerinden en iyi şekilde yararlanma becerilerini ve alışkanlıklarını öğreten güçlü bir akademik program da aynı zamanda ortaya konmuş olur. Karakter gelişimine ve akademik başarıya aynı anda ulaşmak karakter merceğinden bakarak mümkündür (Lickona, 2004, s. 131). Aynı zamanda eğitim açısından Benjamin Franklin de, ahlaki ve bilişsel gelişimin girift bir şekilde birbirine bağlı olduğunu öne sürmektedir (Watz, 2011, s. 37).

Peki, bu eğitimi uygularken nasıl bir yol izlenecektir? Spencer Kagan der ki; karakter eğitimini nasıl öğrettiğimiz ne öğrettiğimizden daha önemlidir (Lickona, 2004, s. 128). Mann için de mesajın iletilmesi, zamanlaması ve uygulama stratejileri, öğrencilerde ahlaki gelişimin başarılı bir şekilde oluşması için daha çok önemlidir (Watz,

2011, s. 42). Bu uygulama stratejilerini ortaya koyarken Lickona teorik ve pratik iki boyutlu konuyu ele almıştır. Teorik olarak öğretmen günümüz teknolojilerinden faydalanmalıdır. Pratik yapmalarına imkân sağlayacak sanal ortamlar öğretmen tarafından oluşturulmalıdır. Medyanın çocuklar üzerindeki etkisini karakter eğitimi alanında kullanılmalıdır. Öğretmen sınıfını hem entelektüel hem de etik olarak yönetmelidir. Bunu yaparken öğrenciler ile işbirliği içinde olmalıdır. Öğrenciler fikirlerinin öğretmeni tarafından kullanıldığını gördüklerinde kendilerine saygı duyulduğunu hisseder ve öğrenimlerine daha fazla bağlanır (Lickona, 2004, s. 130).

Pratik boyutunda ise öğrenciler yalnızca okullarda değil sosyal hayatın içindeki olumlu rol modeller ile tanışmalıdır (Lickona, 2004, s. 119). Bunu sağlayacak olan da yine öğretmenlerdir. Öğretmen hem kendi olumlu rol model olmalı hem de hayatın içindeki örnekler ile öğrencilerini yüz yüze getirmelidir. Böylece öğrenciler, karakterin hayatın içinde bir olgu olduğunu kavrayacaklardır.

Meselenin bir diğer boyutunda Marvin Berkowitz'in gözlemine göre okulun en güçlü ahlaki etkisi, insanların birbirine davranış şeklidir (Lickona, 2004, s. 174). Okul, ailede ya da sosyal hayat içerisinde alınan verilerin işlendikten sonra ortaya çıktığı bir konumdur. Bu yönüyle öğrencilerin hem aileden getirdiği ahlaki yetiler hem de edinilmesi gereken değerler okulda tespit edilip geliştirilebilir.

Bu noktada medya ile ilgili sorunlar kendisini gösterir. Günümüzde yapılan araştırmalar sonucunda öğretmenlerin de beyan ettiği gibi medyanın çocukların ilgisini cinselliğe çekmesi okulda her türlü şekilde kendini göstermektedir. Çocukların konuşmalarında, eylemlerinde hatta kıyafetlerinde dahi bu etki gözlemlenmektedir. Araştırmalar ne kadar çok TV izlerse veya sosyal medyada vakit geçirilirse öğrenme heveslerinin de o kadar düşük olduğunu göstermektedir (Lickona, 2004, s. 76).

Lickona bu konuyu her ne kadar Amerikan merkezli kültür üzerinden ele alsada aslında bu sorun tüm dünya üzerinde kendini göstermektedir. Medyanın özendirme ile artan cinsel ilişki ve etkileri karakter eğitimi de olumsuz etkilemektedir. Seksin benzersiz derecede duygusal ve ruhsal sonuçları vardır. Bu nedenle cinsel ilişki konusunda yeterince eğitim verebilmek için hem okulun hem de ebeveynlerin genellikle erken yaşlardaki cinsel ilişkiden sonra ortaya çıkan duygusal acı ve pişmanlıkları ele alması gerekiyor (Lickona, 2004, s. 85). Seks derin kişisel ve sosyal sonuçları vardır.

Bu açıdan çocuklara, cinselliklerine öz disiplin getirmenin, karakterini geliştirmenin ve kendilerini bir yetişkin olarak derin, sevgi dolu bir ilişkiye hazırlamanın bir yolu olduğu öğretilmelidir (Lickona, 2004, s. 87).

İnsanlar cinsel yaratıklardır. Başkalarına cinsel olarak ilgi duyarız ve onları çekici buluruz. Cinsel arzu kimseyi seks yapmaya zorlamaz. Ancak engelleyici karşı etkilerin yokluğunda kolayca cinsel aktiviteye yol açabilir (Lickona, 2004, s. 88). Örneğin spor aktivitelerine yönlendirmek, okullarda karakter temelli cinsel eğitim vermek ya da bilgilendirme yapmak çocuklarımıza gerçek insani yakınlığın; onun düşüncelerini, duygularını ve hayallerini tanımak olduğunu öğretmiş oluruz (Lickona, 2004, s. 92).

Medyanın bir diğer etkisi ise şiddet ve terörizmdir. Çocuklarımız aynı zamanda terörizm ve onun kışkırttığı şiddetin küresel barışa yeni tehditler oluşturduğu bir dünyayı da miras almışlardır (Lickona, 2004, s. 141). Çocuklar elbette dünyanın sorununu çözemezler. Ama en azından onlar hakkında bilgi sahibi olmalı ve daha okuldayken bile dünyayı daha adil ve şefkatli bir yer haline getirmek için küçük adımlar atmaya teşvik edilmelidirler (Lickona, 2004, s. 142). Bu bakış açısı da doğrudan karakter gelişimini destekleyici niteliktedir. Unutulmamalıdır ki; Hiç kimsenin değeri bir diğerinden daha fazla veya daha az değildir. Her insanın yaşamı benzersizdir, değerlidir ve tekrarlanamaz. Bu açıdan medyanın sıklıkla öne sürdüğü terörizm ve şiddet eylemlerine karşı insan hakları okullarda ön planda tutulmalıdır.

3.2.1. Disiplin Stratejileri

Lickona okulda öğretilmesi ve geliştirilmesi gereken ilkeler arasında disipline ayrıca önem vermektedir. Disiplin, karakterin giriş noktasıdır. Kurallara, otoriteye ve başkalarının haklarına saygı yoksa öğretme ve öğrenme için iyi bir ortam yoktur. Etkili disiplin karaktere dayalı olmalıdır, öğrencileri güçlendirmelidir (Lickona, 2004, s. 145).

Lickona 18 adet disiplin stratejisi ortaya koymuştur;

1. Gündemi paylaşın;

Öğrenciler büyük resmi görmekten hoşlanır. Öğrenmenin neden önemli olduğunu açıklamak için zaman ayırmazsak genellikle bunu neden bilmek zorundayız tavrıyla karşılaşılabilir.

2. Öğrencileri sorumlu tutun;

Etkili disiplinci öğretmenler yüksek beklentiler ortaya koyar ve ardından öğrencileri sorumlu tutar. Bunu ödevlendirme üzerinden gerçekleştirir.

3. Sorumluluk ilkelerini öğretin;

Davranışından, öğrenmemden, sınıfa katkıda bulunmaktan ve çevreme özenle davranmaktan sorumluyum bilinci verilmelidir.

4. Kuralların oluşturulmasında öğrencileri dâhil edin;

Sınıf kurallarında yapılması uygun olan ve olmayan kurallar çocuklarla birlikte oluşturulmalıdır.

5. Altın kuralı öğretin;

Başkalarına kendinizin davrandığı gibi davranmanız gerektiği altın kuralı sınıfta kabul edilmelidir ve bu altın kural çiğnendiğinde yaptırımlarının neler olacağı birlikte ortaya konmalıdır.

6. Planı ebeveynlerle paylaşın;

Öğretmen disiplin planının bir kopyasını sene başında velilere göndermeli ve bilgi vermelidir. Velilerden çocuklarıyla birlikte bakmaları istenmelidir.

7. Uygulama prosedürleri;

Yılın başında öğrencilere uygun davranışları bilinçli olarak öğretmek için zaman ayrılması yıl içerisinde daha az davranış sorunu görmeyi sağlar. Bunun için okulda öğrencilerden istenen davranışlar yerinde öğretilmelidir.

8. Erdemin dilini kullanın;

Davranış düzeltmek ve yeniden yönlendirme için nazik olan erdem dili kullanılmalıdır.

9. Öğrencilerin hatalardan ders almalarına yardımcı olun;

Hata yapan öğrencilere hatalı davranışları ile ilgili sorular yönlendirilerek bilinçlilik kazandırılmalıdır.

10. Davranış iyileştirme planı geliştirme;

Devam eden davranış sorununa karşı öğrencilerin davranışlarını iyileştirmek için kendilerinden plan yazmaları istenmelidir.

11. Bir davranışın neden yanlış olduğunu tartışın;

Bir çocuk yanlış bir şey yaptığında onu sadece cezalandırmayın, yaptığının neden yanlış olduğunu açıklayın.

12. Molaları etkili şekilde kullanın;

Sınıf ortamında en yaygın disiplin sonuçlarından biri molalardır. Mola sakinleşme veya aynı hatanın yapılmaması için bir plan çıkarma süreci olarak kullanılabilir.

13. Karakter oluşturan gözaltı tasarımı;

Çocuklar olumsuz davranışlarında gözaltına alınırlar ve ellerine bir kâğıt verilir. Bu kâğıda neden gözaltında olduklarını anlatan bir yazı yazmaları istenir. Ardından geliştirmeleri istenen üç nitelik yazdırılarak öz denetim yaptırılmış olur.

14. İadeyi öğretin;

Çocuklara yanlış bir şey yaptıklarında bunu telafi edecek bir şeyler yapmalarını öğretmeliyiz. Yaptıklarını telafi etmenin iyi bir yolu ne olabilir? Sorusu yöneltilmelidir.

15. Çocukların birbirine yardım etmesini sağlayın;

Çocuklar gruplara ayrılır ve hafta boyunca birbirilerini kollamaları istenir. Her konuda arkadaşlar birbirine yardımcı olur.

16. Misafir öğretmen hazırlayın;

Öğrencilere empati yapmaları istenir ve şu soru sorulur; eğer misafir öğretmen olsaydınız size nasıl davranılmasını isterdiniz?

17. Çocuğa zor sorumluluklar verin;

Çocukların gerçekten ihtiyaç duydukları şey başkası için bir şeyler yapma fırsatıdır. Kendilerini yetkin ve yardımsever hissettiklerinde özsaygıları artar.

18. Zor öğrenciler için gerçek aşk programı uygulayın;

Öğrenciler için okul ve ebeveynler birlikte çalışarak özellikle spor aktiviteleri için erken saatte programlar hazırlanmalı ve sert kurallar ile (kavga etmeme, uyuşturucu alkol kullanmama vb.) desteklenmelidir. Bu yöntem de bazı öğrenciler için özünü yeniden yaratmasına yardımcı olmaktadır (Lickona, 2004, ss. 145-164).

Bu disiplin ilkeleri ile birlikte bireyin gelişimine öğretmenlerin katkısı artmış olacaktır. Disipline etmek öğretmektir. Düzgün anlaşıldığında disiplin kalabalığı kontrol etmek değil öz disiplini kazandırmaktır (Lickona, 2004, s. 164). Öz disiplin ile karakter içten gelen bir eylem halini alacaktır. Lickona'nın disiplin stratejileri de bu öz disiplini kazandırma amacıyla öğrenciyi merkeze almaktadır. Öğrenci sürece ne kadar dâhil olursa o kadar sorumluluk almış olacaktır. Bu da yine bireyin kendini geliştirmesini sağlarken aynı zamanda toplumun gelişmesi sağlayacaktır.

Doğru anlaşıldığında karakter eğitimi eksik insanı geliştirmeyi amaçlar. Daha iyi öğrenciler daha iyi birey ve vatandaşları oluşturur. Bu, diğer her şeyin üzerine inşa edildiği temeldir (Lickona, 2004, s. 143). Açıktır ki; okullar çocukların karakter oluşumunda aldığı etkili rol ile bu gelişimi tamamlamayı üstlenmiştir (Beachum vd., 2005, s. 2).

John Dewey; en iyi ve en derin ahlaki eğitim, kişinin başkalarıyla uygun ilişkilere girmek zorunda kalarak aldığı eğitimidir, der (Tatman vd., 2009, s. 6). Okul bu ortamın temelini atmaktadır. Okulda öğrenciler başkaları ile ilişki içerisindeyken kendi oluşumlarını ve karakter gelişimlerini tamamlamaktadırlar. Nitekim Anne Frank'ın da ifade ettiği gibi “ ebeveynler yalnızca iyi tavsiyelerde bulunabilir ve çocuklarını doğru yola yönlendirebilir. Bir kişinin karakterinin nihai oluşumu kendi ellerindedir (Lickona, 2004, s. 196). Bu oluşum süreç dâhilinde sosyal ilişkilerin içerisinde kendini göstermektedir. Bu sosyal ilişkilerde şüphesiz okul ortamında mevcuttur.

3.2.2. Okula Düşen Görevler

Karakterimizi geliştirmek bir niyet, çaba ve çoğu zaman mücadele meselesidir (Lickona, 2004, s. 197). Otomatik olarak daha akıllı ya da daha disiplinli bireyler olamayız bilinçli olarak eylemde bulunmamız gerekir.

Bilinçli eylemlerde bulunmak şüphesiz etkili bir karakter eğitiminden geçmek anlamına gelmektedir. Böylece hem okul akademik başarısı hem de iyi toplumlar meydana gelecektir. Lickona'nın ifadesiyle, karakterin gücü, okullar tarafından akıllıca kullanılırsa çalışkan öğrenciler ve sorumlu vatandaşlar yetiştirilmesini sağlar (Davidson & Lickona, 2006, s. 5).

Etkili karakter eğitimi için okula düşen sorumlulukları ise Lickona 16 strateji üzerinden ortaya koymuştur;

1. Karakterin neden daha önemli olduğunu öğretin;

İyi karakterin, kendine saygının, başkalarının saygısını kazanmanın, olumlu ilişkilerin, tatmin duygusunun ve başarının anahtarı olduğu bilinci verilmelidir.

2. 'Kimse sizin yerinize karakterinizi oluşturamaz' ilkesini öğretin;

Ebeveynler ve öğretmenler karakterinizi oluşturamazlar. Size doğruyu yanlıştan ayırmayı öğretebilir, iyi bir örnek sağlayabilir, kurallar koyup uygulayabilir ve sizi olabileceğiniz en iyi kişi olmaya teşvik edebilir. Ama içinize ulaşp karakterinizi oluşturamaz. Burada başrolde siz varsınız.

3. Yaptığımız seçimlerle karakterimizi yarattığımızı öğretin;

İyi seçimler iyi karakteri, kötü seçimler kötü karakteri yaratır. Gençlerin kendilerini seçim yapan kişiler olarak görmelerini sağlamak sorumluluk alma olasılıklarını da yükseltir.

4. Karakterli kişileri inceleyin;

Örnek kişilerin biyografilerini okumak, tarihi ve çağdaş kişiler hakkında video izlemek, filmler izleterek onun gibi kişilerle tanışmasına olanak sağlamak önemlidir.

5. Öğrencilere karakter röportajı yaptırın;

Öğrencilerin örnek biriyle yüz yüze yapacağı bir görüşme karakter kavramının gelişmesini sağlayabilir.

6. *Öğrencilerin kendi karakterlerini değerlendirmelerini sağlayın;*

Yazmak, öğrencilerin karakterlerinin güçlü yönlerini ve geliştirilebilecek alanlarını değerlendirmeye teşvik etmenin bir başka iyi yoludur.

7. *Günlük hedef belirlemeyi öğretin;*

Günlük hedefler ile öz değerlendirme etkin şekilde yapılmış olur. Böylece gençler hangi yönlerini geliştirebileceğini kendileri planlar.

8. *Çocuklara ‘hedef şeritleri’ yapmayı öğretin;*

Bu şerit sistemi ile gençler her gün neyi yapacağını kâğıtlara yazar ve kendine hedefler koyabilir.

9. *Erdemlerin yaşam ile bağlantı kurulmasına yardım edin;*

Eylemlerinin sonucunda kendi yaşamlarının nasıl etkilenebileceğinin öğretilmesi gerekmektedir.

10. *Sorumluluk düzeylerini değerlendirin;*

Çocuklar birbirlerinin davranışlarını değerlendirmesine yardımcı olur ve daha iyisini yapmaya çalışma konusunda birbirlerini sorumlu tutarlar.

11. *Çocukların hedef belirlemesine yardımcı olmak için karakter sözlerini kullanın;*

Her gün tahtaya bir karakter alıntısı koymak ve bu alıntıları günlüklerine yazmasını istemek farkındalık yaratır.

12. *Hedef belirleyen bir bülten tahtası yapın;*

Öğrencilerden dönem başında hedeflerini belirlemeleri istenir ve bu panoya asılır. Ardından hedef belirlemenin nasıl yapılacağını öğretmen öğretir ve öğrenciler artık kendi günlük hedeflerini oluşturabilecek duruma gelir.

13. *Öğrencilerin 100 hedef belirlemesini sağlayın;*

Önce yüz hedef yazılır ardından en önemli on hedef yazılır ve bunların içinden de bir tanesinin paragraf halinde yazmaları istenir. Böylece adım adım uygulama imkânı gençlere tanınır.

14. Öğrencilerin portfolyo geliştirmelerini sağlayın;

Öğrencilerin hizmet ve başarılarını belgeleyen portföy geliştirmelerine olanak sağlanmalıdır.

15. Öğrencilerin bir misyon bildirisi yazmalarını sağlayın;

Karakter geliştirmenin bir yönü de misyon belirlemektir.

16. Hayatın büyük sorunları üzerine öğrencilerin düşünmelerini sağlayın;

Varoluşsal öneme sahip soruları ortaya koyamamak ve tartışamamak okul ile yaşam arasında bir kopukluk yaratır. Ergenlik dönemindeki gelere bu alanda da rehberlik sağlanmalıdır. (Lickona, 2004, ss. 196-215).

Lickona bahsedilen stratejileriyle, kişinin nasıl davranması gerektiğinin rasyonel olarak 'bilmek'le değil, uygulamakla bulunabileceğinin önemini ortaya koymuştur. Bilmekle yapmak arasındaki uçurum, bilmekle bilmemek arasındaki uçurumdan çok daha geniştir (Eaude, 2016, s. 27). Bu uçurumu kapatmak ve karakter oluşumunu gerçekleştirmek için eylem sahasını geniş tutmamız gerekmektedir. Açıktır ki; bildiğini yaparak karakter oluşumu vücut bulacaktır.

Bununla birlikte karakterli bireyler Lickona'ya göre mücadeleci bir ruha sahiptirler. Karakter sahibi biri yalnızca iyi bir insan değil aynı zamanda hedeflerine ulaşmak için mücadeleci ruha sahip bireydir (Suroso, 2023, s. 45). Bu bakış açısı ile Lickona bu mücadeleci ruhu da besleyen stratejiler ortaya koymuştur.

3.2.3. Personele Düşen Görevler

Bu noktaya kadar Lickona öğrenci ve velinin okul ile nasıl ilişki kuracağını açıklamıştır. Lickona karakter okulu oluşturmanın bir diğer boyutu olan personel katılımını da ayrıca ele almıştır.

Lickona'ya göre okulun tüm bileşenleri karakter eğitiminde sorumluluk sahibidir. Özellikle karakterin uygulanması noktasında okulun tüm personellerine görev ve sorumluluklar düşmektedir. Böylece öğrenciler iyi karakteri hayatın her alanında görmüş ve deneyimlemiş olacaktır.

Lickona okul personelinin uygulaması gereken ilkeleri şu şekilde sıralamakta ve açıklamaktadır;

1. *Bir mihenk taşı oluşturun;*

Mihenk taşı, okul topluluğunun tüm üyelerinin ortak değerlerini ve isteklerini ifade eden bir inanç veya yoldur. Böyle bir yol her koşulda birleştirici etkiye sahiptir.

2. *Karakter temelli bir sloganınız olsun;*

Mihenk taşının özünü yakalayan bir okul sloganı seçmek ve bunu okulun canlı bir parçası haline getirmek önemlidir.

3. *Karakteri öncelik haline getirmek için müdürün desteğini alın;*

Genellikle müdürün öncelikleri personelin öncelikleridir. Bu açıdan okul müdürü sürece dâhil edilmelidir.

4. *Liderlik gruplarını oluşturun;*

Bir karakter ekolü geliştirmek, uygulamayı planlayacak ve sürdürecektir bir liderlik ekibini gerektirir.

5. *Bilgi tabanı geliştirin;*

Karakter eğitimine dair okunması gereken kitaplar listelenir ve liderlik edecek ekip bunları okur. Ayrıca liderlik grubu konferans ve kurslarla resmi eğitimler almalıdır.

6. *Karakter eğitimi kavramını tüm personele tanıtır;*

Karakter modeli oluştırmada herkes rol alabilmesi için tüm okul personeline eğitim verilmelidir.

7. *Öğrencilerimizin nasıl insanlar olmasını istiyoruz? sorusunu düşünün;*

İyi toplumlar için iyi insan yetiştirilmesi gerekliliği üzerine okul personellerine bilgi verilmelidir. Böylece toplumda ne görölmek isteniyorsa okulda personel tarafından o eğitim verilmiş olacaktır.

8. *Karakter eğitimi benim için ne ifade edecek?;*

Öncelikle bu eğitimin kişinin hayatında neleri değiştireceği üzerine düşünölmesi gerekmektedir.

9. *Karakter eğitimi okul genelinde yapılırsa nasıl olacak?;*

Eğitimin kendileri için ne anlama geldiğini düşündükten sonra tüm okul için karakter eğitimi neyi ifade ediyor olduğu düşünölmelidir. Bunu yaparken vaka çalışmaları etkili olacaktır.

10. Okulun ahlak ve kültürel analizini yapın;

Okulun günlük yaşamını oluşturan gerçek deneyimlerden hareketle geliştirilebilir yönleri ortaya konacaktır.

11. Okul kültürünü geliştirmek için iki öncelik seçin;

Düşünceyi eylem takip eder. Okul kültürünü geliştirmek için iki kaygıya yönelerek personelin odak noktası oluşturulmuş olur. Böylece personelin odaklanacağı alan belirlenmiş olur.

12. Karakter okulu olmaya kararlı mıyız?;

Zaman zaman personelde de isteksizlik olabilir. Bu açıdan haftalık toplantılar ile bu endişeler giderilmelidir.

13. Kaliteli bir karakter eğitimi programı planlayın;

Ortak bileşenlerin personel tarafından hazırlandığı bir içerik oluşturulmalıdır.

14. Erdemleri teşvik etmek için bir organizasyon stratejisi seçin;

Okul personeli bunun nasıl organize edilebileceğini tartışmalı ve karar vermelidir.

15. Değerlendirmeyi planın bir parçası yapın;

Sonuçların değerlendirilmesine yönelik bir plan varsa personelin motivasyonu ve sorumluluğu daha fazla olacaktır. Buna yönelik olarak okulda bir değerlendirme komitesi kurulabilir.

16. Güçlü bir yetişkin topluluğu oluşturun;

Personeli güçlü bir yetişkin grup yapmak için takdir ederek moralleri yüksek tutulmalıdır.

17. Karaktere zaman ayırın;

Zaman eksikliği sürdürülebilir eğitimin bir numaralı düşmanıdır. Bu açıdan okulların ahlaki mükemmelliğe yönelik karakter eğitimi hedeflerini takip etmek için zaman bulması gerekir (Lickona, 2004, ss. 196-226).

Bu temel ilkeler ile okullar karakter okulu haline gelecektir. Personel konuya ve sorunlara ne kadar hâkim olursa çözüme de o kadar yakın olacaktır. Toplamların gelişmesi için öncelikle okulun ve okul personelinin konuyu ele alması gerekmektedir. Ardından okul öğrenciyi merkeze alarak ebeveyn kontağı ile sürecin merkezini oluşturacaktır. Açıktır ki Thomas Lickona'nın karakter eğitiminde bütüncül yaklaşımı okul merkezinde de kendini göstermektedir. Lickona okuldaki tüm bileşenlerin sürece dâhil edildiği bunun yanı sıra karakter eğitimindeki önemli etkiye sahip olan aile

kurumunun da okul ile her zaman iletişim halinde olduğu bir yöntem ortaya koymuştur. Bu yöntem telkin etme, doğrudan öğretim, değer analiz ve değer açıklama yaklaşımlarından farklı bir bakış açısı sunmaktadır.

Lickona okulun tüm personellerinin sürece dâhil edildiği bir yaklaşım ile diğer yaklaşımlardan ayrılmaktadır. Bu tüm personelden maksat, okul yöneticilerinden, tüm branş öğretmenlerine ve okuldaki temizlik görevlilerine kadar olan geniş bir yelpazeyi anlatmaktadır. Bir müfredata bağlı kalınmaksızın sorumluluk bilinci verilerek karakter eğitiminin diğer personeller tarafından verilmesi gerekliliğini ele almıştır. Lickona'ya göre karakter eğitimi bağımsız bir eğitim olarak sürdürölürken aynı zamanda okulun tüm bileşenleri bu eğitime katkı sağlamalıdır.

Bunun yanı sıra Lickona hizmet ederek öğrenme yaklaşımı ile de benzer nokta da bulunarak karakter eğitiminin hayat içerisindeki karşılığının da çocuklara gösterilmesi gerekliliğini ele almaktadır. Hizmet ederek öğrenme yaklaşımından farklı olarak karakter eğitiminde rol olacak modeller ile okul ortamında bir araya gelinmesini gerekli görmüştür. Ayrıca hayatın içerisinde örnek modelleri öğrencilerin görebilmesi için okul personellerinin pratikteki uygulamalarına dikkat etmesi gerekliliğini ele almıştır.

Sonuç olarak okul bireylerin tüm gelişim alanlarını destekleyen bir kurumdur. Lickona'ya göre okul; öğretmen, personeller ve aile ile işbirliği içerisinde karakter eğitime katkı sağlayan konumda yer almalıdır. Böylece ahlaki gelişim desteklenirse akademik başarıda da gelişim artacaktır.

3.3. Toplum Grupları

Thomas Lickona karakter eğitiminin ailede temelini atılıp, okul ile birlikte gelişimini devam ettireceğini açıklamıştır. Fakat gelişimini devam ettiren bireylerin yalnızca aile ve okul ortamlarında yer almayacağını belirten Lickona, bireyin paylaşım yapacağı her toplum grubunun da karakter eğitime katkı sağlaması gerektiğini belirtmiştir.

Bu doğrultuda birey hayatın içerisinde her alanda eylemleri ile var olacaktır. Lickona'da bu perspektif ile karakter eğitiminde uygulama ve eylem sahasına yoğunlaşmıştır. Bilmek ile yapmak arasındaki uçurumun kapatılması gerekliliğini açıklayarak uygulama ve eylem sahasında da bireye ve toplum gruplarına yönelik stratejiler geliştirmiştir.

Uygulama ya da eylem sahasında Lickona konuyu hem içsel boyutta hem de dışsal boyutta ele almıştır. İçsel olarak öğrencilerin kendilerini karakter okulu yaratmaya dâhil etmesi gerekmektedir. Dışsal olarak ise toplumun karakter okulu yaratmaya dâhil olması beklenmektedir.

3.3.1. İçsel İlkeler

Lickona'ya göre içsel olarak öğrencilerin karakter okulu yaratmaya dâhil olması için 8 ilke şu şekildedir;

1. *Öğrencileri karakteri planlamaya ve yönetmeye dâhil eden eğitim programı oluşturun;*

Her yaş grubu öğrenci programın planlanması ve yönetilmesinde rol alabilir. Bunun için rol oynama, şarkı oluşturma ve oyun etkinlikleri uygulanabilir.

2. *Çocuklara fikir ve sorumluluk vermek için sınıf toplantıları oluşturun;*

Daire şeklinde toplantı le sınıfı daha yaşanacak ortam haline getirme adına bir tartışma ortamı oluşturulmalıdır.

3. *Öğrencileri okul çapındaki katılımcı öğrenci yönetimine dâhil edin;*

Öğrenciler sınıf toplantılarında tartışma ve karar verme becerilerini geliştirdiklerinde okulu en iyi hale getirme sorumluluğunu geliştirmiş olacaktır.

4. *Öğrenci katkıları için informal fırsatlar sağlayın;*

İnformal oluşturulan öğrenci kulüpleri okulların iyileştirilmesinde önemli rol oynar.

5. *Öğrencileri okul çapında kampanya yapmasını sağlayın;*

Okuldaki problem olan konular üzerine öğrencilerin kampanya çalışmaları ile çözüm bulmasını sağlamalarına imkân verilmelidir.

6. *Bir mentörlük sistemi kurun;*

Yaşça büyük öğrencilerin, gençlere destekleyici rol model olma sorumluluğu verilmelidir.

7. *Bir karakter kulübü veya komitesi kurun;*

Okul çapında sorumluluğu olan bir kulüp veya komite aracılığı ile okulların karakterinde bir fark yaratabilir.

8. *Öğrenci liderliğini tanıyın;*

Öğrencilerin liderlik rolünü üstlenmelerini istiyorsak onları takdir etmeliyiz. (Lickona, 2004, ss. 247-258)

Karakter eğitimi için okul ve ailenin birlikte çalışması güçlü bir ittifaktır. Fakat karakter eğitimi için karakterin baltalanmadığı bir kültür ile birlikte daha geniş bir topluluğun desteğine de büyük ölçüde ihtiyaç vardır (Lickona, 2004, s. 261). Bu doğrultuda toplumun her kesiminden grupların katkı sunduğu bir kolektif karakter eğitimi bilinci oluşturulmalıdır. Bu bilinçlilik durumu ile çocuklar öncelikle ailede başlayan karakter eğitimini sonrasında okul ile devam ettirecek ve toplum gruplarının desteği ile de hayatın her aşamasında karakter gelişimini devam ettirmiş olacaktır. Böylece karakter oluşumunun aslında hayatın içinde her daim var olduğu bilinçliliği kazanılmış olacaktır (Lickona, 2004, s. 262).

Bunu yaparken öğrenciler her daim sürece dâhil edilmelidir. Böylelikle kendilerinin de katkı sunduğu bir ortamda sorumluluk bilinci kazanılmış olacaktır. Lickona bu bakış açısı ile öğrencilerin de sürece dâhil olduğu toplum grubu oluşturma faaliyetlerinin desteklenmesi gerekliliğini ifade etmektedir. İçsel ilkeler bu bakış açısı ile aslında öğrencilerin oluşturduğu grupların desteklenmesini ifade etmektedir. Bunu yaparken öğrencilere yol göstermek adına bu ilkelerden yararlanılabilir.

3.3.2. Dışsal İlkeler

Karakterli çocuklar yetiştirmek, gençleri eğiten, onlarla ilgilenen tüm grupların ortak işi olmalıdır (Lickona, 2004, s. 262). Lickona bu grupların karakter eğitimine katkı sağlarken nasıl bir yol izleyebileceğine dair de ilkeler ortaya koymuştur. Lickona'ya göre dışsal olarak toplumun karakter okulu yaratma ile ilgili 15 stratejisi şu şekildedir;

1. *Okul – toplum ortaklığını güçlendirin;*

Gelecek neslin eğitimi toplumun kendini yenilemesinin temel yoludur. Bu açıdan okul ile güçlü bir bağ kurulmalıdır.

2. Aileleri güçlendirin;

Güçlü toplumlar güçlü ailelere ihtiyaç duyar. Karakterli topluluk için ailelerin güçlendirilmesine öncelik verilmelidir.

3. Karakterli topluluk olmak için kararlı olun;

Aileler ve okullar kasıtlı olarak iyi karakteri modellediğinde toplumlarda karaktere bilinçli bağlılık gösterir.

4. Liderlik grubu oluşturun;

Başarılı karakter girişimi, çabayı koordine eden ve uygulamayı sürdüren bir liderlik grubuna ihtiyaç duyar.

5. Herkese katılım şansı verin;

Sahiplenmeyi en üst düzeye çıkarmak için tüm topluluk paydaşları vizyonun geliştirilmesine katkı sağlama fırsatına sahip olmalıdır.

6. Erdem hedefleri belirleyin;

Her topluluğun geliştirmek istediği karakter özellikleri farklı olabilir. Topluluklar bunları belirlemelidir.

7. Liderlik eğitimi verin;

Liderlik grubuna resmi eğitim sağlanmalıdır.

8. İşe dâhil olun;

Dürüstlüğü, güvenilirliği ve işbirliği yapma yeteneğini teşvik eden yaklaşım daha güçlü bir iş gücü yaratacaktır.

9. Karaktere ilişkin topluluk farkındalığını artırın;

Karakterin toplum bilincinde yer alması aynı zamanda karakter mesajıyla insanları kuşatan görsel bir kültürün yaratılması anlamına gelir. Bu noktada medya kullanımı öne çıkar.

10. Karakteri tüm topluluk programlarına dâhil edin;

Çok çeşitli topluluk grupları ile entegre olunmalıdır.

11. Polise özel bir rol oluşturun;

Polisler ile sorunlu gençlerin davranışları hakkında bilgi alış verişinde bulunulmalıdır.

12. Çocuklara liderlik rolü verin;

Çocuklar sadece alıcı olmaktan ziyade katkıda bulunan olduklarında daha etkili gelişim göstermektedirler.

13. İyi karakteri tanıyın;

Okullar gibi topluluklar da iyiyi tanımalıdır.

14. Toplum gönüllülerinin okullarda karakter öğretmesini sağlayın;

Toplum grupları ile öğrencilerin birlikte vakit geçirmesi öğrencilerin potansiyelini artırır.

15. Topluluğun etkisini değerlendirin;

Topluluğun liderlik komitesi karakter girişiminin fark yaratıp yaratmadığını değerlendirme görevine sahiptir (Lickona, 2004, ss. 261-273).

Bu noktada Lickona diğer yöntemlerden farklı olarak toplum gruplarına da sorumluluk vererek yeni bir bakış açısı geliştirmiştir. Bu yönüyle diğer yöntemlerden ayrılmaktadır. Lickona'nın da dâhil olduğu karakter eğitimi yaklaşımlarından bütünleştirici yaklaşım, diğer yaklaşımların olumlu yönlerini alıp tümel bakış açısı geliştirirken daha çok aile ve okul perspektifinde yer almaktadır. Fakat Lickona bütünleştirici yaklaşıma da ek olarak toplum gruplarına da sorumluluklar vermiş, toplumun tüm kesimlerini sürece dâhil etmek istemiştir. Bu bakış açısının pratikteki yansımalarının üzerine düşünülmesi gereken yönü paranteze alınırsa; teorik olarak bireylerin toplumun karakterini oluşturması ve toplumların da bireylerin karakterini şekillendirmesi bakımından toplumun her bileşeninin sürece dâhil edilmesiyle diğer yaklaşımlardan farklı olarak bir bakış açısı sunulmuştur.

Lickona, toplum gruplarını ele alırken yalnızca toplum gruplarına düşen yönleri ele almamış ayrıca öğrencilerin de gruplar oluşturmasına imkân sağlanması gerekliliğini belirtmiştir. Böylece ailede ve okulda karakter eğitimini devam ettiren öğrenciler pratik

hayat içerisinde kendilerinin de dâhil olduğu iyi karakterli topluluklar oluşturmuş olacaktır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ÇIKARIMLAR VE ELEŞTİRİLER

Karakter eğitimi örtük veya açık program aracılığıyla, temel insanî değerleri kazandırma, değerlere karşı duyarlılık oluşturma ve onları davranışa dönüştürme konusunda yardımcı olma olarak tanımlanabilir. Karakter eğitiminde kolektif yaklaşım diğer yaklaşımlara göre çok daha bütüncüldür ve yaygın biçimde uygulamada olan yaklaşımdır.

Bu yaklaşım, ahlaki karakteri geliştirmek amacıyla eğitimin tüm kademelerini kapsayan ve çok yönlü etkinlikleri içeren projeler geliştirerek uygulama şeklinde gerçekleşmektedir. Ayrıca tek bir ders bünyesinden daha çok okul müfredatlarının tamamının içerisine yerleştirilmiş bir yaklaşım olarak yansımaktadır.

Bu açıdan okutulan bir ders olmasından ziyade sosyal hayatın içerisinde de her daim vuku bulan bir alandır. Başta aile olmak üzere okuldaki tüm personellerden hayatın içerisindeki tüm vatandaşlara kadar herkesi ilgilendiren bir sorumluluk alanı oluşmaktadır. Bu sorumluluk bilinci de yine karakter eğitimi ile verilmektedir. Yani çift taraflı birbirini besleyen bir yaklaşımdır. İlaveten çağın olumsuz durumlarına karşı ahlaki iyiyi ortaya koyabilecek bireyler yetiştirmek için okulun müfredat ve tüm çalışanlarca karakter oluşturan bir eğitim vermesi elzemdir. Karakter eğitiminde kolektif bakış açısı bu ölçüyü esas almaktadır (McLaughlin vd., 1999, s. 137).

Amerika’da din eğitimi bilimlerinden bağımsız olarak ele alınan karakter eğitimi farklı yöntem ve stratejiler ile ortaya konmaktadır. Ülkemizde ise karakter eğitimi, din eğitiminin içerisinde ele alınmaktadır. Din eğitimi temel evrensel erdemleri de kapsayan bir bilim dalı olmakla birlikte dini bilgi ve sorumlulukları da aktaran bir bilim dalıdır. Bu yönüyle evrensel erdemleri konu edinen karakter eğitimini de kapsamaktadır. Fakat Amerika eğitim sistemi içerisinde karakter eğitimi bağımsız bir bilim dalı olarak görülmektedir.

Çalışma bu noktada din eğitimi bilimlerine karakter eğitiminde kolektif bakış açısına sahip olan güncel düşünür Thomas Lickona ve görüşleri üzerinden katkı

sağlamayı hedeflemektedir. Böylece din eğitimi gerçekleştirilirken verilen karakter eğitiminde faydalanılabilecek bir yaklaşım ortaya koymayı sağlayacaktır.

Bu yaklaşımı din eğitimi literatürü ile yorumlayacak olursak, özellikle bütüncül yaklaşım içerisinde din eğitiminde aileye düşen görev ve sorumluluklara dair geliştirici bir bakış açısı geliştirmiştir. Lickona bunları yöntem ve stratejiler ile ortaya koyarak sistemli bir hale getirmiştir. İlaveten ailenin, devlet ve medya tarafından desteklenmesi gerekliliğini konu edinerek aslında din eğitimi açısından da uygulanabilir bir çözüm önerisi ortaya koymuştur.

Örneğin Lickona vicdan ve karakter gelişimi için çocukların ahlaklı yetişkinler ile bağ kurması gerekliliğine vurgu yapmaktadır. Din eğitimi açısından konuyu yorumlayacak olursak; çocukların vicdanlı ve dini ilkeleri uygulayan bireyler olabilmesi için bu ilkeleri uygulayan anne ve babaları ile bağ kurması anlaşılmaktadır. Özellikle ailenin din eğitimi noktasında kendini geliştirmiş bireyler olması ve çocuklarıyla bağ kurarken rol model olma bilinci ile iletişim kurmaları çok önemlidir.

Okul perspektifinde ise bireysel bir ders olmaktan ziyade okulun tüm birimlerinin katkı sağlayacağı bir eğitim anlayışı din eğitimi açısından da yönetsel olarak uygulanabilecek bir yöne işaret etmektedir. Okul bireylerin ilk sosyal kurumudur ve ebeveynler ile kontak kurularak din eğitimi içerisinde karakter eğitiminin desteklenmesine de olanak sağlayacak güçlü bir etkiye sahiptir. Hem sosyal kurum olması hem de aile ve diğer toplum kurumları arasında bir köprü görevi üstlenmektedir. Bu açıdan Lickona'nın geliştirdiği stratejiler din eğitimi ve karakter eğitimi açısından da önemli ve uygulanabilir bakış açısı sunmaktadır.

Örneğin Lickona öğretmenlerin yalnızca öğretmen olma rolünü öğrencilere aktarmasından ziyade hayatın içerisindeki diğer rollerini de aktarması gerekliliğinden bahsetmektedir. Din eğitiminde ise bu hem öğretmenin dini ilkeleri uygulayan aynı zamanda sosyal hayat içerisinde diğer rollerini de devam ettiren yönünü göstermesi olarak yorumlanabilir. Özellikle din eğitimi açısından bu strateji öğrencilerin maddi ve manevi değerlerin aynı anda yürütülebilir olması anlamına gelecektir.

Aynı zamanda Lickona'nın kolektif yaklaşımında okul hem entelektüel hem de etik olarak yöneticiler tarafından desteklenmelidir. Bu bakış açısını din eğitimi nazarından ele

alırsak yöneticilerin okulu çok boyutlu yönetmesi olarak yorumlayabiliriz. Okul entelektüel faaliyetlerden, etik ve dini faaliyetlere, aynı zamanda bilimsel faaliyetlere kadar her alanda yöneticiler tarafından desteklenmelidir. Bu desteklenme din eğitimi açısından okulun tüm bileşenlerinin de sürece dâhil edildiği bir yol izleyebilir. Böylece aslında dinin ve din eğitimi öğretilerinin de hayatın içerisinde olgular olduğu öğrencilere aktarılmış olacaktır. Bunu somutlaştıracak olursak; okul içerisinde spor salonlarının, laboratuvarların ve dini ibadet yerlerinin birlikte olması anlaşılabilir. Fakat bu anlayış yalnızca fiziksel olarak mevcudiyetten ziyade öğretmenlerle birlikte öğrencilerin bu mekânlarda eğitimi gerçekleştirmesi ve hayata nüfus etmesi olarak yorumlanmalıdır.

Lickona bunlara ek olarak toplum gruplarının da okul ile ilişkilendirilmesi gerekliliğini ele almıştır. Harici sosyal grupların okul bünyesinde ortak iletişime geçmesini hedeflemiştir. Bu bakış açısı din eğitimi literatüründe farklı dini gruplara sorumluluklar vermek olarak yorumlanabilir. Din eğitiminde bu yöntem uygulama sahasında soru işaretleri barındırmaktadır. Açıktır ki dini gruplar kendi yorum farklılıklarından dolayı ana dini akımdan ayrılmaktadır. Her dini gruba din eğitimi veya karakter eğitimi alanında sorumluluk vermek her dini grubun önceliklerinin farklılığını da göze almak anlamına gelecektir. Bunların tekrar okul bünyesinde toparlamanın pratikte ne kadar mümkün olacağı değerlendirilmelidir.

Din eğitiminde dini grupları, cemaatler ve tarikatlar olarak değerlendirdiğimizde kontrol edilemeyecek ve merkezi bir çatıda toplanmasının istenilen şekilde ve içerikte çok zor olduğu açıktır. Bununla beraber farklı projeler altında mahalle veya ilçe kapsamında yapılacak çeşitli etkinlikler ile sosyal gruplar belirli şekil ve içerik ile din eğitimine dâhil edilebilir. Örneğin Ramazan programları, iftarlar, önemli günlerde yapılan sohbet programları sosyal grupların da din eğitime katkı sağlamasını veya her bir ferdin din eğitimine dâhil edilmesini gerçekleştirebilir.

Karakter eğitiminin özelliği öğrencilerin özgürlük ve bağımsızlıklarını kaybetmemelerini içerir. Karakter eğitimi karakteri inşa eden eğitim anlamına da gelebilir. Bir kişinin karakteri, eğitim döneminde gerçekleşen eğitim ortamları ile şekillenir. Bu ortamlar; ev, okul ve toplumdur. Bu süre zarfında, çoğu insan eğitim tanımının bir okulda meydana gelen öğrenme süreci olduğu kanısındadır. Aslında eğitim her yerde kendini gösteren ve insanın oluşumuna katkı sağlayan bir olgudur. Hadjar

Dewantara'ya göre aile, okul ve toplum eğitimi olmak üzere üç eğitim merkezi vardır. İnsan eğitiminin bu üç merkezde gerçekleştiğini aktarmaktadır (Widiyarti, 2015, s. 59).

Bu noktadan hareketle Thomas Lickona da karakter eğitiminde ev, okul ve toplum merkezli yaklaşımı benimsemiştir. Bu alanlarda çocuğun gelişimini sağlayabilmesi için ebeveynlere ve eğitmenlere düşen görevleri ele almıştır.

Lickona'nın bu görüşü temel almasının arkasında karakter eğitiminin tarihsel gelişimi de etkili olmuştur. Lickona karakter eğitime öncelikle gelişim süreci paradigması ile bakmaktadır. Karakter eğitiminin geliştiği aşamaları okuyan Lickona 1990'lara gelindiğinde fikir birliğine varılacak bir inanç ve değerler dizisinin var olduğu üzerine düşüncelerini açıkladı.

Bununla birlikte karakter eğitimi din eğitimi ile bağlantılı olarak görülmesine karşı; karakter tartışmasını din dışı, evrensel değerlere vurgu yapmakla tarafsız hale getirmeye çalıştı. Bir dizi temel etik değeri sistematik ve daha doğrudan bir şekilde öğretmek devlet okullarında yeniden canlanmasını sağladı (Tatman vd., 2009, s. 9).

Lickona tarihsel olarak karakter eğitiminin değişim sürecini şu şekilde ele almaktadır; 1900'lü yılların başında ahlak artık göreceleştirilmiş ve özelleştirilmiş bir algı ile kamuya açık bir konu değil, kişisel bir 'değer yargısı' meselesi gibi gösterilmiştir. Ahlak okullar aracılığıyla tartışılacak bir konu olmaktan çıkmıştır.

1950'lerde, okulların kendi topluluklarının en iyi değerlerini yansıtması bekleniyordu (Smith, 1989, s. 34). 1950'lilerin sonlarında Harvard psikoloğu Lawrence Kohlberg davranışçılığı devirmeye başladı. Kohlberg ahlaki davranışın kaynağı olarak rasyonel düşünmeyi ve otonom muhakemeyi öne sürerek yeni bir ahlaki gelişim teorisi ortaya koydu. Sonuç olarak Kohlberg'e göre iyi alışkanlıklar veya yerleşik ahlaki gerçekler öğretmek daha önemliydi (Tatman vd., 2009, s. 6).

1960'lı yıllarda ise ahlaki ikilem tartışmaları arttı. Huffman'a göre birçok devlet okulu karakter eğitime sistematik ve resmi ilgiyi bıraktı. Bunun sonunda sınıf öğretmenlerinin rolleri daha kısıtlayıcı hale geldi. Öğretmenin görevine yalnızca öğrencilerin değerlerini netleştirmesine yardımcı olma olarak bakılmaktaydı.

1970'lerde ahlaki eğitime olan ilgi arttı. Değer açıklama ve ahlaki muhakeme popüler hale geldi. Kohlberg ise ahlaki akıl yürütmeye odaklandı.

1980'lerde program içeriği ile ilgili olarak, bazı okullar aşırı soldan veya aşırı sağdan hedeflenen karakter eğitimi çabalarına yönelik eleştiriler çerçevesinde evrensel değerleri belirleme düşüncesine geçtiler. Toplum çapında katılımı talep etmeye yönelik bir yasalaştırma yaklaşımlarında fikir birliğine vardılar (Tatman vd., 2009, ss. 7-8).

Bu yaklaşık yüz yıllık seyir içerisinde Thomas Lickona karakter eğitimi hareketinin okullarda görünür şekilde yer almasını sağlamıştır. Bunu yaparken benimsediği yaklaşım daha bütünleştirici ve ev-okul-toplum üçgeninde her zaman kontak kurularak yapılması için önerilerde bulunmuştur.

Öğrenilen her şey gibi karakter eğitiminin de içerik ve yöntemlerinin ilk olarak anlaşılması gerekmektedir. Lickona bu doğrultuda yöntem ve stratejiler ortaya koymuştur. İlaveten pratik hayatta da bu stratejilerin uygulanması ve geri dönütlerin değerlendirilmesi gerekliliğini belirtmiştir.

Fakat çalışma bu noktada Lickona'ya su soruları yöneltmektedir;

- Bireylerin sahip olduğu farklı mizaç yapılarının karakter eğitimdeki yeri nedir?
- Aile-okul ilişkisinin bu denli yakın olmasının riskleri nelerdir?
- Okuldaki tüm branş öğretmenlerinin sürece dâhil edilmesi ne kadar mümkündür?
- Okul personellerine verilen sorumluluklar ne kadar uygulanabilir?
- Toplum gruplarının karakter eğitimi kavramına kendi yorumlamasını katacak olması risk oluşturur mu?
- Karakter eğitimi sırasında bireylerden sürekli geri dönüt alınması ne kadar mümkündür?
- Aile, okul ve toplum gruplarının karakter eğitimi üzerindeki rolleri sadece çocukluk dönemi ile mi sınırlıdır?

Bu noktada Thomas Lickona'nın karakter eğitimi yaklaşımına yöneltilen sorular çerçevesinde yaklaşıma eleştirel bakış açısı geliştirilmiştir. Bu bölümde eleştiriler; teorik, pratik ve dini açıdan olmak üzere alt başlıklar halinde ele alınmıştır.

4.1. Teorik Açıdan

Öncelikle herhangi bir eğitim eyleminin başarısı için teorik temelleri bilmek gerekir. Okullardaki birçok yönetici ve öğretmen ahlaki eğitimin öneminin ve gerekliliğinin farkında olduğu görülmektedir. Ancak sorun şu ki, okul yöneticilerinin ve öğretmenlerin çoğunun karakter eğitimi yaklaşımları ve yöntemleri konusunda net bir fikri yoktur (Heidari vd., 2016, s. 126). Bu açıdan okullarda yaklaşım ve yöntemler üzerine hem öğretmenler hem de yöneticiler bilinçlendirilmelidir.

Lickona düşüncesinde merkez noktada "okul" un önemli bir temel olarak kabul edildiği unutulmamalıdır. Bununla birlikte okuldaki karakter eğitimi programları ancak aile ve toplum gibi diğer düzeylerle etkileşim ve işbirliği ile başarıya ulaşacaktır. Daha iyi sonuçlar için okul, karakter eğitimi programlarında ailelere, bireylere ve toplumsal kurumlara katkıda bulunmalıdır. Öte yandan, aile ve toplum kuruluşları da ahlaki eğitim alanında okul faaliyetlerini desteklemeli ve takdir etmelidir. Ailenin ve toplumun rolü sadece desteklemek ve takdir etmekle sınırlı değildir. Ahlaki eğitim sürecinin modellenmesinde yetişkinlerin rolü de çok önemlidir (Heidari vd., 2016, s. 130). Lickona bu açıdan her zaman aile, okul ve toplum işbirliğinin altını çizmektedir.

Bu doğrultuda Lickona'ya göre, karakter eğitimi yaklaşımlarının her biri okullarda etkili sonuçlar üretebilecek güçlü bir teorik temele ve pratik yöntemlere sahip olsa da, her yaklaşımın bazı sınırlamaları ve kusurları vardır. Okul yetkilileri tek boyutlu bir yaklaşım yürütmeye çalıştıklarında aslında kendilerini diğer yaklaşımların faydalarından mahrum bırakmaktadırlar. Bu yüzden karakter eğitimi programlarının başarı şansını artırmak için bütüncül yaklaşım gerekmektedir. Bu durumda her bir yaklaşım diğer yaklaşımları tamamlayıcı rol oynayacak ve eksikliklerini giderecektir.

İnsan karakteri durağan, sabit bir değişken olmamakla beraber yaşanan her saniye ile yeniden meydana gelen, yaşayan bir olgudur. Bu açıdan ailenin, okulun ve toplum gruplarının karakter eğitimindeki rolleri sadece çocukluk dönemi ile kısıtlı olarak değerlendirilmemeli ve insanın hayatı boyunca bu gruplarla iletişimde kaldığı unutulmamalıdır. Bu kurumlar çocuk yaşlarda farklı etkilere sahipken yetişkin olduğunda da hayatımızda ve varlığımızda kendisini göstermeye devam etmelidir. Bu bakış açısı ile yetişkinlik dönemi de karakter eğitimi yöntemleri ve stratejileri açısından geliştirilebilir bir alan olarak durmaktadır. Lickona düşüncesinde karakter eğitimi daha

çok öğrenciler üzerinden ilerlerken yetişkin eğitime dair bakış açısı geliştirilmemiştir. Bu da Lickona'ya yöneltilebilecek sorular arasında yer almaktadır.

Açıktır ki; bireysel olarak ortaya konulan her bir yöntem konunun bir noktasına yoğunlaşmakta ve eksik alanlar için çözüm önerileri getirmektedir. Bütüncül olarak konuya yaklaşan yöntemler ise her bir bireysel yöntemin olumlu taraflarını alıp birleştirici stratejiler geliştirmektedir. Fakat bütüncül bakış açısına sahip yöntemlerin de uygulama sahasındaki karşılığının iyi okunması gerekmektedir. Yoksa yalnızca teorik olarak sistematik yöntemler bütününden ibaret kalacaktır.

Lickona düşüncesinde teorik temeller düzenli ve sistematik şekilde ortaya konmuştur. Fakat tüm bu yöntem ve stratejilerin uygulanabilir olması da bir soru işareti olarak durmaktadır. Bu açıdan Lickona'nın yaklaşımı salt teorik bir yaklaşım olma potansiyelini de bir yönüyle taşımaktadır. Bu yüzden çalışmanın da geliştirilebilir yönü olarak bu yaklaşımın pratik hayattaki karşılığının da okunması gerekmektedir.

İlaveten Lickona teorik açıdan müfredatları belirleme ve yöntemlerin geliştirilmesi aşamasında da aile ve toplum gruplarını sürece dâhil etmek istemektedir. Fakat kurumsal eğitime dair bilgiler ve yaklaşımlar değerlendirilmeden veliler tarafından iyi niyetli olarak sahip olunan talep ve istekler okul personelinin daha fazla yorulmasına ve dikkatlerinin dağılmasına sebep olabilir. Bu profesyonellik velilerden beklenmemekle birlikte onları böyle davranmalarına sebep olacak bir iletişime dâhil etmek sorunun başlangıcı olarak değerlendirilebilir. Bu açıdan bakıldığında eğitim için var olan bir kurumun işleyişine veliler dengeli bir şekilde dâhil edilmeli ve kurumu ve kurum personellerini olumsuz şekilde etkilemeleri engellenmelidir.

4.2. Pratik Açıdan

Bu yaklaşımın okullardaki etkilerine de yer yer değinen Lickona okulun tüm alanlarında desteklenen çalışmanın sonucunda öğrencilerden ahlaki gelişimlerini olumlu etkilediklerine dair sonuçları sunmuştur (Davidson & Lickona, 2006, s. 8). Bu program ile öğrenciler; intihalin, kopya çekmenin, öğrencilere yönelik zulmün olumsuz olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Bunun yanı sıra öğrenciler, sorumluluk almanın gerekli olduğunu öğrendiklerini belirtmişlerdir.

CEP'in yapmış olduğu araştırmalar sonucunda karakter eğitiminin olumlu sonuçlarında; cinsel davranışların azalması, sosyal-ahlaki-bilişsel gelişimin artması, problem çözme becerilerinin gelişmesi, duygusal yeterliliğin artması şiddet ve uyuşturucu yöneliminde azalma ve akademik başarının artması gözlemlenmiştir (Singh, 2019, s. 9).

Lickona'nın karakter eğitimi yaklaşımında öğrencilere erdemlerin öğretilmesi, disiplinler etrafında ortaya konmuştur. Fakat bu kapsamda Lickona'nın değinmeyip dikkate alınması gereken diğer bir değişken de her insanın yaratılışla birlikte sahip olduğu mizaç yapısıdır. Eserlerinde ise Lickona karakter eğitimi yöntemini oluştururken mizaç değişkenine yer vermemiştir.

Karakter oluşumunu etkileyen iki faktör vardır; çocukta doğuştan var olan nitelikler ve çocuğun bilgi ve deneyimlerle öğrendiği nitelikler. Doğuştan var olan nitelikler mizaç olarak tanımlanırken karakter bunlardan farklı olarak bilgi ve deneyimler ile geliştirilebilir yönünü ifade etmektedir (Suroso, 2023, s. 45). Fakat Lickona bu noktada mizaç kavramını ele almadan karakter eğitimi üzerinden konuya yoğunlaşmıştır. Fakat unutulmamalıdır ki her mizaç farklı bir karakter eğitimini gerektirebilir.

Mizacın en net ve doğru şekilde bilineceği ve insanın maskeleri olmadan kendini gösterdiği kurum ailedir. Lickona, ailenin karakter eğitiminde önemli olduğunu ve karakterin nesnelliği ifade eden içsel bir olgu olduğunu belirtmektedir. Fakat şüphesiz kişilerin sahip olduğu bu mizaç farklılıkları da değerlendirilmeye katılmalıdır.

Bunu şu şekilde örneklendirebiliriz; hayatın içinde bir olayla karşılaşıldığında farklı iki mizataki insanın vermesi beklenen tepkiler aynı olsa da görünmekten, takdir edilmekten motive olan kişi ile motivasyonunu kendi içinden alan bir başkasının durumu ve yönetmek zorunda olacağı karar süreci aynı olmayacaktır. Yani farklı mizaç yapısına sahip bireylerin aileleri karakter eğitimi verirken bu farklılığı göz ardı etmemesi gerekmektedir. Bu mizaç farklılığı da özellikle aile kurumunda dikkat edilmesi gereken bir olgudur.

Toplumsal rolleri uyguladığımız bir diğer kurum okuldur. Lickona bu kurumun sorumluluklarını incelerken ağırlıklı olarak okul ile ebeveynler arasındaki iletişime dikkat çekmektedir. Okul ile aile arasındaki iletişimin artırılması birçok açıdan değerlendirilmelidir. Buna yönelik eylemler yer yer öğretmenlerin ve kurum

yöneticilerinin öğrenciler dışında yönetmeleri gereken bir yetişkinler topluluğuna sahip olmaları sonucu doğurmaktadır. Bu süreç bir anlamda pratikteki uygulamalara yoğunlaşması gereken okul için ayrıca ilgilenmesi gereken bir konu haline alabilir. Bu açıdan okul-ebeveyn ilişkisi de teorik olarak verimli görünse de ayrıca bir ilgi isteyen konumda yer almaktadır.

Bir diğer eleştiri, bütüncül bakış açısının uygulama sahasında ne kadar etkili olacağı bir problem olarak durmaktadır. Özellikle ailenin tüm sürece dâhil edilmesi ve her ailenin bireysel istek ve beklentilerinin farklılığı okul açısından ne kadar uygulanabilir olduğunu düşündürmektedir.

İlaveten okuldaki tüm birimlere sorumluluk verilmiştir. Bu da okuldaki tüm öğretmen ve personellerin karakter eğitime dair ortaya koyması gereken eylemler ve bu eylemlerin sonuçlarının değerlendirilmesi anlamına gelmektedir. Bu açıdan ortaya konulan stratejilerin uygulanabilirliği soru işareti olarak durmaktadır.

Açıktır ki; Lickona bütüncül bakış açısı ile karakter eğitiminde kolektif bir görüş ortaya koymuştur. Bunu yaparken evrensel değerler üzerinden konuyu ele aldığı için ve özellikle çağın problemi olarak ortada olan ahlaki yozlaşmaya karşı bütüncül bakış açısı ile toplumun tüm kesimlerini sürece dâhil etme eğilimindedir. Bu aksiyon ile aslında toplumun tüm kesimleri de sorumluluk bilinci kazanmış olacaktır. Fakat uygulama sahasında bu durumun ne kadar ilerleyebileceği gözlemlenmelidir.

Bununla birlikte Lickona geliştirdiği stratejileri, ilkeleri veya disiplinleri sistematik şekilde sınıflandırmış olsa bile uygulama kısmında bunun sürekli olarak geri dönütlerinin alınması gerektiği açıktır. Özellikle bireycilik görüşü hâkim olduğu için her bir birey için tek tek uygulanması ön görülen bu ilkeler uygulama sahasında nasıl sonuç getireceği noktasında soru işaretleri barındırmaktadır.

4.3. Dini Açıdan

Amerika merkezli karakter eğitimi çalışmalarının genelinde olduğu gibi Thomas Lickona da dinden bağımsız karakter eğitimi desteklemektedir. Bu olgu tümüyle seküler bakış açısı anlamına gelmemektedir. Lickona'nın düşünceleri okunurken satır aralarında din, karakter eğitimi destekliyorsa sürece dâhil edilmektedir. Fakat tümüyle Türk eğitim sistemindeki gibi din eğitimi üzerinden konu ele alınmamaktadır. Bu yönüyle

özellikle toplumun tüm grupları sürece dâhil edilirken dini grupların ele alınmaması soru işareti olarak durmaktadır.

Lickona karakteri, rasyonalite ekseninde devlet ideolojilerinden ayırır. Ona göre karakter eğitimi, toplumun barış içinde yaşamak istemesi durumunda gereken temel değerlerdir. Din ise devlet okullarının işi değildir. Lickona'ya göre din, kişi ile Tanrı arasında dikey ilişki konumuna sahiptir. Karakter eğitimi ise toplum ile yatay ilişki konumundadır. Lickona karakter eğitimini toplumdaki bireyler arası ilişkiler ile şekillendirir. Bu noktada eleştirel bakış açısıyla şu sonuca ulaşılabilir; din ile karakter eğitimi ilişkilendirildiğinde ve kişiler ahlaki emirlerin Allah'ın emri olduğuna inandığında uygulama alanında olumlu sonuçlar doğuracaktır (Hafızallah, 2023, s. 20).

İkinci olarak toplumdan dini inançları çıkararak karakter eğitimi uygulamak bir yönüyle dini inançlara saygı duymamak anlamına gelebilir. Bu durumda saygının olmadığı bir yerde karakterden veya karakter eğitiminden olumlu sonuç beklenemez (Hafızallah, 2023, s. 20).

Üçüncü olarak konuya İslam özelinde inceleme yapılırsa, Lickona'nın ahlaki bilgi, ahlaki duygu ve ahlaki eylem kavramlarının İslam düşüncesiyle oldukça ilgili olduğu sonucuna ulaşılabilecektir (Hafızallah, 2023, s. 20). Yani İslam düşüncesi ile karakter eğitimi desteklenebilir. İslam düşüncesinde pasif kadercî yaklaşımdan ziyade aktif ve eylemsel düşünce öne çıkmaktadır. Bu yönüyle Lickona'nın karakter eğitimi din eğitimi ile desteklenerek uygulanabilir.

Bir diğer eleştiri noktası kültür üzerinden okunabilir. Lickona insanların kültürü şekillendirdiğini aynı zamanda kültürlerin de insan karakterini şekillendirdiğini belirtmektedir. Toplum gruplarını besleyen kültür ve kültürü devam ettiren toplum gruplarının da karakter eğitimi sürecine dâhil olmasını beklemektedir. Fakat bu noktada da kültürden ne anlaşıldığı veya kültürü oluşturan bileşenlerin neler olduğuna değinilmemiştir. Din de bu eleştiri içerisinde kültürü önemli şekilde etkileyen bir olgudur. Bu yüzden kültür konusunu bu kadar merkeze çekerken din olgusunun yeteri kadar yaklaşım içerisinde mevcut olmadığı analiz edilmiştir.

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

İnsanın yanlış davranışlarını düzeltmek için harcadığı enerji kadar, sorunları önlemeye yardımcı olacak ahlaki bir ortam yaratmaya da yatırım yapması elzemdir (Lickona, 2004, s. 164). Bu bakış açısı ile karakter eğitime kolektif şuur kazandırılacaktır. Günümüz ahlaki çöküşüne karşı, mevcut hataları düzeltmekten daha çok bu hatalara gelmeden önce neler yapılabilir üzerine düşünülmesi gerekmektedir. Bu neler yapılabilir kısmı için bizzat gençlerin sürece dâhil edilmesi gerekmektedir. Dolayısıyla karakter eğitiminde çok fazla onarım gerektiren bu dünyanın zorluklarıyla mücadele etmeye kendini adanmış genç bir nesil olmadan, iyi bir geleceğin nasıl elde edilebileceğini hayal etmek zordur (Damon, 1990, s. 22). Bu genç neslin oluşturulabilmesi için ise şüphesiz karakter eğitime ihtiyaç vardır.

Bu bakış açısı ile çalışma karakter eğitimi temele almaktadır. Özelde ise Amerika merkezli karakter eğitimi çalışmaları incelenmiştir. Buradan hareketle çalışma Thomas Lickona ve karakter eğitime katkılarını eserleri örnekleminde ele almıştır.

Amerika Birleşik Devletlerindeki karakter eğitimi çalışmaları incelendiğinde William Damon, Derek H. Davis, Aaroon Coorley ve Thomas Lickona son dönemde öne çıkan düşünürler arasındadır. Lickona, Davis ve Cooley, tüm dünyayı kasıp kavuran karakter eğitimi dalgaları hakkında derinlemesine çalışmalarda bulunmuşlardır (Watz, 2011, s. 51).

Buradan hareketle çalışma Amerika merkezli düşünce sistemi içerisinde Thomas Lickona'yı merkeze almıştır. Lickona büyük ölçüde karakter eğitiminde bütünleştirici bir yaklaşımı benimsemektedir (Lapsley vd., 2006, s. 23). Bu açıdan çalışma, Lickona'nın karakter eğitimindeki toplumun her kesimini sürece dâhil eden bakış açısını ortaya koymayı hedeflemektedir.

Çalışma sonucunda aile ile başlayan karakter eğitimi, okul merkezinde tüm personellere düşen görevleri Lickona'nın disiplinleri çerçevesinde ele almıştır. Şüphesiz çocuk eğitiminde ve karakter eğitiminde aile konunun mihenk taşını oluşturmaktadır. Bu açıdan öncelikle ebeveynlere yönelik eğitimler sağlanmalı ve bu konuyla ilgili bilinç artırılmalıdır. Böylece aile, okulu; okul ise aileyi destekleyerek kolektif bir eğitim

gerçekleşmiş olacaktır. Karakterin temelini aile atar, okul da onun üzerine inşasını gerçekleştirir (Lickona, 2004, s. 62).

Okul, temeli atılan karakter eğitimi geliştirici ve eksik kalan noktaları tamamlayıcı etkisi ile önem kazanmaktadır. Özellikle Lickona, akademik başarının dahi etkili karakter eğitiminden geçtiğini belirtmektedir. Bu karakter eğitimi yalnızca öğretmenin sorumluluğunda değildir. Okul bünyesinde öğretmenler, öğrenciler, yöneticiler ve tüm personelin birlikte yürüttüğü bir eğitim modeli ortaya konmuştur. Lickona bu şuurlu halinin kazandırılması ve işbirlikçi bir yöntem ile karakter eğitiminin sürdürülmesinin altını çizmektedir.

Bununla birlikte okul dışı toplum gruplarına da düşen sorumluluklar ile aslında karakter eğitimi alanında tümel bir bakış açısı için herkesin katkı sağlaması gerektiğinin altı çizilmiştir. Bu aşamada açıktır ki Lickona karakter eğitiminde işbirlikçi öğrenme yöntemini benimsemektedir. İşbirlikçi öğrenme yöntemi karakter eğitiminin sistematikleşme sürecinden itibaren mevcut olan bir yöntemdir. Lickona da bu yöntem çizgisinde toplumun tüm kesimlerini sürece dâhil etme için ayrı ayrı disiplinler ortaya koymuştur.

Lickona çocuklara temel etik değerleri öğretmemek ciddi bir ahlaki başarısızlıktır, der (Tatman vd., 2009, s. 10). Kişinin ahlaki olgunluğa ulaşmasının bir diğer göstergesi ise ahlaki değerlerini nesillere aktarabilmesidir. Buradan hareketle kişinin kendi ahlaki gelişimini sürdürmesinin pratikteki göstergesi ortaya çıkacak ve temel etik değerler çocuklara aktarılacaktır.

Bu aktarımın yapılabilmesi için şüphesiz öncelikle kişinin kendini bilmesi gerekmektedir. Bu bilinçlilik halini çocuklara ve öğrencilere aktarmak karakter eğitiminin temellerindendir. Kişi kendini bilirse neyi başarmak istediğini ve neden başarmak istediğini bilecektir. Böylece şuurdu eylemler ortaya koyacaktır. Sonuç olarak öğrenciler neyi başarmak istediklerini ve neden başarmak istediklerini anladıkları zaman motivasyonlarını kaybetmezler (Damon, 1990, s. 14). Bu da kendini bilmekten geçer.

Kişinin bu bilinçliliği oluşturabilmesi için karakter eğitimi ile her daim desteklenmesi gerekmektedir. Bu noktada Thomas Lickona ilkeler ve disiplinler

üzerinden konuyu ele almıştır. Fakat ana hattı ile ortaya koyduğu etkili karakter eğitiminin 11 ilkesine bakacak olursak;

İlke 1; İyi karakter temel etik değerler üzerine inşa edilmelidir.

İlke 2; Programlar temel değerleri bütünsel olarak öğretmelidir. Bunlar; bilişsel, duyuşsal ve davranışsal bileşenlerden oluşmaktadır.

İlke 3; Okul personelini kasıtlı, proaktif ve kapsamlı bir şekilde dâhil edecek şekilde öğretilmelidir.

İlke 4; İlgi gösteren okul toplulukları oluşturulmalıdır.

İlke 5; Öğrencilere hizmet ederek öğrenme gibi ahlaki eylemde bulunma fırsatları ve topluma hizmet sunma fırsatı sağlanmalıdır.

İlke 6; Etkili karakter eğitimi titiz ve zorlayıcı akademik müfredatı ihmal etmemelidir.

İlke 7; Özerklik duygusunu teşvik ederek; diyalog, sınıf toplantıları ve demokratik karar verme yoluyla ortak normlar oluşturulmalıdır.

İlke 8; Öğrenci yaşamı okul personelini de meşgul etmelidir.

İlke 9; Karakter eğitimin kök salması için ortak eğitim liderliği ile sonuçlanmalıdır.

İlke 10; Aileleri ve topluluk paydaşları dâhil edilmelidir.

İlke 11; Sürekli ölçme ve değerlendirmeye bağlı kalınmalıdır. (Lapsley vd., 2006, s. 21).

Lickona'nın bu temel 11 ilkesi karakter eğitiminden neler beklediğini özetlemektedir. Bu ilkeler bir bütün olarak incelendiğinde aslında toplumun tüm paydaşlarının sürece dâhil edildiği bir kolektif şuur ortaya çıkmaktadır. Eserleri özelinde ise konuya bakıldığında bu kolektif bilincin oluşabilmesi için toplumun bileşenlerine düşen görevler ayrı ayrı ele alınıp disiplinler ve ilkelerle ortaya konmuştur.

Lickona, eğitimcilerin karşılaştığı ahlaki konularda teori ve pratiği uyumlaştırma becerisine sahip birçok karakter eğitimi figüründen biridir. Ona göre karakter eğitiminin temel amacı, öğrencilerin sadece öğrenme sürecinde bağımsızlık hissetmelerini sağlamak

değil, aynı zamanda iyi bir karakter gücüne sahip ve zeki bir insan üretebilmektir. Toplumda olumlu bir kişisel yaşamda ilişki kurmak için saygı ve sorumluluk sahibi olmak buna bir örnektir (Rizky vd., 2021, s. 10).

Sonuç olarak çalışmanın bitiminde Thomas Lickona'nın düşünceleri ve karakter eğitime yaklaşımı ele alınmıştır. Kolektif bilincin karakter eğitiminde etkili olacağı sonucuna ulaşılmıştır. Bununla birlikte teorik, pratik ve dini açıdan yansımalarının oluşturacağı zorluklar çalışma içerisinde değerlendirilmiştir.

Lickona'nın ifadeleri ile çalışmayı bitirecek olursak; karakter arayışı her zaman bir mücadele olacaktır. Ancak bu elimizden gelenin en iyisini yapmaya değecek bir mücadeledir. Artık daha net bildiğimiz gibi, bir ulusun en önemli ölçüsü ekonomik zenginliği, teknolojik dehası ya da askeri gücü değildir. Bu ölçü halkın karakteridir (Lickona, 2004, s. 279).

KAYNAKÇA

- Akarsu, B. (2016). *Felsefe Terimleri Sözlüğü*. İnkılap Kitabevi.
- Aydın, M. Ş. (2021). *Din Eğitimi Bilimi*. Kimlik Yayınları.
- Aydın, M. Z. (2013). Değerlerin Eğitimi Yaklaşımlarının Değerlendirilmesi. *Uluslararası Antalya Değerler Eğitimi Sempozyumu Bildirisi*.
- Aydın, M. Z. (2021). *Karakter, Değer ve Ahlak*. Nobel Yayınları.
- Aydın, M. Z., & Gürler, Ş. A. (2020). *Okulda Değerler Eğitimi – Yöntemler – Etkinlikler – Kaynaklar*. Nobel Yayınları.
- Aytar, A. G., & Aksoy, A. B., & Kaytez, N. (2014). Anne Kişiliği ve Çocuğun Mizaç Özelliği. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. S.7/3, 237-251. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/usaksosbil/issue/21657/232860>
- Bacanlı, H., & Dombaycı, M. A. (2018). Değer Eğitiminde Değer Boyutlandırma Yaklaşımı. *II. Uluslararası Değerler Eğitimi Sempozyumu Bildirisi*, <https://docplayer.biz.tr/18619260-Deger-egitiminde-deger-boyutlandirma-yaklasimi.html>
- Balat, G. U., & Dağal, A. B. (2006). *Okul Öncesi Dönemde Değerler Eğitimi Etkinlikleri*. Kök Yayınları.
- Beachum, F. D., & Mccray, C. R. (2005). Changes And Transformations İn The Philosophy Of Character Education İn The 20th Century. *Essays In Education*. Vol:14. https://www.researchgate.net/publication/237254335_Changes_and_Transformations_in_the_Philosophy_of_Character_Education_in_the_20_th_Century
- Berkowitz, M. W. (2004). *The Science of Character Education*. Hoover Press.
- Çalışkan, Z. B. (2022). *Karakter Eğitimi Sürecinde Din Eğitiminin Rolü*. [Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi.
- Damon, W. (2009). *The Part To Purpose: How Young People Find Their Calling In Life*. Free Press.

- Damon, W. (1990). *The Moral Child: Nurturing Children's Natural Moral Growth*. Free Press.
- Davidson, M., & Lickona, T., & Khmelkov, V. (2014). Smart&Good Schools: Anew Paradigm For High School Chracter Education. İçinde L. Nucci & D. Narvaez, & T. Krettenauer (Ed.), *Handbook of Moral And Chracter Education*. New York and London Raoutledge.
- Davidson, M., & Lickona, T. (2006). Integrating Excellence and Ethics in Character Education. *Social Science Docket*.
- Demirel, Ö. (2021). *Eğitim Sözlüğü - Dictionary of Education*. Türkçe-İngilizce / İngilizce-Türkçe. Pegem Akademi.
- Dewey, J., & Tufts, J.H. (1910). *Ethics*. New York: Henry Holt.
- Eaude, T. (2003). *New Perspectives On Young Children's Moral Education: Developing Character Through A Virtue Ethics Approach*. Bloomsbury Academic.
- Ekşi, H. (2003). Temel İnsani Değerlerin Kazandırılmasında Bir Yaklaşım: Karakter Eğitimi Programları. *Değerler Eğitimi Dergisi*, cilt: 1, 79-96. https://www.researchgate.net/publication/285474391_Temel_Insani_Degerlerin_Kazandirilm asinda_Bir_Yaklasim_Karakter_Egitimi_Programlari
- Fastiggi, R. L., & Koterski, J. W., & Lipscombe, T., & Salas, V., & Sweetman, B. (2012). Moral. *New Catholic Encyclopedia Supplement*, Ethics And Philosophy, Vol:1.
- Gündoğdu, K. (2004). *A Case Study: Autonomous Learning Supporting Pupil Autonomy In One Primary School Applying The Child-Centred Ethos*. [Yüksek Lisans Tezi]. Orta Doğu Teknik Üniversitesi.
- Hafizallah, Y. (2023). Thomas Lickona's Concept Of Character Education And Its Implications For Islamic Education In Schools. *Indonesian Journal of Character Education Research*, Volume 1, No: 1. 12-23. <https://ejournal.aecindonesia.org/index.php/ijcer/article/view/60>
- Heidari, M. H., & Nowrozil, R. A., & Ahmadpoor, P. (2016). Recognition And Applying Character Education Approaches In Schools. *Review Of European Studies*, Vol. 8, No. 3. 125-132. <https://ccsenet.org/journal/index.php/res/article/view/59949>

- İşcan, C. D. (2007). *İlköğretim Düzeyinde Değerler Eğitimi Programının Etkililiği*. [Doktora Tezi]. Hacettepe Üniversitesi.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1998). *Kültürel Psikoloji “Kültür Bağlamında İnsan ve Aile”*. Yapı Kredi Yayınları.
- Kant, I. (2020). *Eğitim Üzerine*. çev: Ahmet Aydoğan. Say Yayınları.
- Karasar, N. (2013). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Nobel Yayın Dağıtım.
- Kaya, N. K. (2022). *Amerika Birleşik Devletleri’nde Uygulanmakta Olan Karakter Eğitimi Programlarının İncelenmesi ve Türkiye’de Karakter Eğitimi Programlarının Geliştirilmesine Yönelik Öneriler*. [Doktora Tezi]. Yıldız Teknik Üniversitesi.
- Kaymakcan, R.(2021). *Gençlerin Dine Bakışı ve Okullarda Din-Değerler Öğretimi*. Dem Yayınları.
- Kaymakcan, R., & Meydan, H. (2020). *Ahlak, Değerler ve Eğitimi*, Dem Yayınları.
- Kıroğlu, H. (2009). *Karakter Eğitimi Yaklaşımlarına Eleştiriler*. [Yüksek Lisans Tezi]. Yeditepe Üniversitesi.
- Köylü, M. & Oruç, C. (2017). *Çocukluk Dönemi Din Eğitimi*, Nobel Yayınları.
- Köylü, M. & Oruç, C. (2023). *Gençlik Dönemi Din Eğitimi*, Nobel Yayınları.
- Kurniawan, S., & Fitriyani, F. N. (2023). Thomas Lickona's Idea on Character Education Which Builds Multicultural Awareness: Its Relevance for School/Madrasah in Indonesia. *Jurnal Pendidikan Islam*, Volume 14. No. 1. 33-53. <https://ejournal.radenintan.ac.id/index.php/tadzkiyyah/article/view/15820/6238>
- Lapsley, D., & K. Narvaez, D. (2006). Character Education. *Handbook Of Child Psychology*, İçinde M. L. Richard (Ed.), New York: Wiler.
- Lickona, T. (2004). *Character Matters*. Touchstone Book.
- Lickona, T. (1999). Character Education: The Cultivation Of Virtue. *Instructional Design Theories And Models*, Volume II. 1-19. https://www.researchgate.net/publication/269574099_Character_Education_The_Cultivation_of_Virtue

- Lickona, T. (1991). *Education For Character: How Our Schools Can Teach Respect And Responsibility*. Bantam Books.
- Lickona, T. (1997). Education for Character: A Comprehensive Approach. *Teachers College Record*. Columbia University, Issue:6, Volume;98.
- Lickona, T. (1976). *Moral Development And Behavior: Theory, Research And Social Issues*. Holt Rinehart and Winston.
- Lickona, T. (1994). *Raising Good Children*. Bantam Books. New York.
- Lickona, T. (1997). The Teacher's Role In Character Education. *Journal Of Education*. Boston University. Volume: 179, Issue: 2. 63-80.
- Lickona, T. (2001). What Is Effective Character Education?. *The Stony Brook School Symposium On Character*. State University Of New York. Cortland. October 6. 1-17. <https://wcharacter.org/wp-content/uploads/2023/09/What-is-Effective-Character-Ed-Stonybrook-debate-by-Thomas-Lickona.pdf>
- Lickona, T., & Davidson, Matthew. (2005). *Smart and Good High Schools: Integrating Excellence and Ethics for Success in School, Work and Beyond*. Center for the 4th and 5th Rs.
- McLaughlin T.H., & Halstead, J.M. (1999). *Education in Character and Virtue*. London Routledge.
- Meydan, H. (2012). *İlköğretim Okullarında Değerler ve Karakter Eğitimi*. [Doktora Tezi]. Sakarya Üniversitesi.
- Mengüşoğlu, T. (2015). *İnsan Felsefesi*. Doğu Batı Yayınları.
- Nicgorski, W., & Ellrod, F.E. (1992). *Philosophical Foundations For Moral Education And Character Development: Act And Agent*. The Council for Research in Values and Philosophy.
- Ocak, G. (2019). *Eğitimde Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Pegem Akademi.
- Özlem, D. (2015). *Etik- Ahlak Felsefesi*. Notos Yayınları.
- Rizky, M., & Astutik, A. P. (2021). The Concept Of Independent Learning Is Viewed From The Perspective Of Thomas Lickona's Character Education. *Jurnal*

- Pedagogik*, Vol. 08 No. 01. 1-38. <https://ejournal.unuja.ac.id/index.php/pedagogik/article/view/2000/908>
- Ryan, K., & Bohlin, K. (1999). *Building Character in Schools*. Jossey Bass.
- Sarı, B. (2018). Mizaç Özellikleri ve Gelişime Etkileri. *Türkiye Klinikleri Dergisi*, c.4/1. 5-9. https://www.researchgate.net/profile/Burcu-Sari-4/publication/322852716_Temperament_Features_and_Its_Impacts_on_Development/links/5a72b370a6fdcc53fe12ab92/Temperament-Features-and-Its-Impacts-on-Development.pdf
- Sılay, N. (2010). *Yükseköğretimde Karakter Eğitiminin İncelenmesi*. [Doktora Tezi]. Marmara Üniversitesi.
- Singh, B. (2019). Character Education In The 21st Century. *Journal of Social Studies*, Vol. 15. No. 01. 1-12. https://www.researchgate.net/publication/346053584_Character_education_in_the_21st_century
- Surahman, S., & Pratiwi, R., & Imron, A., & Cakranegara, P. A., & Putra, P. (2022). Multicultural Education In The Forming Of Social Character In The Digitalization Era. *Jurnal Pendidikan Islam Dan Multikulturalisme*, Vol.4 No:3. 162-174. <https://ejournal.insuriponorogo.ac.id/index.php/scaffolding/article/view/1805/990>
- Suroso, S., & Husin, F. (2024). Analyzing Thomas Lickona's Ideas in Character Education (A Library Research). *Advances in Social Science, Education and Humanities Research*, Volume Title: Proceedings of the 7th FIRST 2023 International Conference on Global Innovations. 39-47. https://www.researchgate.net/publication/378619486_Analyzing_Thomas_Lickona's_Ideas_in_Character_Education_A_Library_Research
- Tatman, R., & Edmonson, S. L., & Slate, J. (2009). Character Education: A Critical Analysis. *The International Journal Of Educational Leadership Preparation*, Vol.4. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1071417.pdf>
- Travis, M. P. (2000). Interview with Thomas Lickona. Loyola Marymount University. *Journal of Catholic Education*, Volume 4, Issue 2. 259-271. <https://digitalcommons.lmu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1212&context=ce>

- Türküresin, H. E. (2022). Okulda Değerler ve Karakter Eğitimi. *Eğitimde Güncel Yaklaşımlar*. İçinde S. Girgin (Ed.), Efe Akademi Yayınları.
- Ulusoy, K., & Dilmaç, B. (2020). *Değerler Eğitimi*. Pegem Akademi.
- Uysal, F. (2008). *Karakter Eğitimi Programlarının Değerlendirilmesi*. [Yüksek Lisans Tezi]. Yeditepe Üniversitesi.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2011). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Seçkin Yayınevi.
- Watz, M. (2011). An Historical Analysis Of Character Education. *Journal Of Inquiry & Action In Education*, 4/2. 34-53. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1134548.pdf>
- Widiyarti, R. (2015). Philosophy Of Character Education. *Journal of Research & Method in Education*, vol:5. 59-62. <https://www.iosrjournals.org/iosr-jrme/papers/Vol-5%20Issue-4/Version-2/K05425962.pdf>
- Wynne, E.A., & Ryan, K. (1997). *Reclaiming Our Schools: Teaching Character, Academics And Discipline*. NJ: Merrill.
- <https://character.org/11-principles-overview/> (08.05.2024)
- https://de.wikipedia.org/wiki/Thomas_Lickona (08.06.2024)
- <https://www.thomaslickona.com/> (08.06.2024)
- <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tarama.jsp> (20.12.2023)
- <https://mk.gov.tr/> (14.02.2024)
- <https://sozluk.gov.tr/> (01.07.2024)